

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Odrednice sportskog kladjenja vinkovačkih srednjoškolaca

Irena Imrović

Zagreb, rujan, 2014.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Odrednice sportskog klađenja vinkovačkih srednjoškolaca

Irena Imrović

Mentor: Doc.dr.sc. Neven Ricijaš

Komentorica: Dr.sc. Dora Dodig

Zagreb, rujan, 2014.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Odrednice sportskog klađenja vinkovačkih srednjoškolaca“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Irena Imrović

Zagreb, 1. rujan 2014.

SAŽETAK

Odrednice sportskog kladenja vinkovačkih srednjoškolaca

Studentica: Irena Imrović

Mentor: doc.dr.sc. Neven Ricijaš

Komentorica: dr.sc. Dora Dodig

Program/modul: socijalna pedagogija/djeca i mladi

Temeljni cilj ovog rada je stjecanje uvida u aktivnost sportskog kladenja vinkovačkih srednjoškolaca, kao i u psihosocijalne probleme povezane s učestalijim sportskim kladenjem. Specifični ciljevi ovog rada su utvrditi u kojoj mjeri se vinkovački srednjoškolci uključuju u sportsko kladenje, kao i utvrditi eventualne razlike u učestalosti njihovog uključivanja u sportsko kladenje s obzirom na spol, dob te vrstu škole. Osim navedenog, specifičan cilj je i istražiti jesu li sudionici, koji se češće uključuju u sportsko kladenje, češće uključeni i u druge oblike igara na sreću. Posljednje, jedan od specifičnih ciljeva je i utvrditi razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kod svih sudionika istraživanja, kod onih koji su uključeni u sportsko kladenje te utvrditi eventualne razlike u posljedicama s obzirom na spol sudionika.

Ovo istraživanje sastavni je dio znanstveno-istraživačkog projekta „Kockanje mladih u Hrvatskoj“ čiji je voditelj doc.dr.sc. Neven Ricijaš. Istraživanje je provedeno tijekom veljače 2013. godine na uzorku od 240 učenika oba spola ($M=127$, $\bar{Z}=113$) od prvog do završnog razreda različitih srednjoškolskih usmjerenja u Vinkovcima. U istraživanju je primijenjen provjeren instrumentarij dobrih metrijskih karakteristika za ispitivanje kockarskih ponašanja i s njime povezanih pojava, a za ostvarenje ciljeva ovog rada korišteni su: Upitnik o osnovnim sociodemografskim obilježjima, Upitnik kockarskih aktivnosti i Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI). U istraživanju je korištena metoda samoiskaza po principu „papir-olovka“, a sudjelovanje u istraživanju bilo je anonimno. Učenici su bili upoznati s ciljem istraživanja, samostalno su dali usmeni pristanak za sudjelovanje u istraživanju te su mogli odustati u bilo kojem trenutku.

Rezultati istraživanja pokazuju kako se vinkovački srednjoškolci u velikoj mjeri uključuju u sportsko kladenje – njih 40% se barem jednom u životu kladilo na sportske rezultate, od čega više od polovice to čini redovito. Utvrđeno je, međutim, kako se mladići za sportsko kladenje odlučuju češće nego djevojke. Tako je u kladenju redovito oko 40% mladića i tek nešto više od 4% djevojaka. Razlike u učestalosti sportskog kladenja s obzirom na dob i vrstu škole nisu pronađene te se zaključuje kako se polaznici sva tri srednjoškolska usmjerenja i svih razreda klade jednakom učestalošću. Istraživanje je, nadalje, pokazalo kako oni učenici, koji se redovito klade na sportske rezultate, češće sudjeluju i u lotu, igrama na automatima, virtualnim utrkama konja i internet kockanju. Istraživanje je, pored navedenog, ukazalo na gotovo 70% mladih bez štetnih psihosocijalnih posljedica povezanih s kockanjem te na 30% onih koji osjećaju određenu razinu navedenih posljedica. Oni koji se klade na sportske rezultate štetne posljedice u određenoj mjeri osjećaju u čak 66% slučajeva. Intenzitet štetnih psihosocijalnih posljedica različit je kod mladića i djevojaka, pa čak polovica mladića u uzorku osjeća određenu razinu navedenih posljedica, dok je takva slika kod djevojaka prisutna u tek 8% slučajeva. Posljednje, istraživanjem je utvrđeno kako oni koji se češće uključuju u sportsko kladenje imaju i izraženije štetne psihosocijalne posljedice.

Ključne riječi: vinkovački srednjoškolci, sportsko kladenje, štetne psihosocijalne posljedice

ABSTRACT

Determinants of sports betting of high school students in Vinkovci

Student: Irena Imrović

Mentor: Ph.D. Neven Ricijaš

Co-mentor: Ph.D. Dora Dodig

Program / module: social pedagogy / children and youth

The aim of this study is to gain insight into the activity of sports betting among high school students in Vinkovci as well as adverse psychosocial consequences associated with frequent sports betting. Specific goals of this study were to determine the extent to which high school students in Vinkovci are involved in sports betting as well as possible differences in the frequency of their involvement in sports betting regarding gender, age and type of school. In addition, the aim is to investigate whether participants who engage in sports betting more often, are as well frequently involved in other forms of gaming. Last, one of the specific objectives is to determine the level of harmful psychosocial consequences for all participants, those who are involved in sports betting and to determine possible differences in those consequences regarding gender of the participants.

This research is a part of the scientific research project "Youth Gambling in Croatia", whose leader is Neven Ricijaš, Ph.D. The research was conducted during February 2013th on a sample of 240 students (M = 127, F = 113) from the first to the final grade of different high school orientations in Vinkovci. In the study a battery of instruments with good psychometric characteristics was used for the examination of gambling behavior and related phenomena. To achieve the objectives of this paper the following instruments were used: Questionnaire on basic socio-demographic characteristics, Gambling activities questionnaire, Canadian adolescents gambling inventory (CAGI). The method used in the study is self-report („paper-pencil“ principle) and the participation in the study was anonymous. Students were familiar with the purpose of research, independently gave verbal consent to participate in the study and were able to withdraw at any time.

The research results show that high school students in Vinkovci are largely involved in sports betting - 40% of them bet on sports scores at least once in their lifetime, of which more than half of them do it regularly. It was found, however, that boys involve in sports betting more often than girls. About 40% of boys bet regularly and just over 4% of girls. Differences in the prevalence of sports betting regarding age and type of school were not found, and it can be concluded that the participants of all three types of high schools and grades bet equally frequent. Research has further shown that those students who regularly bet on sports scores, often participate in the lottery, slot machines, virtual horse racing and internet gambling. The study, in addition to the above, shows that almost 70% of young people are without adverse psychosocial consequences associated with gambling, and that there is 30% of those who feel a certain level of consequences. Those who bet on sports scores feel harmful effects to some extent in 66% of cases. The intensity of the adverse psychosocial consequences is different for boys and girls. Even half of the boys feel a certain level of consequences and only 8% of the girls feel the same way. Last, research finds that those who frequently engage in sports betting have more intense adverse psychosocial consequences.

Key words: high school students in Vinkovci, sports betting, adverse psychosocial consequences

Sadržaj

1.	UVOD	1
2.	DEFINIRANJE KOCKANJA I SPORTSKOG KLAĐENJA	2
3.	POVIJEST KOCKANJA I SPORTSKOG KLAĐENJA.....	6
4.	INDUSTRIJA KOCKANJA I SPORTSKOG KLAĐENJA U SVIJETU	9
5.	INDUSTRIJA KOCKANJA I SPORTSKOG KLAĐENJA U HRVATSKOJ	14
6.	INTERNET I IGRE NA SREĆU	19
6.1.	ON-LINE KLAĐENJE	19
6.2.	WEB STRANICE SA SAVJETIMA ZA SPORTSKO KLAĐENJE.....	21
7.	KOCKANJE I SPORTSKO KLAĐENJE MLADIH U SVIJETU	27
8.	KOCKANJE I SPORTSKO KLAĐENJE MLADIH U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	34
9.	CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE	38
9.1.	CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	38
9.2.	ISTRAŽIVAČKA PITANJA	38
9.3.	HIPOTEZE.....	38
10.	METODOLOGIJA.....	40
10.1.	UZORAK SUDIONIKA.....	40
10.2.	INSTRUMENTARIJ.....	42
10.3.	POSTUPAK PROVEDBE ISTRAŽIVANJA.....	44
10.4.	OBRADA PODATAKA	44
11.	REZULTATI ISTRAŽIVANJA	45
11.1.	AKTIVNOSTI KOCKANJA VINKOVAČKIH SREDNJOŠKOLACA	45
11.2.	UČESTALOST UKLJUČIVANJA U SPORTSKO KLAĐENJE S OBZIROM NA SPOL, DOB I VRSTU ŠKOLE	48
11.2.1.	Učestalost uključivanja u sportsko klađenje s obzirom na spol	48
11.2.2.	Učestalost uključivanja u sportsko klađenje s obzirom na razred.....	52
11.2.3.	Učestalost uključivanja u sportsko klađenje s obzirom na vrstu škole	55
11.3.	UČESTALOST SPORTSKOG KLAĐENJA I POVEZANOST S DRUGIM OBLICIMA IGARA NA SREĆU.....	59
11.4.	ŠTETNE PSIHOSOCIJALNE POSLJEDICE KOCKANJA KOD VINKOVAČKIH SREDNJOŠKOLACA	62
11.4.1.	Prevalencija štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja vinkovačkih srednjoškolaca	62
11.4.2.	Razlike u štetnim psihosocijalnim posljedicama s obzirom na spol vinkovačkih srednjoškolaca	65

11.5.	ŠTETNE PSIHOSOCIJALNE POSLJEDICE I UČESTALOST UKLJUČIVANJA U SPORTSKO KLAĐENJE VINKOVAČKIH SREDNJOŠKOLACA	66
12.	ZAKLJUČAK	69
13.	LITERATURA.....	71
14.	PRILOG	79

1. UVOD

Kockanje je aktivnost koja je u posljednjih nekoliko godina postala široko rasprostranjena na našem području. To je svakako potaknuto njenom društvenom prihvaćenošću i percepcijom da se radi o bezazlenoj aktivnosti te načinu razonode i zabave (Torre i Zoričić, 2013). Ipak, riječ je o aktivnosti koja može dosegnuti problematičnu razinu i patološke razmjere, a to je prepoznato, prije svega, od strane Američke psihijatrijske udruge (1996), koja patološko kockanje smješta u svoje klasifikacije i tretira ga kao poremećaj. Zanimljivo je da nisu sve igre na sreću jednako rizične za dosezanje problematičnih razmjera, a među rizičnijima jest, prema rezultatima istraživanja Ricijaša i suradnika (2011), sportsko klađenje. Pored toga, iako je prema Zakonu o igrama na sreću (2009) kockanje zabranjeno za mlađe od 18 godina, ni oni ne zaziru od uključivanja u ovu aktivnost te se, prema gore spomenutom istraživanju, posebno često odlučuju baš za sportsko klađenje. Jasno je da u tom slučaju ni ova, posebno ranjiva populacija, nije pošteđena pojavljivanja razornih posljedica kockanja i, u konačnici, otežanog psihosocijalnog funkcioniranja.

Nakon ovih informacija, jasna je potreba za dubljim uvidom u ovaj fenomen i za njegovim što temeljitijim istraživanjem. Ovaj rad je posvećen upravo tome. U njemu će se, prije svega, nastojati pomno definirati aktivnost kockanja i sportskog klađenja, ali i pružiti povijesni prikaz razvoja ovog fenomena. Nakon toga, slijedi opis industrije igara na sreću, načina zakonskog reguliranja i stava javnosti prema njoj, kako u Hrvatskoj, tako i izvan granica ove zemlje. Isto tako, kratko će biti opisan i brzorastući i sve popularniji trend kockanja preko interneta, odnosno sadržaj koji je dostupan on-line, a usko je povezan uz aktivnost sportskog klađenja. Potom slijedi opis zastupljenosti, pojavnih oblika, navika kockanja, povezanosti s drugim rizičnim ponašanjima, kao i ugrožavajućih psihosocijalnih posljedica kod mladih.

Drugi dio rada posvećen je istraživanju koje je provedeno s vinkovačkim srednjoškolcima, primarno zbog želje za upoznavanjem i boljim razumijevanjem ove pojave.

Temeljem tog istraživanja, ali i spoznaja o samoj industriji kockanja i sportskog klađenja, dobit će se dublji i temeljitiji uvid u pojavu, što je neizostavan dio hvatanja u koštac s opisanim problemom.

2. DEFINIRANJE KOCKANJA I SPORTSKOG KLAĐENJA

Kockanje je zajednički naziv za skupinu raznovrsnih igara, aktivnosti i ponašanja koje podrazumijeva ulaganje novca u događaj s nepoznatim ishodom, s primarnim ciljem postizanja pozitivnog ishoda, odnosno osvajanja dodatnog novca (Koić i sur., 2009). Zakon o igrama na sreću (2009) u članku 2. isto tako pruža definiciju ove aktivnosti te navodi kako su igre na sreću one u kojima se za uplatu određenog iznosa sudionicima pruža mogućnost stjecanja dobitka u novcu, stvarima, uslugama ili pravima, pri čemu dobitak ili gubitak ovisi pretežito o slučaju ili nekom drugom neizvjesnom događaju. Komisija za produktivnost australske vlade (1999) opisuje kockanje kao aktivnost ulaganja novca u neizvjesne događaje uz postojanje rizika i slučaja za veći dobitak. Petry (2001; prema Dodig i Ricijaš, 2011a) vrlo slično definira kockanje kao ulaganje neke vrijednosti u događaj čiji ishod može biti povoljniji, a čija su glavna obilježja postojanje rizika i slučajnosti u ishodu. Torre i Zoričić (2013:15) opisuju kockanje kao „ulaganje novca ili nečega što ima materijalnu vrijednost u događaj neizvjesnog ishoda, s ciljem uvećanja uložene svote ili dobara“. Već iz ovog prikaza vidljivo je kako postoji mnogo definicija kockanja koje se neznatno razlikuju, odnosno sadrže mnogo zajedničkih obilježja. Ulaganje nečeg vrijednog, najčešće novca, postojanje rizika, neizvjesnost ishoda, slučajnost u ishodu i potencijalni dobitak nagrade su obilježja sadržana u gotovo svim postojećim definicijama kockanja i kao takva čine srž ove aktivnosti i opisuju je na najbolji mogući način. Ipak, kockanje je, unatoč jednostavnosti definicija, mnogo kompleksnija pojava nego što one daju naslutiti, a to se posebno ogleda u činjenici da, unatoč tome što je kockanje legalno, društveno prihvaćeno i marketinški promovirano, ono ima veliki ovisnički potencijal (Torre i Zoričić, 2013). Drugim riječima, kod nekih kockanje može dosegnuti svoju problematičnu, patološku, kompulzivnu razinu. Govoreći o toj razini kockanja, autori se razlikuju u terminima koje koriste. Tako Moran (1970; prema Blaszczinsky i Nower, 2002) inzistira na uporabi termina patološko kockanje, a protivi se korištenju pridjeva kompulzivno. Objašnjava kako su kompulzije doživljavane kao nametnute izvana, izvan kontrole osobe, dok to nikako nije slučaj s kockanjem. U zadnje vrijeme sve češći su termini rizično, problematično, ekscesivno, poremećeno kockanje, no patološko kockanje je prisutno u službenim psihijatrijskim klasifikacijama i kao takvo se najčešće koristi. Ipak, zbog činjenice da se kockanje često susreće i među adolescentima, a zbog stigmatizirajućeg prizvuka termina patološko, mnogi autori se odlučuju za termin

problematično kockanje (Dodig i Ricijaš, 2011b). Bez obzira na korišteni termin, mnogi autori nude definicije tog fenomena pa tako Korn (2000) te Blaszczyński i Nower (2002) patološko kockanje vide kao uporno i ponavljajuće neprilagođeno ponašanje, koje se ne može kontrolirati, a koje vodi do negativnih osobnih, obiteljskih, profesionalnih, financijskih i problema sa zakonom. Psihijatrijska definicija slično, ali nešto opširnije opisuje patološko kockanje kao aktivnost sa smanjenom mogućnosti kontrole ponašanja povezanih s kockanjem, s negativnim socijalnim, obiteljskim i profesionalnim posljedicama koje narušavaju svakodnevno funkcioniranje te s pojavom tolerancije¹ (Korn, 2000). Ova pojava može se pronaći i u 10. reviziji Međunarodne klasifikacije bolesti i srodnih zdravstvenih problema gdje je patološko kockanje, unutar duševnih poremećaja i poremećaja ponašanja, klasificirano u poremećaje navika i nagona (MKB-X, 1994; prema Dodig i Ricijaš, 2011b). Slično je i u Dijagnostičkom i statističkom priručniku za mentalne poremećaje Američke psihijatrijske udruge (1996), gdje se patološko kockanje nalazi u kategoriji poremećaja kontrole poriva koji nisu drugdje svrstani². Osim navedenog, u ovoj kategoriji nalaze se i intermitentni eksplozivni poremećaj, kleptomanija, piromanija, trihotilomanija te poremećaj kontrole poriva, neodređen. Kriteriji za dijagnosticiranje patološkog kockanja prema DSM-IV uključuju uporno i ponavljajuće neprilagođeno ponašanje koje je obilježeno s pet ili više simptoma:

- zaokupljenost kockanjem (prepričavanje kockarskih događaja iz prošlosti, planiranje opetovanog uključivanja u kockanje u budućnosti, razmišljanje kako doći do financijskih sredstva za kockanje),
- potreba za ulaganjem sve većih količina novca i sve većim rizicima da bi se ostvarila jednaka razina uzbuđenja,
- ponavljani naponi da se kontrolira, reducira kockarska aktivnost ili da se u potpunosti prekine s njom,
- nemir ili razdražljivost kod nastojanja da se reducira ili prestane s kockanjem,
- korištenje kockanja kao načina bijega od problema ili umanjivanja lošeg raspoloženja,

¹ Potreba da se kocka sa sve većim količinama novca kako bi se postigla ista razina uzbuđenja (Kozarić-Kovačić, Grubišić-Ilić i Grozdanić, 2005)

² Patološko kockanje u toj kategoriji nosi oznaku F63.0 (Američka psihijatrijska udruga, 1996)

- opetovano kockanje s ciljem nadoknađivanja prošlih gubitaka, takozvani lov na gubitke,
- laganje članovima obitelji, terapeutu i drugima kako bi se prikrrio stupanj i razmjer problema s kockanjem,
- upuštanje u činjenje kaznenih djela kako bi se financiralo kockanje (krivotvorenje, krađa, prijevara, pronevjera),
- dovođenje u opasnost ili gubitak važnih veza, posla, obrazovne ili poslovne mogućnosti uslijed kockanja,
- oslanjanje na druge u pribavljanju novca za ublažavanje loše financijske situacije uzrokovane kockanjem.

Valja uzeti u obzir da je 2013. godine objavljeno najnovije, peto izdanje Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje, koje uključuje određene promjene na planu patološkog kockanja. Naime, ono se više ne nalazi u kategoriji poremećaja kontrole poriva koji nisu drugdje svrstani, već je premješteno u kategoriju ovisnosti i povezanih poremećaja³ (Američka psihijatrijska udruga, 2013).

Zakon o igrama na sreću (2009), članak 5. stavak 1., razlikuje četiri skupine kockarskih aktivnosti, a to su lutrijske igre, igre u casinima, igre kladjenja i igre na sreću na automatima. Ipak, nisu sve navedene igre jednako prediktivne za razvoj gore navedenih patoloških simptoma tj. za narušavanje psihosocijalnog funkcioniranja pojedinca. U nekim je istraživanjima utvrđeno (Ricijaš i sur., 2011) da mladi s izraženim problemima s kockanjem puno češće igraju sportske kladionice, igre u casinima i na automatima, dok su lutrijske igre kod njih nešto manje zastupljene. Upravo iz tog razloga, važno je usmjeriti pozornost na pojedine, posebno rizične, kategorije igara na sreću, među kojima je svakako i sportsko kladjenje. Ovaj oblik kockanja specifičan je u nekim svojim obilježjima, pa tako osim prevladavajućeg utjecaja sreće, važan je i utjecaj poznavanja predmeta kladjenja i kombinatorike igre. Upravo zbog tog obilježja, kladjenje se često naziva i igrom vještine jer ishod djelomično ovisi i vještini i znanju igrača, dok je kod primjerice lutrijskih igara ishod u potpunosti slučajan i ovisi isključivo o sreći (Torre i Zoričić, 2013; Braun i Starlinger, 2012; Kozjak, 2008). Autori Braun i Starlinger (2012) navode da se slična distinkcija može se

³ Navedena promjena je posljedica velikog broja konzistentnih dokaza da neka ponašanja, poput kockanja, aktiviraju sustav nagrađivanja u mozgu, slično kao i droge te da simptomi kod patološkog kockanja u velikoj mjeri nalikuju simptomima prisutnima kod ovisnosti o drogama (Američka psihijatrijska udruga, 2013).

vidjeti i u austrijskom zakonodavstvu, gdje se, ovisno o tome koliko je naglašen element sreće u ishodu, govori ili o klađenju ili o kockanju. Sukladno tome, te dvije vrste igara uređene su različitim zakonima. Siekmann (2009) pak definira sportsko klađenje kao vrstu igre povezanu s nekim natjecateljskim sportskim događajem, kod koje je do određenog stupnja moguće previdjeti ishod. Kok Keng (2009) slično, ali nešto detaljnije opisuje sportsko klađenje govoreći da je to predviđanje ishoda sportskih događaja kroz ulaganja. Pri tome se, navodi, predviđanja mogu odnositi primjerice na konačan rezultat, pobjednika sportske igre, broj ostvarenih prekršaja tijekom igre i slično. Temeljem ovog prikaza, može se zaključiti kako su, osim navedene razlike između sportskog klađenja i drugih oblika igara na sreću, sva druga obilježja, spomenuta u kontekstu kockanja⁴, prisutna i kod fenomena sportskog klađenja. Nakon temeljitog definiranja kockanja i sportskog klađenja, potrebno je opisati i njihov povijesni razvoj, što doprinosi stvaranju povijesnog i društvenog konteksta za razumijevanje ovih pojava.

⁴ Ulaganje nečeg vrijednog, najčešće novca, postojanje rizika, neizvjesnost ishoda i potencijalni dobitak nagrade.

3. POVIJEST KOCKANJA I SPORTSKOG KLAĐENJA

Kockanje predstavlja jedan od najstarijih oblika zabave i razonode za čovjeka, a tome u prilog idu i nalazi koji ukazuju da je ova aktivnost oko tisuću godina starija od pojave prvog novca (Haitzmann, 1980; prema Kozjak, 2008). Neke od tih aktivnosti pripadale su drevnoj kineskoj kulturi, poput igre *wei chi*, koja potječe iz 2.300 godine prije Krista, a čija su pravila u potpunosti sačuvana sve do danas. Zanimljiv je i podatak da je igra Keno, inače kineskog porijekla, zahvaljujući svojoj popularnosti omogućila prikupljanje sredstava za izgradnju Kineskog zida (www.gambling.com). Osim toga, zapisi o kockanju postoje u staroegipatskoj i indijskoj civilizaciji (Janjić, 1988; prema Kozjak, 2008). Kozjak (2008) navodi kako su se Rimljani, naslijedivši interes za igre na sreću od Etrušćana, učestalo uključivali u kockanje, a to je bila i omiljena razonoda za brojne rimske careve. Ipak, potpuna zabrana igara na sreću na tom prostoru bila je na snazi za vrijeme cara Justinijana (6. stoljeće), zbog, pretpostavlja se, razvoja i ekspanzije kršćanstva. Jasno je da kršćanska religija ima naglašeno negativan stav prema kockanju, ali zanimljivo je da se u Bibliji često koristi izraz bacanja kocke. Ipak, ne u smislu igranja za novac, već u kontekstu donošenja odluka u kompleksnim društvenim situacijama. Tako se, primjerice, u Bibliji spominje kako Bog nalaže da se podjela zemlje izraelskim plemenima izvrši bacanjem kocke, a rimski vojnici su, nakon što su razapeli Isusa na križu, bacali kocku kako bi međusobno podijelili njegovu odjeću. Drugim riječima, Biblija nigdje ne govori o kockanju u današnjem značenju te riječi, ne odbacuje novac kao zlo ni grijeh, ali osuđuje pohlepu, želju za brzim bogaćenjem te zabranjuje neetičko prisvajanje i korištenje novca (Kozjak, 2008). Temeljem toga može se zaključiti o negativnom stavu Crkve prema ovoj aktivnosti. Bez obzira na tendenciju stavljanja zabrane na aktivnost kockanja, ono je, ne samo opstalo, već se dodatno populariziralo, da bi se u 17. stoljeću javila potreba za pravnom regulacijom istog. Zorni primjer navedenog vidljiv je u austrijskoj povijesti kockanja, gdje su prva pravila koja reguliraju tu aktivnost donesena 1696. godine. U to vrijeme je car Leopold I. donio odluku o postojanju kaznene odgovornosti u slučaju kockanja koje nije u skladu s postojećim pravilima. Godine 1916. u Austriji se uspostavljaju i zakonske definicije sportskog klađenja, kao i sankcije za priređivanje ovih aktivnosti bez koncesije. Važno je napomenuti da se Austrija sastoji od 9 saveznih zemalja i da svaka od njih ima relativnu autonomiju u zakonskom reguliranju kockanja i sportskog klađenja. Sukladno tome, zakon se od ranog 20. stoljeća do danas mijenjao različitom učestalošću i opsegom u svakoj

pojedinoj saveznoj državi (Braun i Starlinger, 2009). Osim Austrije, i u Velikoj Britaniji se vrlo rano pojavio prvi zakon kojim se nastojalo regulirati ovu aktivnost, i to 1710. godine. Klađenje je u početku pretežito bilo usmjereno na utrke konja, kriket i borbe pijetlova. Zaključak o prilično naprednoj zakonskoj regulativi ove zemlje, koja se odnosila na kockanje i klađenje, može se potkrijepiti činjenicom da je britanska vlada već 1835. godine zakonom obuhvatila varanja i namještanja utakmica zbog oklada (Baar-Smith, 2009). U Švedskoj postoji dugogodišnja tradicija (još od 1844.) ograničavanja organiziranja kockarskih aktivnosti na neprofitne, nevladine udruge i državu. Takvo uređenje prisutno je do danas (Plogell i Ullberg, 2009). U tom vremenu, 1848. godine, državni monopol vezan uz kockanje vidljiv je i u Nizozemskoj (Segaar i Seinen, 2009). Kina, kako je već navedeno, također ima dugačku povijest kockanja na svojim prostorima i igra značajnu ulogu u njegovom razvoju. Ipak, uspostavom komunističkog režima 1949. godine svi oblici kockanja u Kini su zabranjeni zakonom, pod pretpostavkom da je kockanje produkt kapitalizma, nemoralan čin i da doprinosi nazadovanju društva. To je pogodovalo cvjetanju ilegalnog tržišta kockanja te je, u cilju reduciranja istog, u Kini napravljena iznimka ovog rigoroznog pravila. Tako je 1984. donesena odluka o davanju zelenog svjetla razvoju državne lutrije, a 1994. osnovana je i sportska lutrija. Kineska vlada ipak nije uspjela urediti zakonsku regulativu koja bi bila sukladna takvoj odluci sve do kraja 20. stoljeća, čime je onemogućila potpun i čvrst razvoj ove industrijske grane (Shixi, 2009). Slično, konzervativno stajalište naspram kockanja i klađenja kroz povijest se susreće i na Karibima. Ondašnja vlast držala je da ga je potrebno izbjegavati jer se zasniva na traženju prečaca za bogaćenje, bez stvarnog truda, znanja i doprinosa društvu. Ipak, povijesno gledano, kockanje je prisutno na ovom području još od početka 19. stoljeća i to zaslugom prvih kineskih doseljenika. Nešto kasnije te su prve igre na sreću modificirane i prilagođene karipskoj tradiciji, jeziku i iskustvima. Ipak, ironično je da je uključivanje u igre na sreću bilo zabranjeno, dok su konjske utrke bile, ne samo dopuštene, već i snažno poticane od strane države. Konjske utrke su se na ovom području priređivale još od 18. stoljeća, ali su tek 1828. godine dobile svoj organizirani i formalni oblik. Isto tako, nisu bile strane ni oklade vezane za njihov ishod. Zanimljivo je da, za razliku od konjskih utrka, nogomet na Karibima nikad nije bio značajnije povezan s klađenjem, djelomično zbog činjenice da u to vrijeme još nije postigao svoju punu popularnost koju danas uživa diljem svijeta (Marcus, 2009).

U SAD-u je priča o kockanju i sportskom klađenju znatno kompliciranija te se kroz američku povijest daje naslutiti prilično turbulentan i ambivalentan odnos prema navedenim

aktivnostima. One na američkom tlu sežu daleko u povijest i mogu se podijeliti u tri vala, od kojih svaki ima svoje specifičnosti vezane za zakonitost i stavove društva prema kockanju. Prvi val započinje još u 17. stoljeću pa sve do 19. stoljeća i obilježavaju ga kolonije s prilično podijeljenim stavovima prema kockanju. S jedne strane, postojala su prilično rigorozna gledanja na ovu aktivnost, zabranjujući i samo posjedovanje karata, kocki, stolova za igranje, dok su, s druge strane, bila prisutna i manje restriktivna uvjerenja o kockanju, koja su promovirala kockanje kao bezopasnu i popularnu aktivnost. U tom razdoblju rasla je popularnost lutrije⁵, konjskih utrka, a u povojima su bila i casina. Ipak, sve je više bilo govora o neprikladnosti kockanja, i to prvenstveno zbog aktualnih socijalnih reformi u to vrijeme, poput borbi za ženska prava, zatvorskih i obrazovnih reformi te ukidanja ropstva. U konačnici je to rezultiralo i zabranom ove aktivnosti, koja je ipak bila selektivna i odnosila se prije svega na lutriju, dok su spomenute konjske utrke izbjegle prohibiciju. U drugom valu, od kasnog 19. do ranog 20. stoljeća, Zlatna groznica je pogurala ekspanziju kockanja diljem SAD-a, no to raspoloženje je kratko trajalo pa su do 1910. godine gotovo svi oblici kockanja bili su zabranjeni u većini saveznih država. Monopol u tom području su preuzeli ilegalni priređivači igara na sreću. Ipak, Velikom gospodarskom krizom na ovim prostorima 30-ih godina prošlog stoljeća započeo je treći val i sa sobom donio ponovnu masovnu legalizaciju kockanja. Tako je 1931. godine kockanje legalizirano u državi Nevada, danas jednom od najvećih središta kockanja u SAD-u, nakon kratkog razdoblja zabrane i paralelnog razvoja tržišta ilegalnog kockanja (Findlay, 1986). Naravno, priča tu ne staje, već taj val nešto kasnije zahvaća i Atlantic City u saveznoj državi New Jersey. Godine 1978. u ovom gradu otvoren je prvi casino, što predstavlja tek početak rasta popularnosti aktivnosti kockanja i u ovom dijelu SAD-a (Avery, 2008). O daljnjem širenju ove aktivnosti i njenom trenutnom položaju u navedenim kockarskim središtima bit će riječi u sljedećem poglavlju.

⁵ Ubrzo je popularnost lutrije porasla do mjere da se zarada od priređivanja lutrije upotrebljavala za izgradnju nekih od prestižnijih sveučilišta, uključujući Harvard, Yale, Columbiu te Princeton (Findlay, 1986).

4. INDUSTRIJA KOCKANJA I SPORTSKOG KLAĐENJA U SVIJETU

Iz povijesnog prikaza industrije kockanja i sportskog klađenja vidljivo je da se zakonodavstvo u ovom području mijenja, prilagođava i razvija već stoljećima. Ono i dalje ne stoji na čvrstim temeljima, razlikuje se od države do države, a paralelni događaji i napredak društva posredno doprinose stvaranju potrebe za prilagodbom i revizijom postojećih zakona na ovom području. Ta potreba za prilagodbom zakonodavstva javlja se primjerice na europskom području, gdje se, zbog ujedinjavanja europskih zemalja, postavlja pitanje koji zakoni su važeći. Dvoji se treba li cijela Europska unija osmisliti jedinstvene zakone, primjenjive u svim državama članicama, ili pak treba poštivati autonomiju svake zemlje na ovom području (Torre i Zoričić, 2013). Torre i Zoričić (2013) na ovom tragu primjećuju da trenutno različite zemlje Europske unije imaju prilično neusklađene pristupe u regulaciji igara na sreću, a takav nesklad vidljiv je i izvan europskih granica. S jedne strane, postoje zemlje koje se zalažu za otvoreniji pristup u području kockanja i klađenja. One pozivaju na potrebu za liberalizacijom i otvaranjem tržišta, naglašavaju nezanemarivu ekonomsku dobit od te industrije te ističu važnost mogućnosti slobodnog izbora svakog građana. S druge strane, zemlje koje zahtijevaju striktnu kontrolu priređivanja igara na sreću pozivaju se na čitavu lepezu negativnih posljedica kockanja, među kojima je i ovisnost o kockanju, koje, u konačnici, nadmašuju bilo kakvu eventualnu dobit od ove aktivnosti (Productivity Commission, 1999). Kao primjer ovih suprotnih pristupa Torre i Zoričić (2013) navode Austriju i Veliku Britaniju, s prilično velikim stupnjem liberalizacije u području igara na sreću, koje su to prepustile tržišnoj regulaciji i, s druge strane, nordijske zemlje, koje na ovom polju inzistiraju na zadržavanju striktnog državnog monopola. Potonje je već spomenuto na primjeru Švedske, koja ovakvo uređenje zadržava još od 19. stoljeća. Sukladno tome, Torre i Zoričić (2013) te Blackshaw (2009) objašnjavaju kako na razini Europske unije još ne postoje univerzalne smjernice za priređivanja igara na sreću te da svaka država članica trenutno ima autonomiju u reguliranju kockanja, odnosno zadržava pravo primjene vlastite zakonske regulative.

Ono što također dovodi do fundamentalnih promjena u navikama i učestalosti kockanja, pa tako i do potrebe za adekvatnim zakonskim odgovorima, jest sveprisutnost interneta i

rastuće tržište on-line kockanja i klađenja. Ovime se pitanje kockanja i njegove legalnosti dodatno komplicira jer postoji mogućnost uključivanja u kockarske aktivnosti preko interneta iz zemalja koje zabranjuju kockanje u zemljama u kojima je ono dozvoljeno (Blackshaw, 2009). O spomenutoj problematici će biti riječi u zasebnom poglavlju.

Već je spomenuto kako su nordijske zemlje, unatoč brojnim primjerima liberalnosti svog društva, prilično restriktivne kada je riječ o kockanju i sportskom klađenju. To je vidljivo na primjerima Švedske i Nizozemske koje još od 19. stoljeća zagovaraju potrebu za državnim monopolom nad priređivanjem igara na sreću, a takvo je uređenje prisutno još i danas. Nizozemska vlada je svjesna da bi potpuna zabrana kockanja samo pogodovala razvoju ilegalnog tržišta, ali i da je nekakav oblik kontrole i regulacije potreban, zbog specifičnosti kockanja i njegovih potencijalnih negativnih posljedica. Iako su početkom 2000. godine postojale tendencije i preporuke o otvaranju tržišta igara na sreću i privatnim priređivačima, takvi prijedlozi su vrlo brzo odbijeni od strane nizozemske vlade. U skladu s tim monopolom, postoji samo nekoliko institucija kojima je dopušteno priređivanje igara na sreću u ovoj državi. To je, prije svega, Nizozemska državna lutrija⁶, koja jedina ima licencu za priređivanje igara na sreću u Nizozemskoj. Zatim, licenca je osigurana i za tri organizacije, koje priređuju lutriju u dobrotvorne svrhe, a za priređivanje sportskog klađenja ovlaštena je jedino organizacija imena *De Lotto*. U području oglašavanja i promoviranja igara na sreću, osim za licencirane priređivače iz Nizozemske, ono je zabranjeno. Ukoliko bi, hipotetski, sportaš nosio dres s logom nekog stranog priređivača, prekršio bi zakon. Internet klađenje je, kao posebna kategorija, u Nizozemskoj također zakonom zabranjeno. Ipak, internacionalna industrija igara na sreću sve intenzivnije apelira na fleksibilniji pristup Nizozemske u ovom području, unatoč racionalnim razlozima njihove vlade za restrikcijom (zaštita od negativnih posljedica i ovisnosti o kockanju) (Segaar i Seinen, 2009). Vrlo slično uređenje i pristup organiziranju kockanja i sportskog klađenja vidljiv je i u Švedskoj (Plogell i Ullberg, 2009). Ovdje samo jedna državna tvrtka i nekoliko neprofitnih nevladinih organizacija imaju dozvolu za priređivanje svih oblika igara na sreću, od lutrije i igara na automatima pa do sportskog klađenja.

Austrija, kao potpuna suprotnost spomenutim državama, ima mnogo liberalniji pristup prema davanju koncesija za priređivanje kockanja i sportskog klađenja. To, naravno, ne znači da je tržište nekontrolirano i da ne postoje nikakvi kriteriji za ishodenje tih dozvola. U ovoj

⁶ To je prva uspostavljena državna lutrija u svijetu iz 1726. godine (Segaar i Seinen, 2009).

zemlji bilo koja osoba može se prijaviti za dobivanje dozvole za priređivanje igara na sreću. Pritom mora biti punoljetna, kreditno sposobna, nekažnjavana, adekvatnog obrazovanja te građanin Austrije ili bilo koje druge zemlje članice Europske unije. Nakon ispunjavanja potrebne dokumentacije za dobivanje koncesije, osim navedenih kriterija, istražuje se koliko bi poslovnica za sudjelovanje u igrama na sreću bila udaljena od škola, radi osiguravanja zaštite za djecu i mlade. Kako se Austrija sastoji od 9 saveznih država, zasebna dozvola je potrebna za svaku od njih. Isto tako, ona se u bilo kojem trenutku može oduzeti, ukoliko se utvrde nepravilnosti u poslovanju ili neusklađenost sa zakonom. Sukladno prilično otvorenom stavu prema ovoj aktivnosti, i internet kockanje je dozvoljeno, ali je nešto drukčije uređeno u svakoj saveznoj državi (Braun i Starlinger, 2009).

Osim Austrije, kad se govori o otvorenosti i liberalnosti tržišta igara na sreću važno je spomenuti i Australiju. Ova zemlja zazire od državnog monopola u ovom području, naglašavajući ekonomsku prednost otvorenog tržišta. U zadnjih 15 godina Australija svjedoči velikoj popularizaciji svih igara na sreću, s posebnim naglaskom na sve veću učestalost igranja na automatima. Ipak, ni drugi oblici kockanja, uključujući i sportsko klađenje, ne stagniraju, već doživljavaju uzlazni trend (Productivity Commission, 1999). Takvoj popularnosti može svjedočiti podatak da je 2007. godine Australija oborila svjetski rekord u udjelu odraslih stanovnika koji se redovito kockaju i klade, a taj udio iznosi 80% (Torre i Zoričić, 2013).

Još jedan neizostavan primjer liberalnog pristupa prema kockanju ima i Velika Britanija, koja je prijestolnica jednog od najrazvijeniji tržišta sportskog klađenja u svijetu. Ono je među građanima ove zemlje iznimno popularno, a usluge klađenja omogućene su im u najvećoj mjeri od strane privatnih priređivača (Humphreys i Soebbing, 2012).

Kina je, unatoč činjenici da je izvor gotovo svih vrsta kockanja u svijetu, danas iznimno rigorozna u tom području. U posljednjih 30 godina ipak čini neke iznimke u kontekstu osnivanja državne i sportske lutrije. Ipak, izostala je pravovremena prilagodba zakonske regulative ovog područja i time je otvoren prostor za razvijanje ilegalnih oblika kockanja i sportskog klađenja. Osim toga, u dva kineska grada, Hong Kongu i Macaou⁷, uslijed činjenice da su do kraja 20. stoljeća bili europske kolonije i da se danas smatraju posebnim upravnim

⁷ U prilog popularnosti ovih kockarskog središta ide i podatak da je Macaou 2006. godine privukao 22 milijuna posjetitelja, a prihod od kockanja te iste godine iznosio je gotovo 7 milijardi dolara (Barboza, 2007).

regijama, kockanje i klađenje je u punom jeku. Ovi gradovi česta su odredišta brojnih Kineza zbog klađenja na nogometne utakmice i brojnih casina, pa kao takvi čine središte takozvanog kockarskog turizma (Shixi, 2009).

Daljnji primjer ograničavanja kockarskih aktivnosti vidljiv je u SAD-u. U ovom području na snazi je savezni zakon, koji zabranjuje igre na sreću, osim u četiri savezne države. To su Nevada, Montana, Oregon i Delaware, koje predstavljaju svojevrsnu iznimku i dopuštaju kockanje i sportsko klađenje na svom području (Humphreys i Soebbing, 2012). Zanimljivo je da, primjerice, u saveznoj državi New Jersey postoji iznimna podrška javnosti za legalizacijom kockanja diljem cijele zemlje, s obzirom da je ona sada ograničena na već spomenuti Atlantic City. Tako je prije dvije godine provedena anketa među građanima države New Jersey te je ustanovljeno da većina njih (63%) podupire legalizaciju sportskog klađenja na čitavom prostoru te savezne države. Ipak, unatoč podrške javnosti, takvi pothvati još nisu realizirani (Fairleigh Dickinson University's PublicMind Pool, 2011).

Važno je osvrnuti se i na veličinu industrije igara na sreću u svijetu, s obzirom da ono danas doživljava veliki rast i razvoj u cijelom svijetu. Tome svjedoči analiza tog tržišta u Velikoj Britaniji. Industrija igara na sreću je u toj državi 2012. porasla za 7.7% i dosegla vrijednost od 14.5 milijardi dolara. Iste godine, Australija je doživjela porast tržišta za 2% te ono sada vrijedi 21.8 milijardi dolara. Paralelno s ovim državama, i Kina je doživjela porast, i to od 26% čime je pridonijela ovom tržištu s 114.5 milijardi dolara (Casinos and Gaming Industry Profile: China, 2013). Kako bi se shvatila veličina industrije igara na sreću i njenih prihoda, moguće je napraviti usporedbu s prihodima od nekih drugih industrija u ovim zemljama. Velika Britanija posebno je poznata po nogometnoj industriji, a kako su u današnje vrijeme nogomet i klađenje izrazito isprepletene industrije, zanimljivo je uvidjeti su kako prihodi Prve lige u ovoj zemlji malo manji od 5 milijardi dolara. Pored toga, ukupni prihod klubova iz druge britanske lige je oko 775.5 milijuna dolara (www.theweek.co.uk). Podaci IBISWorlda (2013; prema Kwek, 2013) ukazuju na veličinu nogometne industrije u Australiji od 425 milijuna dolara⁸. Naravno, ni na ovom ni na primjeru Velike Britanije nije riječ o čitavoj nogometnoj industriji, već o njenom većem dijelu, ali podaci pomažu smjestiti industriju igara na sreću u određeni kontekst i doprinose donošenju zaključaka o njoj

⁸ Ovdje se izražena veličina industrije u brojkama odnosi na prodaje karata, sponzorstva, prava na TV prijenose i prodaju (primjerice dresova, suvenira i slično), a ne na ukupne prihode klubova (IBISWorld, 2013, prema Kwek, 2013).

veličini. Osim navedenih brojki, zanimljivo je pratiti ekspanziju ove aktivnosti kroz godine i u Las Vegasu, najvećem svjetskom kockarskom središtu s posebno dugom povijesti sportskog klađenja. Toj ekspanziji, prije svega, svjedoči broj poslovnica za sportsko klađenje, kojih je 1984. godine bilo 51, a 2012. godine 182. Povećanje broja poslovnica logično slijedi i porast zarade pa tako ona 1984. iznosi 20.899 milijuna dolara, a 2012. godine preko 170 milijuna dolara. Najveći udio te zarade, čak 40%, kontinuirano se tijekom zadnjih 20 godina odnosi na klađenje na nogomet (Schwartz, 2013). Važno je samo istaknuti da se na potonjem primjeru radi isključivo o zaradi od kockanja i klađenja, a na prethodnim primjerima na ukupnim prihodima, dakle iznosima prije brojnih izdataka i rashoda, poput isplate plaća igračima⁹.

Već kroz ovaj prikaz jasno je kako je kockanje brzorastuća industrija u svijetu te kako različite zemlje odabiru različite pristupe u zakonskom uređenju ovog područja. Ipak, za njegovo pomnije upoznavanje svakako je važno informirati se o položaju igara na sreću u Hrvatskoj, o čemu će biti riječi u sljedećem poglavlju.

⁹ Čak 70% navedenog prihoda klubova Prve lige odlazi na plaće igračima (www.theweek.co.uk).

5. INDUSTRIJA KOCKANJA I SPORTSKOG KLAĐENJA U HRVATSKOJ

Nakon prikazivanja industrije igara na sreću u svijetu i načina na koji je pojedine zemlje zakonski reguliraju, važno je vidjeti kako Hrvatska uređuje ovo područje. Do sad je prikazano kako zemlje poput Velike Britanije, Austrije i Australije imaju otvoreniji pristup ovom području, dok se SAD, Kina, Nizozemska i Švedska, naglašavajući negativne posljedice kockanja, odlučuju za konzervativniji i stroži pristup. Zanimljivo je, stoga, smjestiti i Hrvatsku u ovaj kontekst i vidjeti kako ona uređuje ovo pitanje.

Hrvatska se, naime, prije više od jednog desetljeća odlučila za zakonodavnu liberalizaciju po pitanju igara na sreću. To drugim riječima znači da se od državno monopolne okrenula prema tržišnoj regulaciji priređivanja kockanja i klađenja. Zatim je u Hrvatskoj, u skladu s time, vidno eskalirala ponuda, promidžba i potražnja igara na sreću, i to prvenstveno sportskih kladionica. Time su aktivnosti kockanja i klađenja prestale biti percipirane kao marginalizirane aktivnosti rezervirane za manji krug ljudi, već su postale legalne, socijalno prihvaćene i marketinški promovirane djelatnosti. Tržište igara na sreću je u ovoj zemlji relativno mlado i još nije doseglo zrelost sporog linearnog rasta ili čak stagnacije ponude i potražnje, već još uvijek eksponencijalno raste. Toj popularizaciji unatrag malo više od jednog desetljeća svjedoče i podaci da je u Hrvatskoj gotovo svaki drugi stanovnik stariji od 15 godina uključen u neki od oblika klasične lutrije, a svaki sedmi stanovnik se kladi. Isto tako, nije zanemarivo ni da su priređivači igara na sreću u Hrvatskoj u 2005. godini u državni proračun uplatili 343.1 milijun kuna (Torre i Zoričić, 2013).

Prema Zakonu o igrama na sreću (2009), članku 3., pravo priređivanja igara na sreću ima država, odnosno Hrvatska Lutrija, čiji je osnivač država, ali i druga trgovačka društva sa sjedištem u Republici Hrvatskoj. Pri tome, samo Hrvatska Lutrija ima isključivo pravo priređivanja lutrijskih igara, dok su igre u casinima, automatima i klađenje otvorene za priređivanje i spomenutim trgovačkim društvima. Tako trenutno koncesiju za organiziranje sportskog klađenja posjeduje 12 trgovačkih društava, koncesiju za priređivanje igara na sreću u automat klubovima 52 trgovačka društva, dok njih 17 ima koncesiju za priređivanje igara na sreću u casinima (Torre i Zoričić, 2013). Broj priređivača igara na sreću određuje Vlada Republike Hrvatske, a donosi odluku i o davanju prava pojedinim priređivačima i to na

prijedlog Ministarstva financija. To dodijeljeno pravo daje se na razdoblje od 15 godina, a može se oduzeti u bilo koje trenutku ukoliko se utvrde neke nepravilnosti u poslovanju, kršenje odredbi ugovora, lažno prikazivanje ostvarenog prometa i slično. Isto tako, uključivanje u igre na sreću zabranjeno je mladima od 18 godina. Zanimljivo je kako Zakon o igrama na sreću nigdje ne definira maksimalan broj poslovnica za, primjerice, priređivanje igara kladjenja, sugerirajući pritom kako trgovačka društva u tom smislu nemaju ograničenja. Ono što je ipak definirano Pravilnikom o prostornim i tehničkim uvjetima za priređivanje igara na sreću u casinima, na automatima i uplatnim mjestima kladionica (2010), članak 36. stavak 2., jest kako uplatno mjesto za primanje uplata kladjenja mora biti udaljeno najmanje 200 metara od obrazovnih ustanova (osnovne i srednje škole). Ono što je također važno za usporedbu Hrvatske s drugim zemljama jest njen odnos prema kladjenju putem interneta. Zakon o igrama na sreću (2009) u ovom području navodi kako se trgovačkim društvima, s ostvarenim pravom priređivanja igara u casinima i igara kladjenja, to pravo može odobriti i za njihovo priređivanje on-line (članak 35. stavak 2., članak 46. stavak 3).

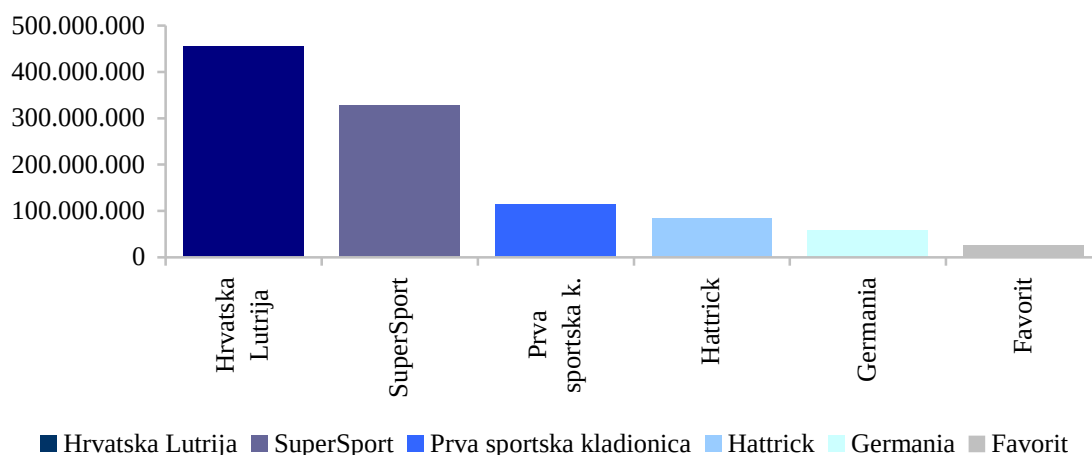
Iz ovog prikaza vidljivo je kako Hrvatska spada u kategoriju zemalja s otvorenijim pristupom prema aktivnosti kockanja i kladjenja. To je evidentno zbog izostanka državnog monopola u ovom segmentu, ali i iz dopuštanja priređivanja igara na sreću putem interneta. Uzevši to u obzir, Hrvatska se može smjestiti u istu kategoriju s Velikom Britanijom, Austrijom i Australijom, već opisanim zemljama po pitanju igara na sreću. Ipak, važno je razumjeti kako su navedene zemlje poznate po svojoj dugoj povijesti tih aktivnosti i njihovog zakonskog reguliranja, dok je Hrvatska zemlja s relativno mladim tržištem i zakonima koji ga uređuju na ovaj način.

Već je spomenuto da je sportsko kladjenje doživjelo posebno veliki rast popularnosti među hrvatskim građanima pa je zanimljivo proučiti financijska izvješća pojedinih sportskih kladionica, koje posluju u Hrvatskoj. U tablici 1. slijedi prikaz prihoda i rashoda šest sportskih kladionica u Hrvatskoj u 2011. i 2012. godini (prema godišnjim financijskim izvješćima trgovačkih društava s ograničenom odgovornošću za priređivanje kladjenja, 2013). Isto tako, na slici 1. prikazan je udio pojedinih sportskih kladionica u ukupnim prihodima šest spomenutih sportskih kladionica u 2012. godini (prema godišnjim financijskim izvješćima trgovačkih društava s ograničenom odgovornošću za priređivanje kladjenja, 2013). Iz ova dva prikaza vidljivo je kako se kladionice u velikoj mjeri međusobno razlikuju u prihodima, kako rashodi kod pojedinih kladionica prelaze njihove prihode te je evidentno koji priređivač igara kladjenja ima najveći udio u prihodima.

Tablica 1. Prihodi i rashodi sportskih kladionica u Hrvatskoj u 2012. i 2011. godini¹⁰ (prilagođeno prema godišnjim financijskim izvješćima trgovačkih društava s ograničenom odgovornošću za priređivanje kladjenja, 2013)

KLADIONICE	2012. godina		2011. godina	
	Prihodi u kn	Rashodi u kn	Prihodi u kn	Rashodi u kn
Hrvatska Lutrija	455.348.051	467.271.853	442.252.875	433.846.900
SuperSport	328.762.000	162.586.000	386.927.000	151.653.000
Prva sportska kladionica	114.460.796	118.359.145	135.032.414	127.108.006
Hattrick	83.909.846	81.376.256	81.186.553	72.192.146
Germania	58.346.818	79.281.529	73.725.305	73.265.813
Favorit	26.444.044	63.156.595	44.629.701	55.411.685

¹⁰ Riječ je o godišnjim financijskim izvješćima spomenutih kladionica objavljenima na web stranici Trgovačkog suda u Zagrebu: <http://www.tszg.hr/> (zadnje posjećeno: 15.4.2014.)

Slika 1. Prihodi šest spomenutih sportskih kladionica u 2012. godini (prilagođeno prema godišnjim financijskim izvješćima trgovačkih društava s ograničenom odgovornošću za priređivanje klađenja, 2013)

Hrvatska Lutrija je jedini priređivač čiji je osnivač država i koji ima ekskluzivno pravo na priređivanje lutrijskih igara, ali posluje i u vidu sportskih kladionica. Tako njihov ukupni prihod 2012. godine, uključujući i lutrijske igre, casina, automate i kladionice, iznosi gotovo 460 milijuna kuna, a, gledajući strukturu prihoda, 18% odlazi na klađenje. Rashodi ipak nadilaze prihode te iznose malo više od 467 milijuna kuna. U prethodnoj godini, ipak, odnos prihoda i rashoda išao je u korist prihoda koji su iznosili 442 milijuna kuna, dok su rashodi bili oko 10 milijuna kuna manji (Hrvatska Lutrija, 2013).

Sljedeća sportska kladionica po visini ukupnih poslovnih prihoda je SuperSport s prihodima od gotovo 330 milijuna kuna u 2012. godini. Iako je po visini prihoda ova kladionica na nešto nižem mjestu od Hrvatske Lutrije, to nije slučaj s njihovim rashodima. Naime, rashodi kladionice SuperSport iznose tek 162.5 milijuna kuna, što je znatno manje od rashoda prethodno spomenute kladionice. U 2011. godini prihodi su bili nešto veći, gotovo 387 milijuna kuna, a rashodi još manji, oko 150 milijuna kuna (SuperSport, 2013).

U slučaju Prve sportske kladionice njihovi ukupni prihodi u 2012. godini iznose gotovo 115 milijuna kuna, a ukupni rashodi oko 120 milijuna kuna. Iako je očito da je 2012. godine ta kladionica poslovala s gubitkom, to nije bio slučaj u 2011. godini kad su prihodi nadilazili 140 milijuna kuna, a rashodi su tek neznatno prelazili 130 milijuna kuna (Prva sportska kladionica, 2013).

Poslovni prihodi Hattricka za 2012. godinu iznose gotovo 84 milijuna kuna, što je oko 3 milijuna više nego prethodne godine, ali su se rashodi povećali za otprilike 10 milijuna kuna u odnosu na 2011. godinu iznoseći 81 milijun kuna (Hattrick, 2013).

Sportska kladionica Germania Sport u 2012. godini ostvaruje ukupne poslovne prihode u iznosu od 58 milijuna kuna, a rashode od gotovo 80 milijuna kuna. U godini prije prihodi iznose oko 74 milijuna kuna te ipak nadilaze rashode i veći su sa skoro 500 tisuća kuna (Germania, 2013).

Favorit sportska kladionica 2012. godine je ostvarila puno manje prihode i to 26.5 milijuna kuna, gotovo u pola manje nego prethodne godine, a rashodi su porasli za oko 7.5 milijuna kuna iznoseći 2012. godine 63 milijuna kuna (Favorit, 2013).

Iz dosadašnjeg prikaza industrije igara na sreću jasno je kako se ona razvija u svim smjerovima te kako ni Hrvatska u ovom području ne zaostaje za ostatkom svijeta. Taj razvoj vidljiv je u porastu vrsta igara na sreću i broja ljudi koji se uključuju u njih, ali i u povećanju načina za uključivanje u kockanje i klađenje. Govoreći o raznim metodama i načinima kockanja, sve je popularnije ono preko interneta, a upravo o njemu će biti riječ u sljedećem poglavlju.

6. INTERNET I IGRE NA SREĆU

6.1. ON-LINE KLAĐENJE

Internet je u današnjem društvu postao dio života i svakodnevice, a to znači da ni industrija kockanja i sportskog klađenja nije pošteđena razvoja u tom smjeru. Čak štoviše, mogućnost klađenja on-line pogoduje ovoj aktivnosti, čineći ju dostupnijom, bržom, lakšom i gotovo anonimnom. Taj olakšani pristup ogleda se i u slabom nadzoru dobi posjetitelja, koji se uključuju u kockanje. Naime, većina on-line stranica za kockanje ili uopće ne kontrolira ili vrlo slabo kontrolira točnost informacija koju posjetitelji navode o svojoj dobi, pa se pretpostavlja da su upravo ovom načinu kockanja posebno skloni oni koji ne dosežu zakonom dopuštenu dob za kockanje (Anderson, 2009). Upravo zbog navedenih obilježja internet klađenja postoji osnovana sumnja da ono u većoj mjeri doprinosi olakšanom razvoju problematičnih oblika kockanja (Griffiths, 2003; prema Nelson i sur., 2008). Isto tako, jasno je da se mnoge zemlje, zbog tek nedavnog širenja ovog fenomena, suočavaju s poteškoćama u njegovom obuhvaćanju zakonom. Ipak, u svijetu je prisutna svijest o ovom rastućem problemu, kao i njegovim posljedicama te postoje tendencije diljem svijeta, iako još u povojima, za regulacijom i kontroliranjem on-line kockanja (Anderson, 2009).

Podaci, koji dokazuju prethodne tvrdnje o ekspanziji ovog specifičnog područja, govore o 23 milijuna ljudi diljem svijeta koji su se tijekom prošle godine okušali u on-line kockanju. Globalni prihodi od stranica za on-line kockanje od 2008. do 2012. godine porasli su za čak 10 milijardi dolara te su u prošloj godini iznosili 26.2 milijarde dolara. Daljnji podaci ukazuju na posebnu raširenost tog oblika kockanja kod stanovnika SAD-a, koji čine otprilike 25% populacije uključene u on-line kockanje te koji na to svake godine troše oko 4 milijarde dolara (Miller i Washington, 2012). Sukladno tome, Anderson (2009) navodi da i američka Vlada nastoji adekvatno i pravovremeno reagirati raznim federalnim i zakonima pojedinih saveznih država. Ipak, susreću se s teškoćama u provođenju i kontroliranju primjene tih zakona, zbog same prirode interneta i svakodnevnog rasta broja stranica za on-line kockanje. U SAD-u u kontekstu zakonskog reguliranja on-line kockanja postoje, prije svega, tendencije primjene postojećih zakona o kockanju, koji nisu specifično usmjereni na internet kockanje. Tako se nastoje primijeniti neki opći zakoni koji uređuju pitanje igara na sreću poput *The Wire Act* iz 1961. godine te *The Travel Act* iz 1952. godine. U tom smislu *The Wire Act* zabranjuje

korištenje žičane komunikacije (poput telefona) u klađenju, a s obzirom da se, osim telefona, i internet može shvatiti kao oblik žičane komunikacije, ovaj zakon se smatra adekvatnim za primjenu u situaciji internet klađenja.

Trenutno na području SAD-a postoji samo jedan zakon posebno usmjeren baš na ovu formu kockanja, što previše ne iznenađuje uzme li se u obzir već spomenuta novost tog fenomena. To je takozvani *Unlawful Internet Gambling Enforcement Act* iz 2006. godine. Njime se željelo vrlo specifično i izravno odgovoriti na ovaj problem, budući da su prethodno spomenuti zakoni ocijenjeni preopćenitima i nedovoljno detaljnima u ovom podtipu kockanja i klađenja. Navedeni zakon zabranjuje transfer sredstava iz, primjerice, banaka, na web stranice za internet kockanje. Zanimljivo je da zakon ne smatra kažnjivim sudjelovanje u internet kockanju, već se, s ciljem reguliranja ovog područja, fokusira na financijske institucije, poput banaka, te na one koji nude takve usluge. Iako je donošenje zakona doprinijelo gašenju određenog dijela web stranica za kockanje i klađenje, njegov učinak još nije u potpunosti vidljiv. Isto tako, on ne predstavlja jedini odgovor američke Vlade na pitanje on-line kockanja, već postoje daljnje tendencije za njegovim još detaljnijim i sveobuhvatnijim zakonskim reguliranjem u budućnosti.

Osim ovih saveznih zakona, u SAD-u su doneseni i neki specifični zakoni koji se odnose na svaku pojedinu saveznu državu. Trenutno su u državama Illinois, Indiana, Louisiana, Montana, Nevada, Oregon, Južna Dakota, Washington i Wisconsin na snazi zakoni usmjereni isključivo na internet kockanje. Sve ove savezne države na razne načine zabranjuju internet kockanje, a zanimljivo je da se u svojim člancima uglavnom usmjeravaju na korisnike, odnosno ljude koji se uključuju u kockanje. To je vidljiva razlika u odnosu na savezne zakone, gdje se zabrane nalaze na razini institucija – banaka i web stranica. Isto tako je zanimljiva činjenica da Nevada, jedna od rijetkih saveznih država u kojima je kockanje legalno, također zabranjuje tu aktivnost on-line (Anderson, 2009).

Izvan granica SAD-a, na europskom tlu, također se žustro raspravlja o temi on-line klađenja. Nizozemska, već opisana kao zemlja s izraženom tendencijom kontroliranja i kažnjavanja kockarskih aktivnosti, takav stav zauzima i po pitanju ove vrste klađenja. Nizozemski državnici su 2006. godine imali ideju pokusnog razdoblja u kojem će on-line kockanje biti dozvoljeno, naravno pod strogim i kontroliranim uvjetima. Njihova ideja bila je omogućiti kontrolirano iskustvo te uvid u učinke on-line klađenja i kockanja. U tom razdoblju samo bi jedan davatelj takvih usluga dobio privremenu dozvolu i morao bi zadovoljavati niz kriterija. Bez obzira, ta ideja je odbijena te je on-line klađenje u ovoj zemlji od tog trenutka

bespogovorno zabranjeno. Ministarstvo pravosuđa Nizozemske osnovalo je posebnu skupinu stručnjaka koji aktivno i temeljito provode ovu odluku te čak posjeduju i „crnu listu“ organizacija koje nude on-line igre na sreću (Segaar i Seinen, 2009).

U Austriji, već opisanoj kao zemlji s otvorenim stavom prema izdavanju licenca za priređivanje kockanja, naznake takvog odnosa vidljive su i prema klađenju preko interneta. Ipak, s obzirom na 9 saveznih država i specifičnu zakonsku regulativu u svakoj od njih, postoje određene razlike. Tako u nekim saveznim državama licencu za priređivanje on-line klađenja nije moguće dobiti ako priređivač nema prebivalište u Austriji, a u drugima je to omogućeno i bez navedenog uvjeta (Braun i Starlinger, 2009).

Velika Britanija je već spomenuta kao zemlja s jednim od najrazvijenijih tržišta kockanja i posebice sportskog klađenja. Isto tako, navedena je i vrijednost tog tržišta, ali je u tim računicama izostavljena vrijednost on-line kockanja. Ona je 2011. godine iznosila 2.7 milijardi dolara, a utvrđeno je kako on-line sportsko klađenje najviše doprinosi toj brojci s vrijednošću od preko milijardu dolara, ukupno zauzimajući gotovo 40% on-line tržišta kockanja (GamblingData, 2012). Ako se uzme u obzir prihvaćajući stav prema kockanju u ovoj zemlji te navedene brojke, jasno je da je i on-line kockanje daleko od zabranjenog. Jedan od najpoznatijih priređivača on-line klađenja, a koji u Velikoj Britaniji vlada s 23% udjela u tržištu, je Betfair. Osim u ovoj zemlji, poznat je u već spomenutoj Austriji i Australiji te ima više od 3 milijuna korisnika te čak više od 9 milijardi pogleda na stranicu svaki tjedan. Zbog tih brojki, Betfair se smatra jednom od najvećih tvrtki za on-line klađenje na svijetu (Miller i Washington, 2012).

Iz ovog prikaza može se zaključiti kako se zemlje opredjeljuju za sličan stav prema on-line klađenju, kao što ga iskazuju prema kockanju i klađenju općenito. Ipak, mnoge zemlje tek moraju pomnije definirati i zakonski urediti ovo pitanje, a činjenica je da do tada ovo tržište buja, raste iz dana u dan te potencijalno ostavlja sve negativnije i teže posljedice na pojedince.

6.2. WEB STRANICE SA SAVJETIMA ZA SPORTSKO KLAĐENJE

Internet, osim usluga sportskog klađenja on-line, nudi dodatne sadržaje iz ovog područja. Riječ je o raznim web stranicama, kojima internet vrvi, a koje sadrže čitav niz navodnih dojava o rezultatima sportskog događaja te savjete i korake koji obećavaju uspješnost u sportskom klađenju. Njihov sadržaj je prilično raznolik, intenzivno i agresivno prezentiran posjetiteljima stranica, ali i na rubu zakona te potencijalno štetan za njih.

Općenito postroje tri vrste sadržaja koji stranice ovakvog tipa nude. Prvo, česte su stranice s dojavama o rezultatima utakmica. Naime, ovdje pojedinci uvjeravaju posjetitelje u namještenost pojedinih utakmica te posjetiteljima nude otkrivanje tog namještenog rezultata, naravno uz novčanu naknadu. Najčešće se radi o slanju poruka s dojavom putem mobitela ili e-maila svaki puta kada osoba to zatraži, ali postoji mogućnost i mjesečne pretplate na svakodnevno dobivanje dojava. Te poruke se redovito naplaćuju preko 6 kuna, a neke stranice¹¹ omogućuju pretplatu na 30, 60 ili 180 dana, koja iznosi 25, 50 i 130 eura. Isto tako, stranice nisu namijenjene samo za hrvatsko tržište, već svoj posao šire na brojne susjedne zemlje. Tu su, dakle, uključene i Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija, Slovenija, Albanija i Kosovo. Neke stranice nastoje povećati svoj kredibilitet uvjeravajući posjetitelje o svojoj suradnji s određenim sportskim klubovima, koji im dojavljuju namještene rezultate utakmica, a mnogi obećavaju slanje dokaza o tome nakon kupnje dojava. Kao dodatan dokaz neke stranice nude i fotografije uplate dojavljivača na određenu dojavu, pritom prikrivajući dobitnu kombinaciju, a prikazujući uplaćeni iznos i mogući dobitak, koji u pravilu prelazi 10.000 kuna. Kao primjer opisanih sadržaja može poslužiti stranica www.dnevni-tipovi.net, koja ima posebnu kategoriju naziva „Dojave“ u kojoj, među ostalim, stoji: „U ovom odeljku sajta biće postavljani insideri (narodski - DOJAVE), sigurni mečevi do kojih ekipa Dневnih Tipova dolazi, jednostavno svi parovi koje naš tim profesionalnih kladioničara igra kao SINGL mečeve za veliki ulog“¹². Ovo je samo manji dio onoga što se nalazi na navedenoj stranici, ali vrlo zorno opisuje karakter ove i sličnih stranica i što se sve na njima može naći. Zanimljivo je, pri tome, kako web stranice dobivene dojave o namještenim utakmicama predstavljaju kao priliku koju se ne smije propustiti i odličnu mogućnost zarade za pojedinca, a istovremeno se uopće ne osvrću na nezakonitost takvih radnji. Drugim riječima, na internetu javno objavljuju svoju navodnu uključenost u činjenje kaznenih djela. Osim toga, ni korisnici tih stranica očigledno ne propituju i ne posvećuju pažnju kaznenoj odgovornosti sportskih klubova i njihovih navodnih suradnika, sve dok je i njima obećana korist od takvih radnji. Sve to doprinosi općem vjerovanju kako je u ovom društvu činjenje kaznenih djela nešto što se podrazumijeva te pred čime se zatvaraju oči. Takvim stavom se potencijalno podupire činjenje zločina i vjerovanje kako to svi čine i kako je to svugdje prisutno, ali se i smanjuje strah počinitelja od otkrivanja, društvene osude i

¹¹ <http://www.dnevni-tipovi.net/> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

¹² <http://www.dnevni-tipovi.net/> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

sankcije. Pored opisanog, ove stranice nude i životne priče osoba koje žive samo od sportskog kladjenja te uvjeravaju i svjedoče o lakoj i brznoj zaradi na ovaj način. Ono što je zanimljivo da neke stranice nude prvih nekoliko dojava sasvim besplatno, a nakon ostvarivanja povjerenja posjetitelja počinju s naplaćivanjem. Neke nastoje privući kupce dojava tako što reklamiraju pojedine kladionice i govore o velikim akcijama tih kladionica koje daju bonus od 50% na svaku uplatu. Upitno je koliko su takve reklame istinite, koliko je ovdje zaista riječ o reklamiranju tih kladionica, a koliko o varkama mreže ovih stranica¹³. Isto tako, ovakvi sadržaji posebno se često nalaze na Facebooku¹⁴. Osim ovoga, postoji i poseban portal namijenjen za sportsko kladenje¹⁵, nešto profesionalnijeg dizajna, ozbiljnijeg dojma i s vijestima iz svijeta sporta. Ali, proučavanjem njegovog sadržaja brzo se dolazi do zaključka kako je riječ o istoj stvari kao i u prethodnim primjerima, a spomenute vijesti uglavnom su potencijalno izmišljeni sadržaji o namještanju utakmica od strane pojedinih igrača i velikim kladioničarskim aferama. Pretpostavka je autorice da je njihov cilj oblikovanje i jačanje uvjerenja svih ljudi kako su sve utakmice namještene i kako se ništa ne događa slučajno te, kako se, stoga isplati plaćati dojava od „pouzdanih“ izvora.

Osim stranica s dojavama, postoje i one koje ne nude takvu vrstu sadržaja, već savjete kako što brže i lakše ostvariti zaradu putem kladjenja. Oni su zasnovani za educiranje posjetitelja i objašnjavanju pojedinih sistema kladjenja, za koje se jamči da su učinkoviti, a često se javljaju u formi blogova. Pritom se autori takvih sadržaja zalažu za kontinuirano i redovito kladenje unutar nekog razdoblja te jamče ostvarenje zarade te nadoknađivanje izgubljenog novca. Osim toga, te „učinkovite sisteme“ igre nastoje obrazložiti, ali obrazloženja su često bez puno smisla, a potpuno objašnjenje sistema ponovno nude tek nakon kupnje takozvanog „paketa sistema“. Ono što je različitost ovakvih stranica u odnosu

¹³ Primjer stranice s opisanim odlikama: <http://osigurajdobitak.jimdo.com/> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

¹⁴ Primjeri Facebook stranica s opisanim sadržajem:

<https://www.facebook.com/ZatvorimoKladioniceTipovidojave> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

<https://hr-hr.facebook.com/Dojavee.Stoo.Postoo> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

<https://hr-hr.facebook.com/pages/Doktor-Za-Tipove-I-Dojave/142559345803494> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

¹⁵ <http://dojave.net/> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

na prethodno opisane jest što ove ne nude gotove kombinacije, već svaki igrač sam odlučuje o tome, ali na temelju preporučenog i objašnjenog „sistema igre“¹⁶.

Posljednja vrsta sadržaja koji se nudi na internetu, a vezan je za sportsko klađenje, jesu procjene anonimnih poznavatelja sporta o rezultatima pojedinih sportskih događanja. Radi se o opširnim tekstovima s objašnjavanjem racionalne iza predviđenih rezultata, ali da bi se takav tekst pročitao do kraja potrebna je registracija¹⁷.

Zbog opisanih odlika zanimljivo je analizirati taj sadržaj u kontekstu potencijalno negativnog utjecaja na posjetitelje. Pritom ga je posebno važno promatrati u kontekstu ranjivijih skupina, koje su sklonije razvoju problematičnog kockanja. Govoreći o ranjivim skupinama važno je usmjeriti se upravo na razdoblje adolescencije. Ono je, naime, specifično razvojno razdoblje, obilježeno traženjem uzbuđenja i preuzimanjem rizika, osjećajem nepobjedivosti i neranjivosti. Osim toga, adolescencija je razdoblje povećane sklonosti rizičnim ponašanjima i impulzivnosti (Arnett, 1992; prema Hardoon, Derevensky i Gupta, 2003). Pored ovih obilježja, adolescenti su naglašeno podložni vršnjačkom pritisku, najčešće s ciljem uklapanja u vršnjačku grupu, prihvatanja od strane vršnjaka i, konačno, identifikacije s tom, njima važnom, skupinom. Ukoliko se mlada osoba nađe u društvu vršnjaka antisocijalnog ponašanja, upravo zbog spomenute želje za pripadnošću postoji mogućnost preuzimanja njihovog modela ponašanja (Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš, 2008). Sve ove razvojne specifičnosti sugeriraju kako su adolescenti posebno ranjiva skupina kad je riječ o brojnim rizičnim ponašanjima, pa tako i o kockanju. Također je jasno kako se sadržaj opisanih stranica često preklapa s ključnim obilježjima adolescencije, čime potencijalno potiče njihovo intenzivnije uključivanje u aktivnost kockanja. Dalje u tekstu bit će riječi o tome kakav i kolik utjecaj ove stranice i sadržaj koji nude mogu imati na ovu, ali i druge ranjive skupine.

¹⁶ Primjeri takvih stranica su:

<http://www.dojava-maxxx.blogger.index.hr/> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

<http://sporterica.com/html/sistemi.html> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

<http://bettingblog.wordpress.com/2008/01/24/sistemi-3-od-4-4-od-6/> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

¹⁷ Primjer takve stranice je:

<http://www.tipovi1x2.net/> (zadnje posjećeno: 5.3.2014.)

U kontekstu on-line kladjenja već je spomenuto kako dostupnost i brzina pogoduju češćem uključivanju u kockanje i kladenje. Ipak, takvu funkciju imaju i ove web stranice. Spomenute funkcije dostupnosti i brzine ovdje se ogledaju u već ponuđenim kombinacijama za kladenje, bez mnogo angažmana i razmišljanja samog korisnika, čime te stranice doprinose bržem i lakšem donošenju odluke o upuštanju u aktivnost kladjenja. Stoga su ti sadržaji itekako rizični za one sklone kockanju i kladenju, a posebno za one s odlikama problematičnih kockara, i odrasle i maloljetne. Zatim, posjeti li se bilo koju od prethodno spomenutih stranica vidljivo je kako svoj sadržaj prezentiraju izrazito agresivno, intenzivno, s puno uvjeravanja, dokazivanja vjerodostojnosti i primjera iz stvarnog života o relevantnosti tog sadržaja. Te stranice su, zbog svog agresivnog nastupa, posebno opasne za osobe s nemogućnošću kontrole svog ponašanja i nimalo ne pogoduju suzdržavanju od kockarskih aktivnosti. Tome u prilog ide i istraživanje autora Mishra, Lalumiere i Williams iz 2010. godine koje, između ostalog, govori o povezanosti niske razine samokontrole i uključivanja u kockarske aktivnosti te razvoja problematičnog kockanja. Može se reći kako ovakve stranice doprinose jačanju te veze između niske samokontrole i razvoja problema s kockanjem. To isto istraživanje govori i o povezanosti traženja uzbuđenja i kockanja, a ove stranice mogu ojačati i tu povezanost. Naime, obećavanjem sigurnog dobitka, vijestima o velikim dojavama pojedinih sportskih klubova i podučavanjem učinkovitim sistemima igre svakako doprinosi napetijem iščekivanju rezultata te povećanju uzbuđenja kod osobe koja se kladi. Isto tako, već je spomenuto kako je adolescencija razdoblje povećane sklonosti traženju uzbuđenja, a ta razvojna osobina povećava vjerojatnost razvoja rizičnih ponašanja (Arnett, 1992; prema Hardoon, Derevensky i Gupta, 2003). Uzme li se u obzir ova činjenica i ponovi kako su ovakve stranice dostupne svima, pa i adolescentima, može se pretpostaviti ugrožavajući utjecaj tih stranica na ovu populaciju.

Sadržaj ovih stranica isto tako njeguje kognitivne distorzije, koje itekako doprinose uključivanju u kockanje i sportsko kladenje. Naime, rezultati istraživanja autora Ricijaš i suradnika (2011) pokazali su kako su adolescenti s problemima s kockanjem skloniji kognitivnim distorzijama, poput mišljenja da je za zaradu u kockanju potrebno imati dobar sistem igre te da dobitak ne ovisi samo o sreći. Ove stranice nude sadržaj koji uči posjetitelje o „učinkovitim i najboljim sistemima“ igre te ih uvjeravaju kako su utakmice namještene i kako sreća nije značajan čimbenik za ishod tih utakmica. Kroz to stvaraju i jačaju kognitivne distorzije kod posjetitelja i doprinose njihovom češćem i intenzivnijem uključivanju u aktivnosti sportskog kladjenja.

Osim opisanog, važno je spomenuti utjecaj ovih stranica na razvoj sustava vrijednosti kod mladih osoba. Adolescencija je, među ostalim, i razdoblje u kojem osobe intenzivnije formiraju stavove prema brojnim društvenim vrijednostima (Tasić-Bouillet, 1997). Ove stranice njeguju zablude o lakoj i brznoj zaradi, bez mnogo truda i ulaganja, šalju poruku o prihvatljivosti nepoštivanja zakona te oblikuju vjerovanje kako se prosocijalno ponašanje „ne isplati“. Dugoročno gledano, one mogu doprinijeti pogrešnoj percepciji društva od strane mladih osoba i neadekvatnom razvoju sustava vrijednosti, koji u konačnici može promovirati rizično i delinkventno ponašanje.

Iz ovoga je vidljivo potencijalno štetno djelovanje spomenutih web stranica na učestalost i intenzitet sportskog kladjenja i to posebno na ranjive skupine, poput onih s nedostatkom samokontrole, potrebom za traženjem uzbuđenja i prisutnim kognitivnim distorzijama o kockanju. Zabrinjavajuć je podatak da su ovim odlikama posebno skloni adolescenti, koji su iz tog razloga u većem riziku za razvoj problema s kockanjem ((Derevensky i Gupta, 1997; prema Hardoon, Derevensky i Gupta, 2003). Stranice s ovakvim sadržajem pospješuju porast tog rizika i razvoja štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja kod te skupine.

7. KOCKANJE I SPORTSKO KLAĐENJE MLADIH U SVIJETU

Do sad je u ovom radu naglasak bio na industriji igara na sreću, ali za potpuno razumijevanje fenomena kockanja i sportskog klađenja važno je usmjeriti se i na osobe koje se u te igre uključuju. Drugim riječima, potrebno je razumjeti koliko često se pojedine osobe uključuju u igre na sreću, u koje igre se najčešće uključuju, s kojim rizičnim ponašanjima je to povezano te kakve posljedice na njih ostavlja kockanje. Pritom je posebno važno istražiti i navike i obilježja kockanja adolescenata. Naime, Volberg i suradnici (2010) tvrde da veća dostupnost igara na sreću i popratno smanjena stigma doprinose povećanju broja adolescenata koji kockaju i povećanju ozbiljnosti njihovih problema s kockanjem. Autori se pritom osvrću na studiju u kojoj je utvrđenokako su osobe s ozbiljnim problemima s kockanjem s tom aktivnošću započele mnogo ranije od osoba bez takvih problema (Burge, Pretrzak i Petry, 2006; prema Volberg i sur., 2010). Osim toga, adolescencija je specifično razvojno razdoblje koje obilježava povećana sklonost traženju uzbuđenja i preuzimanju rizika, egocentričnost, osjećaj neranjivosti i nepobjedivosti (Arnett, 1992; prema Hardoon, Derevensky i Gupta, 2003). Kako su prva dva spomenuta obilježja ujedno i glavna obilježja kockanja i sportskog klađenja, može se pretpostaviti kako je populacija adolescenata u povećanom riziku za uključivanje u ove aktivnosti, ali i za dosezanje njenih problematičnih razina (Derevensky i Gupta, 1997; prema Hardoon, Derevensky i Gupta, 2003). Možda se prvotno čini besmislenim baviti se kockanjem populacije koja još nije dosegla zakonski dopuštenu dob za kockanje (18 godina), zbog pretpostavke da se zakon poštuje i da se oni u takve aktivnosti ne uključuju. Ipak, praktična iskustva i istraživanja (o kojima će biti riječ dalje u tekstu) potvrđuju kako se radi o raširenoj aktivnosti baš među mladima te kako kockanje za njih predstavlja čest i društveno prihvatljiv oblik zabave (Bilić, 2012).

Za bolje razumijevanje kockanja i sportskog klađenja mladih potrebno je dobiti uvid u rasprostranjenost, rizične čimbenike, vrste igara na sreću u koje se uključuju i posljedice te aktivnosti među mladim ljudima.

Proučavajući studije prevalencije kockanja mladih, u istraživanju provedenom u Velikoj Britaniji i Sjevernoj Americi utvrđeno je kako je 76% do 91% mladih kockalo barem jednom u životu (McGovan i sur., 2000). U drugoj studiji (Gupta i Derevensky, 1997) potvrđen je prethodno navedeni podatak, tj. 81% mladih kockalo je barem jednom u životu. U tom istom

istraživanju utvrđeno je kako barem jednom tjedno kocka 52% sudionika. Spomenute podatke nadalje potvrđuje istraživanje u Engleskoj i Walesu iz 2005. i 2006. godine. Autori su na uzorku od 8.017 ispitanika u dobi od 12 do 15 godina utvrdili kako je 75% njih barem jednom u životu bilo uključeno u ovu aktivnost (National Lottery Commission, 2006). Istraživanja o postotku onih koji kockaju redovito malo su manje jednoznačna i govore o rasponu od 4.2% (Winters i sur., 1993b, prema Valentine, 2008) do 32% (Lesieur i Klein, 1987; prema Valentine, 2008)¹⁸. Osim visokog postotka sudionika istraživanja koji su se barem jednom okušali u kockanju, Shaffer i Hall (1996) utvrđuju kako 5% do 7% sudionika njihovog istraživanja iskazuje znakove kompulzivnog kockanja, a 10% do 14% njih je u riziku od razvoja ozbiljnih problema s kockanjem. U australskoj studiji provedenoj na 962 ispitanika u dobi od 11 do 19 utvrđeno je kako je 70% sudionika kockalo u posljednjih 12 mjeseci, od toga 10% njih je to činilo barem jednom tjedno, a 4% je ulazilo u kategoriju problematičnih kockara (prema DSM-IV kriterijima) (Delfabbro, Lahn i Grabosky, 2005). Osim ovih istraživanja, provedenih pretežito u Velikoj Britaniji i Sjevernoj Americi, potrebno je vidjeti podatke koji se odnose i na neke nordijske zemlje kako bi se dodatno proširili vidici i razumijevanje raširenosti pojave kockanja. U radu je već spomenuto kako Švedska svojim zakonima i stavom javnosti prema kockanju nastoji reducirati pojavnost ove aktivnosti pa je zanimljivo vidjeti koliko je ona zaista raširena kod adolescenata u toj zemlji. Jedna takva opsežna i sveobuhvatna studija provedena je 1997. godine na uzorku od 9.917 ispitanika u dobi od 15 do 74 godine. U istraživanju su posebno analizirani podaci koji su se odnosili na populaciju adolescenata te je utvrđeno da je 76% njih kockalo u protekloj godini, a 16% ih je kockalo tjedno ili češće. U konačnici je utvrđeno da 0.9% adolescenata uključenih u istraživanje spada u skupinu patoloških kockara, a 4.2% u skupinu problematičnih kockara (Rönnerberg, Volberg i Abbot, 1999; prema Volberg, 2010). Navedeni podaci, iako dobiveni nizom različitih istraživanja provedenih u različitim zemljama, oblikuju zaključak o uzlaznom međunarodnom trendu u kockanju.

Međutim, osim razumijevanja rasprostranjenosti, važno je vratiti se na početak i pokušati prepoznati rizične čimbenike koji imaju važnu ulogu u razvoju problema s kockanjem. Tu je, prije svega, važno spomenuti ulogu osobnih čimbenika rizika, a brojne studije (Winters, 1993;

¹⁸ Kod usporedbe ovih podataka treba biti oprezan jer je riječ o istraživanjima s različitom metodologijom, različitom dobnom kategorijom koju uzimaju u obzir i različitim tipovima kockanja koje ispituju. Isto tako, različit je i zakonski i vremenski okvir provedenih istraživanja (Valentine, 2008).

Gupta i Derevensky, 1998; Griffiths i Wood, 2000; Forrest i McHale, 2012; i drugi) spominju neke od sljedećih: muški spol, loš obrazovni uspjeh, uključenost u druga ovisnička ponašanja poput pušenja, konzumiranja alkohola ili droga, povijest delinkventnog ponašanja, ranije iskustvo velikog dobitka u kockanju, prvo iskustvo kockanja u ranoj životnoj dobi, nisko samopoštovanje, te bježanje iz škole kako bi se kockalo i drugi. Naime, Fröberg (2006) u svom radu utvrđuje kako mladići počinju s aktivnošću kockanja ranije od djevojaka. Fisher (1993) je pak utvrdio da što ranije mlade osobe počnu s kockanjem, to su u većem riziku od razvoja ozbiljnih problema na ovom polju kasnije u životu. Slijedom svega navedenog može se pretpostaviti da su mladići u značajno većem riziku da postanu problematični kockari (Fröberg, 2006). Isto tako, rodne razlike postoje i u primarnoj motivaciji za kockanjem pa je kod djevojaka to najčešće želja da se pobjegne od osobnih problema, a mladići su prvenstveno motivirani željom za pobjedom i kompetitivnošću (Grant i Kim, 2002; prema Ellenbogen, Derevensky i Gupta, 2007). Razlika je, osim toga, vidljiva i u vrsti igara kojima mladići i djevojke pribjegavaju. Tako su mladići skloniji igranju igara vještine (sportsko klađenje, kartaške igre), a djevojke igrama koje ovise isključivo o sreći (bingo, lutrija) (Grant i Kim, 2002; Ellenbogen, Derevensky i Gupta, 2007). Posljednje, distinkciju između mladića i djevojaka je moguće prepoznati i u očekivanjima vezanim uz kockanje. Naime, mladići očekuju kako će im ova aktivnost omogućiti zadovoljstvo i financijsku dobit, dok su djevojke nešto svjesnije rizika i nepovoljnih emocionalnih posljedica kockanja (Gillespie, Derevensky i Gupta, 2007). Osobna obilježja koja doprinose većem riziku za razvoj problema s kockanjem, osim spola, odnose se i na pogrešna uvjerenja mladih ljudi o ulozi vještine, vježbe i kontrole kockarskih aktivnosti. Drugim riječima, prisutne kognitivne distorzije svakako doprinose rizičnom ponašanju u ovom području. Naime, jedna kvalitativna studija pokazala je kako mladi teško razlikuju koncepte sreće, sudbine i vjerojatnosti te ih pogrešno naizmjenično koriste. To je ujedno i velika razlika u odnosu na odrasle koji bolje razumiju značenje navedenih koncepata. Konkretno kognitivne distorzije najčešće prisutne kod mladih jesu vjerovanje da će nastaviti dobivati ukoliko su do sada imali seriju dobitaka, ali i vjerovanje kako će im određeni rituali u ponašanju pomoći u pobjedi (iluzije kontrole) (Wood i Griffiths, 2002). Pored već spomenutih osobnih obilježja, strana istraživanja ukazuju i na značaj poremećaja pažnje/hiperaktivnog poremećaja kod adolescenata. Naime, autori Faregh i Derevensky (2010) došli su do spoznaje da čak polovica od ukupnog broja adolescenata, koji su manifestirali probleme s kockanjem, ima i simptome ADHD-a.

Iz ovog prikaza vidljivo je kako strana istraživanja ukazuju na postojanje nebrojeno mnogo osobnih čimbenika rizika za razvoj problematičnog kockanja, ali ne smije se zanemariti ni doprinos okruženja u tom procesu. Valentine (2008) je u svom radu napravio pregled istraživanja koja se, među ostalim, osvrću i na ulogu roditelja području kockanja i koja skreću pozornost na njihovu značajnu odgovornost u prijenosu takvog uzorka ponašanja na potomke. Valentine (2008) ističe sljedeće:

- djeca problematičnih kockara imaju četiri puta veću vjerojatnost da i sami počnu kockati (Ladouceur, Vitaro i Côté, 2001),
- čak 86% oni koji su izjavili da kockaju redovito, to čine sa članovima svoje obitelji, a 75% njih je kockalo u svom vlastitom domu (Gupta i Derevensky, 1997),
- roditelji 90% sudionika znaju za njihovu uključenost u ovu aktivnost, a 61% njih svjedoči i o prisutnosti roditelja prilikom njihovog kockanja (Ladouceur i Mireault, 1988).

Iz ovoga je vidljivo kako su roditelji često odgovorni za izravno upoznavanje djece s aktivnošću kockanja te za normalizaciju aktivnosti u obitelji. Dakle, ovdje je riječ o vrlo izravnim utjecajima obitelji na razvoj kockanja kod mladih, ali obiteljsko okruženje mjesto je i brojnih posrednih, ali svejedno snažnih utjecaja. Valentine (2008) u svom pregledu literature izdvaja:

- doživljavanje teških i stresnih situacija kod kuće,
- svijest o velikoj usmjerenosti na novac u obitelji,
- smrt ili bolest u obitelji,
- verbalno, fizičko ili seksualno zlostavljanje,
- osjećaj odbačenosti i nemoći u djetinjstvu (Griffiths, 2002),
- strogi, ali nedosljedni roditelji (Politzer, Yesalis i Hudak, 1992) te
- kritični i emocionalno udaljeni roditelji (Hardoon, Gupta i Derevensky, 2004).

Pored roditelja, važno je razmotriti i vršnjačke grupe kao rizični čimbenik za uključivanje u kockanje. Naime, već je spomenuto kako je adolescencija razdoblje u kojem je proces socijalizacije i identifikacije s vršnjačkom grupom od posebne važnosti. U tom smislu Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš (2008) tvrde da status u vršnjačkim grupama mladima predstavlja veliki prioritet te da se adolescenti često trude identificirati s vršnjačkom grupom i to potkrijepiti ponašanjem prihvatljivim za tu grupu. Sukladno tome, Jones i Jones (2002;

prema Valentine, Holloway i Jayne, 2010) zaključuju kako je delinkventno ponašanje adolescenata „zarazno“. Isto tako, postoji i određena razina pritiska od strane vršnjaka da se svi članovi ponašaju jednako, a Langhinrichsen-Rohling i suradnici (2004) pronalaze kako su upravo podložnost i osjetljivost na vršnjački pritisak jedni od značajnijih čimbenika rizika za razvoj problema s kockanjem kod mladih.

Za daljnje razumijevanje fenomena kockanja i klađenja zanimljivo je istražiti i u koje vrste igara se mladi najčešće uključuju. Istraživanja na području Sjeverne Amerike na vrh ljestvice stavljaju kartaške igre, sportsko klađenje, bingo te igre na automatima (Jacobs, 2000; prema Fröberg, 2006). U Australiji su to također kartaške igre i sportsko klađenje, ali česte su i jednokratne srećke (Delfabbro, Lahn i Grabosky, 2005), dok na području Velike Britanije posebnu popularnost među adolescentima uživaju automati i lutrija (Griffiths, 1995). U Norveškoj i Švedskoj nema puno razlike te su igre na automatima također najčešći oblik kockanja za mlade, iako u Švedskoj neznatnu prednost ipak imaju jednokratne srećke (Fröberg, 2006). U svim ovim zemljama vidljiva je prilično velika popularnost igara na automatima među adolescentima, a Griffiths (1995) to tumači njihovim specifičnim obilježjima. Naime, takve igre ne zahtijevaju visoke uloge, omogućuju relativno česte dobitke te su vizualno i auditivno stimulativne pa su, kao takve, posebno zanimljive mlađoj populaciji.

Problematično kockanje adolescenata može imati brojne negativne posljedice i biti povezano s drugim rizičnim ponašanjima. Tako je ono, primjerice, povezano s čitavim spektrom problema mentalnog zdravlja, uključujući depresiju, samoubojstvo i pokušaj samoubojstva (Gupta i Derevensky, 1998; prema Valentine, 2008). Osim kategorije narušenog psihičkog zdravlja, prisutni su i financijski problemi mladih uključenih u kockanje. U ovom području Valentine (2008) zaključuje kako se mladi ipak u manjoj mjeri susreću s negativnim financijskim posljedicama, zbog pomoći roditelja da otplate svoje dugove. Adolescenti problematični kockari često manifestiraju simptome sustezanja, nagle promjene raspoloženja, teškoće zadržavanja bliskih veza te češće druženje s vršnjacima s istovrsnim problemima (Griffiths, 1995). Problematično kockanje adolescenata povezano je i s bježanjem iz škole i lošim akademskim uspjehom, a pronađena je i visoka korelacija između kockanja i konzumacije droga i alkohola (Griffiths, 1995; Griffiths i Wood, 2000; Forrest i McHale, 2011). Posljednje, nezanemarivi su rezultati nekih istraživanja koji ukazuju na povezanost kockanja i maloljetničke delinkvencije. Tako je, primjerice, utvrđena sklonost adolescenata imovinskim deliktima, kako bi financirali kockanje (Griffiths i Wood, 2000), ali

i povišena agresivnost kod mladića s problemima s kockanjem, koja se manifestira u situacijama konflikta (Gupta i Derevensky 1997). Iako je kod svih ovih ponašajnih odstupanja teško donositi zaključke o uzročno posljedičnim odnosima, ne može se zanemariti očita povezanost kockanja i drugih oblika rizičnih ponašanja.

Nakon općenitog prikaza prevalencije, rizičnih čimbenika, vrsta i povezanosti kockanja mladih s drugim rizičnim ponašanjima, slijedi osvrt na jednu sveobuhvatnu australsku studiju provedenu 2011. godine od strane Australskog vijeća za edukativna istraživanja imena „Kockanje i mladi u Australiji“ (Australian Council for Educational Research, 2011). U radu je već spomenuto kako su u Australiji kockanje i sportsko klađenje prilično popularne aktivnosti pa je zanimljivo vidjeti kako i koliko su adolescenti u toj zemlji uključeni u njih. Osim što je istraživanje recentno i nudi uvid u trenutno stanje kockanja adolescenata na tom području, pruža cjeloviti prikaz svih segmenata kockanja, važnih za njegovo razumijevanje.

Spomenutom studijom utvrđeno je kako je od 5.685 ispitanika u dobi od 10 do 24 godine u posljednjih 12 mjeseci u kockarske aktivnosti barem jednom bilo uključeno njih 77%. Sudionike su podijelili u četiri kategorije – nekockare, društvene kockare, rizične kockare i problematične kockare¹⁹ te su utvrdili kako se 23% ispitanika nalazi u prvoj kategoriji, 56% u drugoj, 16% u trećoj te 5% u kategoriji problematičnih kockara. Pritom se u kategoriji problematičnih kockara nalazilo 5.7% mladića i 3.2% djevojaka, a u kategoriji rizičnih 19.1% mladića i 13.9% djevojaka. Osim toga, u istraživanju su mladi problematični kockari u prosjeku izvještavali o uključenosti u osam različitih kockarskih aktivnosti (od ponuđenih 13) u posljednjih 12 mjeseci, dok su rizični kockari uključeni u pet, a društveni u tek tri kockarske aktivnosti. Ipak, uključenost u osam aktivnosti za problematične kockare je samo prosjek, a čak preko 50% njih sudjelovalo je u svim ponuđenim aktivnostima. Najčešće zastupljene aktivnosti u toj skupini bile su strugalice, kartaške igre kod kuće i loto listići. Za razliku od te skupine, društveni kockari najčešće su kupovali strugalice, zatim loto listiće, a na trećem mjestu je uključenost u sportsko klađenje. Rizični kockari su, slično društvenima, igrali strugalice i loto, ali je preko 50% njih izvještavalo i o igrama na automatima i kartaškim igrama kod kuće. Pritom je zanimljiv podatak dobiven ovim istraživanjem da je čak 5% mladih u dobi od samo 10 do 14 godina izvještavalo o igranju kartaških igara u kasinu, a preko 7% njih o igranju i drugih igara na istom mjestu. Uključenost u sportsko klađenje je u

¹⁹ Ispitanici su bili podijeljeni u kategorije ovisno o tome koliko su DSM-IV kriterija za dijagnosticiranje patološkog kockanja zadovoljavali.

svim kategorijama bila kontinuirano visoka. U kategoriji društvenih kockara sportsko klađenje je posebno često, a nezanemarivo češće se susreće i kod muškog spola te kod onih u dobi od 10 do 17 godina.

U istraživanju je, osim ovih podataka o učestalosti i pojavnim oblicima kockanja među mladima, ispitivana i povezanost s drugim rizičnim ponašanjima. Tako je ustanovljeno da je u posljednjih 6 mjeseci 53% ispitanika konzumiralo alkohol, 21% pušilo je cigarete, 11% upotrebljavalo je droge, 5% je činilo imovinske delikte, a 4% crtalo grafite.

Temeljem istraživanja došlo se i do zaključaka o rizičnim čimbenicima povezanim s problematičnim oblicima kockanja. Pokazalo se kako su nisko samopoštovanje, pozitivan stav prema kockanju, uključenost vršnjaka u kockanje i u druga rizična ponašanja te uključenost adolescenata u delinkventne aktivnosti zaista u vezi s problematičnom razinom kockanja kod mladih (Australian Council for Educational Research, 2011).

U ovom poglavlju naglasak je bio na inozemnim istraživanjima o kockanju adolescenata, a slijedi prikaz istraživanja na području Republike Hrvatske.

8. KOCKANJE I SPORTSKO KLAĐENJE MLADIH U REPUBLICI HRVATSKOJ

Podaci o kockanju i sportskom klađenju adolescenata u Hrvatskoj odnose se uglavnom na nekoliko posljednjih godina te se može zaključiti kako je ovo područje tek nedavno postalo aktualnim predmetom istraživanja hrvatskih znanstvenika. Jedno takvo istraživanje proveli su Dodig i Ricijaš 2010. godine te su došli do podatka kako je 75% zagrebačkih adolescenata u uzorku kockalo barem jednom u životu (Dodig i Ricijaš, 2011a). U drugom istraživanju, usmjerenom na mlade iz glavnih urbanih sredina u Hrvatskoj i provedenom na reprezentativnom uzorku (Osijek, Rijeka, Split i Zagreb), Dodig (2013) dolazi do podatka o 83.1% srednjoškolaca koji su kockali barem jednom u životu. Osim toga, ni u manjim gradovima u Hrvatskoj taj postotak nije mnogo drukčiji, pa podaci dobiveni istraživanjem u Koprivnici ukazuju na 78% (Matina, 2013), a u Slavonskom Brodu na 72% srednjoškolaca koji su kockali barem jednom u životu (Vukšić, 2013). Uzmu li se u obzir inozemna istraživanja spomenuta u prethodnom poglavlju, može se primijetiti kako navode vrlo slične rezultate o raširenosti kockanja među mladima te kako ni hrvatski adolescenti ne zaostaju u ovom području.

U istraživanju autorice Dodig (2013), unatoč podatku o preko 80% adolescenata koji su kockali barem jednom u životu, utvrđeno je kako 70.8% cijelog uzorka adolescenata nije razvilo nikakve probleme s kockanjem. Ipak, 16.9% sudionika pokazuje nisku do srednju ozbiljnost problema, a 12.3% njih zadovoljava kriterije za visoku ozbiljnost problema²⁰, a potpuno ista slika prisutna je i kod srednjoškolaca u Slavonskom Brodu (Vukšić, 2013). Uzmu li se u obzir posljednje dvije kategorije sudionika, jasno je kako gotovo trećina srednjoškolaca u uzorku manifestira neke probleme vezane uz kockanje (Dodig, 2013). Promatra li se ozbiljnost problema samo u odnosu na redovitost uključivanja u sportsko klađenje, vidljivo je kako su omjeri nešto drukčiji i to u korist visoke ozbiljnosti problema.

²⁰ Autorica sudionike svrstava u tri kategorije s obzirom na razinu ozbiljnosti problema. Tako se oni kod kojih ne postoji problem nalaze u kategoriji „zeleno svjetlo“, oni kod kojih je prisutna niska do srednja ozbiljnost problema su u „žutom svjetlu“, dok su u kategoriji „crveno svjetlo“ oni ispitanici s visokom ozbiljnošću problema.

Naime, od onih mladih koji se redovito (jednom tjedno ili češće) klade na sportske rezultate, njih 41.4% sudionika ne pokazuje nikakve probleme s kockanjem, 31.5% njih ima srednje do ozbiljne probleme, a čak 27.1% sudionika ulazi u kategoriju visoke ozbiljnosti problema (Dodig i sur., 2012).

Kod istraživanja osobnih obilježja relevantnih za razvoj problema s kockanjem Dodig i Ricijaš (2011b) utvrđuju kako je muški spol značajan prediktor. To potkrepljuju rezultatima koji pokazuju kako 30% mladića u uzorku zadovoljava kriterije za rizično kockanje, dok to čini tek 10% djevojaka. Isto tako, 15% mladića u uzorku ulazi u kategoriju problematičnih kockara te tek 0.9% djevojaka. Vukšić (2013) u istraživanju u Slavonskom Brodu uočava razlike između mladića i djevojaka u vrsti igara na koje se odlučuju. Tako navodi da su sportske kladionice, igre na automatima, elektronski rulet, rulet (s djelitelem žetona), virtualne utrke konja te internet kockanje češće zastupljene kod mladića. Razlika u spolu s obzirom na uključenost u kockanje i vrstu igara uočena ovim hrvatskim istraživanjima još je jedna podudarnost s rezultatima inozemnih istraživanja spomenutih u prethodnom poglavlju. Osim obilježja spola, Dodig i Ricijaš (2011b) su primjenom Inventara psihopatskih osobina mladih (Andershed i sur., 2002, prema Dodig i Ricijaš, 2011b) utvrdili kako je od nekoliko osobina ličnosti upravo *impulzivnost – neodgovornost* najznačajniji prediktor ozbiljnosti problema povezanih s kockanjem. U području motivacije za kockanjem, Matina (2013) navodi kako koprivnički srednjoškolci najčešće kockaju zbog zabave/uzbuđenja, zarade ili dosade. Rajić-Stojanović (2013), ispitujući motivaciju za kockanjem na uzorku zagrebačkih studenata, utvrđuje kako sudionici koji nemaju razvijene probleme s kockanjem na prvo mjesto stavljaju zabavu, dok one koji imaju navede probleme, prvenstveno pokreće zarada. U području kognitivnih distorzija Rajić-Stojanović (2013) otkriva kako oni koji imaju izraženije probleme s kockanjem pokazuju i veći stupanj kognitivnih distorzija. U tom istraživanju autorica ih dijeli u dvije dimenzije – iluziju kontrole i praznovjerje, a podaci ukazuju na to kako su te dimenzije prisutnije kod onih sudionika s najizraženijim problemima s kockanjem. Prepoznata prisutnost kognitivnih distorzija kod hrvatskih adolescenata predstavlja još jednu podudarnost s rezultatima inozemnih istraživanja opisanih u prethodnom poglavlju.

Kod ispitivanja povezanosti dobi, vrste škole i školskog uspjeha s učestalošću kockanja i stupnjem izraženosti problema, ona u nekoliko već spomenutih istraživanja nije pronađena (Dodig i Ricijaš, 2011a; Dodig i Ricijaš, 2011b). Ipak, Ricijaš i suradnici (2011) utvrdili su kako vrsta škole ipak nije zanemariv čimbenik i kako su tu vidljive razlike u učestalosti igranja pojedinih igara i rizičnosti kockanja. Tako je utvrđeno da učenici trogodišnjih

strukovnih škola intenzivnije učestvuju u kartanju za novac, sportskim kladionicama, igranju na automatima, virtualnim utrkama, klađenju na izbore, loto listićima, TV Bingu, jednokratnim srećkama i internet kockanju bez novčanog uloga, a učenici gimnazija to najmanje čine. Osim toga, utvrđeno je kako u gimnazijama, u odnosu na strukovne škole, postoji dvostruko manje učenika s visokom ozbiljnošću problema povezanih s kockanjem. Autorica Dodig (2013) je pak u svom istraživanju došla do podatka kako ni dob nije zanemariv faktor te kako su razlike vidljive, primjerice, kod sportskog klađenja, na način da postoji razlika u učestalosti klađenja između učenika prvih i ostalih razreda. Ipak, ta razlika je na uzorku od gotovo 2.000 učenika prilično mala, pa je za očekivati da na manjem uzorku ona ne bi bila značajna.

Obitelj svojim kockarskim navikama i sviješću da najmlađi članovi njihove obitelji kockaju može doprinijeti uvjerenju adolescenata da njihova obitelj takve aktivnosti odobrava. Takvo obilježje okoline adolescenata može pogodovati njihovom angažiranju i ustrajanju u tim aktivnostima. Rezultati istraživanja autora Ricijaš i suradnika (2011) pokazuju kako se očevi adolescenata i sami često uključuju u sportsko klađenje, a oba roditelja sudjeluju i u lotu i srećkama. Osim toga, 32% adolescenata izjavljuje kako njihovi roditelji znaju za njihovo povremeno kockanje, a u nekim igrama, poput lota, srećki i sportske kladionice, sudjeluju zajedno s njima i u njihovom prisustvu. Osim obitelji, okolinu adolescenata svakako čine i njihovi vršnjaci. Dokazano je kako adolescenti koji kockaju, imaju i bliske prijatelje sklone toj aktivnosti. Pritom gotovo 50% ispitanika ima barem jednog prijatelja koji kocka u sportskoj kladionici svakodnevno ili nekoliko puta tjedno. Njih 21.7% imaju barem jednog prijatelja koji tim istim intenzitetom igra igre na automatima, a 24.5% izjavljuje kako ima barem jednog prijatelja koji kocka na internetu. Ovi rezultati ukazuju na prisutnost pojave u užem okruženju adolescenata, ali i o percepciji društva o kockanju kao društveno prihvatljivoj aktivnosti (Ricijaš i sur., 2011).

Vrste igara na sreću u koje se mladi u Hrvatskoj najčešće uključuju su:

- sportsko klađenje,
- lutrijske igre na sreću i
- igre na automatima

Pritom je njih 48.8% barem jednom u životu sudjelovalo u sportskom klađenju, 45.7% igralo je jednokratne srećke, 41.7% loto listiće, a 25.6% sudionika barem jednom u životu igralo je igre na automatima. Osim prve spomenute igre, sudionici redovito ove igre igraju u 1-2%

slučajeva, osim kod sportskog klađenja gdje se redovito u ovu aktivnost uključuje njih čak 15% (Pahel, 2013).

S obzirom na rizičnost adolescenata u ovom području postoje razlike u učestalosti uključivanja u pojedine vrste igara na sreću. Tako se 28% onih s visokom ozbiljnošću problema u sportske kladionice uključuje svakodnevno, a isto toliko ih to čini nešto rjeđe, odnosno nekoliko puta tjedno. Sudionici bez problema povezanih s kockanjem se u tek 0.9% slučajeva svakodnevno uključuju u isti oblik kockanja (Ricijaš i sur., 2011). Zanimljivo je, isto tako, kako adolescentima, redovito uključenima u sportsko klađenje, nisu strane ni druge igre na sreću poput automata, elektronskog ruleta, ruleta, kartanja u casinu, virtualnih utrka te internet kockanja, koje također redovito igraju (Dodig i sur., 2012).

U području povezanosti kockanja s drugim rizičnim ponašanjima istraživanje autorice Pahel (2013), provedeno sa zagrebačkim studentima, pokazuje kako postoji pozitivna povezanost između učestalosti kockanja i uključivanja u druga rizična ponašanja, ali i kako je ta veza prisutna samo kod sportskog klađenja, elektronskog ruleta i on-line kockanja bez novčanog uloga. Autori Dodig i Ricijaš (2011b) konkretno ukazuju na prisutnost korelacije s krađom i razbojništvom, prekršajnim i nepoželjnim normativnim ponašanjima, sa zloupotrebom psihoaktivnih tvari, rizičnim spolnim te nasilničkim ponašanjem. Već je spomenuto kako se impulzivnost smatra značajnim prediktorom za rizično kockanje, ali autori su ustanovili kako to obilježje ne mora samo po sebi biti značajno za razvoj problema s kockanjem, ukoliko kod osobe nisu prisutni ovi spomenuti elementi rizičnog i delinkventnog ponašanja.

* * *

U dosadašnjem dijelu rada definirana je aktivnost kockanja i sportskog klađenja, opisan je povijesni razvoj ove pojave te njen današnji položaj i utjecaj, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Pritom je poseban naglasak stavljen na populaciju adolescenata pa je nekoliko poglavlja posvećeno i zastupljenosti, navikama kockanja i sportskog klađenja, povezanosti s drugim rizičnim ponašanjima, kao i ugrožavajućim psihosocijalnim posljedicama upravo kod ove populacije. U nastavku slijedi prikaz istraživanja provedenog s vinkovačkim srednjoškolcima, kako bi se pomnije upoznale njihove navike sportskog klađenja i tako dobio temeljitiji i jasniji uvid u ovu pojavu.

9. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE

9.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Temeljni cilj ovog rada je stjecanje uvida u aktivnost sportskog klađenja vinkovačkih srednjoškolaca, kao i u psihosocijalne probleme povezane s učestalijim sportskim klađenjem.

Specifični ciljevi ovog rada su utvrditi u kojoj mjeri se vinkovački srednjoškolci uključuju u sportsko klađenje, kao i eventualne razlike u učestalosti njihovog uključivanja u sportsko klađenje s obzirom na spol, dob te vrstu škole. Osim toga, cilj je i istražiti jesu li sudionici, koji se češće uključuju u sportsko klađenje, češće uključeni i u druge oblike igara na sreću. Posljednje, jedan od specifičnih ciljeva je i utvrditi razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kod svih sudionika istraživanja, kod onih koji su uključeni u sportsko klađenje te utvrditi eventualne razlike u izraženosti štetnih psihosocijalnih posljedica s obzirom na spol sudionika.

9.2. ISTRAŽIVAČKA PITANJA

1. U kojoj se mjeri vinkovački srednjoškolci uključuju u sportsko klađenje?
2. Razlikuju li se srednjoškolci u učestalosti sportskog klađenja s obzirom na spol, razred i vrstu škole?
3. Jesu li srednjoškolci, koji se češće uključuju u sportsko klađenje, češće uključeni i u druge oblike igara na sreću?
4. Kolika je prevalencija štetnih psihosocijalnih posljedica kod svih sudionika istraživanja, kod onih koji se klade na sportske rezultate te postoji li razlika u zastupljenosti štetnih psihosocijalnih posljedica s obzirom na spol?
5. Razlikuju li se vinkovački srednjoškolci u intenzitetu štetnih psihosocijalnih posljedica s obzirom na učestalost uključivanja u sportsko klađenje?

9.3. HIPOTEZE

Hipoteze postavljene u ovom radu temelje se na dosadašnjim znanstvenim spoznajama iz Hrvatske i inozemstva, a koje su prikazane u uvodnom dijelu ovog rada.

H1: Gotovo polovica vinkovačkih srednjoškolaca uključuje se u sportsko klađenje.

H2: Postoje razlike kod vinkovačkih srednjoškolaca u učestalosti uključivanja u sportsko klađenje s obzirom na spol i vrstu škole, na način da se mladići češće nego djevojke uključuju u sportsko klađenje te da to češće čine učenici strukovne škole, dok s obzirom na razred ne postoji razlika između sudionika.

H3: Srednjoškolci koji se redovito uključuju u sportsko klađenje, češće se uključuju i u druge oblike igara na sreću, poput automata, elektronskog ruleta, ruleta, virtualnih utrka te internet kockanja.

H4: Kod vinkovačkih srednjoškolaca se očekuje zastupljenost visoke ozbiljnosti psihosocijalni problema vezanih uz kockanje u oko 13% slučajeva, a niske do srednje ozbiljnosti problema u oko 17% slučajeva. Kod onih sudionika koji se klade na sportske rezultate očekuje se da zastupljenost psihosocijalnih problema biti više izražena, pri čemu se također očekuju razlike u zastupljenosti štetnih psihosocijalnih posljedica s obzirom na spol, na način da su kod mladića problemi značajno više zastupljeni.

H5: Postoji razlika u intenzitetu štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih kockanjem s obzirom na učestalost uključivanja u sportsko klađenje, na način da oni srednjoškolci koji se češće uključuju u sportsko klađenje imaju veću ozbiljnost problema i izraženije štetne psihosocijalne posljedice.

10. METODOLOGIJA

10.1. UZORAK SUDIONIKA

Istraživanje je provedeno na uzorku od 240 učenika od prvog do završnog razreda različitih srednjoškolskih usmjerenja u Vinkovcima. Kao što je vidljivo u podacima prikazanim u tablici 2, uzorak čini 47.1% učenika ($N=113$) i 52.9% učenika ($N=127$). Raspon dobi kreće se od 14 do 19 godina, a prosječna dob sudionika istraživanja je 16.42 godina ($SD_{dob}=1.125$). U istraživanju su sudjelovali učenici sve tri vrste srednjoškolskih usmjerenja u Vinkovcima – trogodišnje strukovne srednje škole, četverogodišnje strukovne srednje škole i gimnazije. Pritom, udio učenika koji pohađaju gimnaziju (40%) i četverogodišnju strukovnu školu (36.3%) je podjednak, dok je broj učenika iz trogodišnje strukovne škole nešto manji i iznosi 23.8%. Isto tako, sličnost je vidljiva i u broju učenika koji pohađaju prvi (29.4%), drugi (26.4%) i treći razred (27.3%), dok tek 16.9% učenika iz uzorka pohađa četvrti razred²¹. Razlog nešto manjeg broja učenika u trogodišnjoj strukovnoj školi te u četvrtom razredu je očekivan zbog nepostojanja četvrtog razreda u strukovnim trogodišnjim programima. Najčešća ocjena koju učenici postižu u prethodnom razredu je vrlo dobar (42.1%), najrjeđa dovoljan (3.8%), a prosječna ocjena na razini cijelog uzorka je 3.80 ($SD=0.81$).

²¹ U ovom području 9 sudionika nije dalo odgovor pa su kod navođenja podataka o razredu koji pohađaju razmatrani samo oni sudionici koji su odgovorili ($N=231$).

Tablica 2. Opis uzorka prema osnovnim sociodemografskim obilježjima (N=240)

Spol	M=127 (52.9%)		Ž=113(47.1%)	
Vrsta škole	Strukovna trogodišnja N=57 (23.8%)	Strukovna četverogodišnja N=87 (36.3%)		Gimnazija N=96 (40%)
Razred	1. razred N=68 (29.4%)	2. razred N=61 (26.4%)	3. razred N=63 (27.3%)	4. razred N=39 (16.9%)
Školski uspjeh	Dovoljan (2) N=9 (3.8%)	Dobar (3) N=78 (33.2%)	Vrlo dobar (4) N=99 (42.1%)	Odličan (5) N=49 (20.9%)

Najveći broj sudionika u mjestu prebivališta živi s oba roditelja (87.5%), a najmanji udio sudionika, njih 0.8%, navode kako žive sami. Osim toga, najveći broj učenika ima dvoje braće ili sestara (36.3%), a najmanji broj njih (0.4%) šestero ili sedmero braće i sestara.

U području stupnja obrazovanja i zaposlenja roditelja sudionika, najveći broj majki sudionika (tablica 3.) ima završenu srednju školu (60.5%), a najmanji broj ima završen magisterij ili doktorat (2.9%). Isti udio majki sudionika je zaposleno (48.7%) i nezaposleno (48.7%), a preostale (2.5%) su u mirovini.

Tablica 3. Deskriptivni prikaz stupnja obrazovanja i zaposlenosti roditelja sudionika istraživanja – majka (N=238)

Stupanj obrazovanja	Majka				
	Završena OŠ N=36 (15.1%)	Završena SŠ N=144 (60.5%)	Završena viša škola N=19 (8%)	Završen fakultet N=32 (13.4%)	Završen magisterij ili doktorat N=7 (2.9%)
Stupanj zaposlenosti	Zaposlena N=116 (48.7%)		Nezaposlena N=116 (48.7%)		U mirovini N=6 (2.5%)

Najveći broj očeva sudionika (Tablica 4) ima završenu srednju školu (58.6%), a najmanje očeva ima završen magisterij ili doktorat (4.7%). Najveći broj očeva je zaposleno (66.2%), a najmanji broj je nezaposleno (8.3%).

Tablica 4. Deskriptivni prikaz stupnja obrazovanja i zaposlenosti roditelja sudionika istraživanja – otac (N=232 – obrazovanje, N=228 – zaposlenost)

Stupanj obrazovanja	Otac				
	Završena OŠ N=26 (11.2%)	Završena SŠ N=136 (58.6%)	Završena viša škola N=27 (11.6%)	Završen fakultet N=32 (13.8%)	Završen magisterij ili doktorat N=11 (4.7%)
Stupanj zaposlenosti	Zaposlen N=151 (66.2%)		Nezaposlen N=19 (8.3%)		U mirovini N=58 (25.4%)

10.2. INSTRUMENTARIJ

Ovo istraživanje sastavni je dio znanstveno-istraživačkog projekta pod nazivom „Kockanje mladih u Hrvatskoj“ čiji je voditelj doc.dr.sc. Neven Ricijaš. U sklopu tog projekta razvijen je upitnik dobrih metrijskih karakteristika namijenjen za ispitivanje kockanja mladih i s tim fenomenom povezanih ponašanja, načina razmišljanja i obilježja ličnosti, koji je upotrijebljen i za potrebe ovog diplomskog rada. Kako bi se ostvario temeljni cilj ovog istraživanja, a to je stjecanje uvida u aktivnost sportskog klađenja srednjoškolaca u Vinkovcima, korišteni su sljedeći instrumenti:

1. Upitnik o osnovnim sociodemografskim obilježjima

Ovim upitnikom prikupljeni su podaci kao što su dob, spol, vrsta škole, razred, uspjeh te stupanj obrazovanja i zaposlenosti roditelja sudionika istraživanja.

2. Upitnik kockarskih aktivnosti

Ovim upitnikom ispituje se uključivanje mladih u kockarske aktivnosti te učestalost igranja igara na sreću. Za potrebe ovog rada korišteni su podaci za 8 različitih igara na sreću (sportsko klađenje, loto listići, jednokratne srećke, igre na automatima, elektronski rulet, rulet, virtualne utrke i internet kockanje). Zadatak sudionika bio je da za svaku igru na sreću označe jesu li je ikada u životu igrali (da/ne), te ukoliko jesu, koliko često to čine (jednom godišnje ili manje od toga, otprilike jednom mjesečno, otprilike jednom tjedno, nekoliko puta tjedno, svakodnevno).

3. Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI)

Za procjenu razine ozbiljnosti problema povezanih s kockanjem adolescenata korišten je Kanadski upitnik kockanja adolescenata (Tremblay i sur., 2010), ujedno i prvi instrument konstruiran ciljano za populaciju mladih. U ovom istraživanju korišten je dio instrumenta koji se sastoji od 24 čestice koje se originalno raspoređuju na četiri faktora: psihološke posljedice kockanja, socijalne posljedice kockanja, financijske posljedice kockanja te preokupacija i nedostatak kontrole. Ova četiri faktora daju četiri zasebna rezultata. Peti rezultat odnosi se na opću mjeru ozbiljnosti problema. Tim rezultatom dobiva se podatak o intenzitetu štetnih psihosocijalnih posljedica i njime se mjeri ukupna ozbiljnost problema, te se sudionici raspoređuju u tri kategorije:

1. nepostojanje problema povezanih s kockanjem (zeleno svjetlo),
2. niska do srednja ozbiljnost problema povezanih s kockanjem (žuto svjetlo),
3. visoka ozbiljnost problema povezanih s kockanjem (crveno svjetlo).

Sudionici su na 24 pitanja ovog instrumenta odgovarali na ljestvici od četiri stupnja. Primjer čestica je „*Koliko često si osjećala/o krivnju zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem/klađenjem?*“ (1 - nikada, 2 - ponekad, 3 - većinu vremena, 4 - gotovo uvijek) ili „*Koliko često si posudila/o novac od obitelji, prijatelja ili drugih osoba za kockanje/klađenje?*“ (1 - nikada, 2 - jedan do tri puta, 3 - četiri do šest puta, 4 - sedam ili više puta).

10.3. POSTUPAK PROVEDBE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno uz suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta te u dogovoru s ravnateljima, stručnim suradnicima i određenim profesorima tri vinkovačke srednje škole tijekom veljače 2013. godine na način da je autorica ovog rada osobno otišla u škole. U istraživanju je korištena metoda samoiskaza po principu „papir-olovka”. Učenici su grupno u vlastitom razredu ispunjavali anketni upitnik. Prije ispunjavanja bili su informirani da je sudjelovanje u istraživanju u potpunosti anonimno i dobrovoljno, te da će podaci dobiveni istraživanjem biti korišteni u svrhu izrade diplomskog rada. Učenici su, osim toga, bili upoznati i s osnovnim ciljem istraživanja, samostalno su dali usmeni pristanak za sudjelovanje u istraživanju te su mogli odustati u bilo kojem trenutku. Za ispunjavanje anketnog upitnika bilo je predviđeno vrijeme u trajanju od 45 minuta.

10.4. OBRADA PODATAKA

U svrhu ostvarivanja postavljenih ciljeva ovog istraživanja koristile su se sljedeće statističke metode i analize:

1. Metode deskriptivne statistike (aritmetička sredina, standardna devijacija, frekvencije)
2. Hi-kvadrat test
3. Pearsonov koeficijent korelacije

11. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

11.1. AKTIVNOSTI KOCKANJA VINKOVAČKIH SREDNJOŠKOLACA

U uvodnom dijelu rada već je spomenuto kako je kockanje adolescenata raširena, brzorastuća pojava, koja zahtijeva temeljito upoznavanje i istraživanje. To se posebno odnosi na sportsko klađenje, budući da je riječ o jednom od prediktivnijih oblika kockanja za razvoj problema i ovisnosti o ovoj aktivnosti (Ricijaš i sur., 2011). Prvi korak upoznavanja fenomena svakako je spoznaja o prevalenciji sportskog klađenja među vinkovačkim srednjoškolcima, ali i drugih oblika igara na sreću radi dobivanja cjelovitije slike o kockanju. Ovaj korak podrazumijeva informacije o tome jesu li se vinkovački srednjoškolci ikada uključili u pojedine oblike igara na sreću i, ako jesu, koliko često to čine (Tablica 5). Tako rezultati istraživanja provedenog s vinkovačkim srednjoškolcima pokazuju kako se 40.4% učenika u uzorku barem jednom u životu kladilo na sportske rezultate. Zatim, 31.2% njih barem jednom u životu igralo je jednokratne srećke, a 30.8% učenika loto listiće. Po zastupljenosti, nakon spomenutih, slijede igre na automatima u kojima je barem jednom u životu sudjelovalo 27.9% učenika te virtualne utrke konja u kojima se barem jednom u životu okušalo 24.2% učenika. Internet kockanje (bilo koja igra za novac na internetu)²² zauzima šesto mjesto po zastupljenosti među vinkovačkim srednjoškolcima sa 17.1%. Posljednje, barem jednom u životu 10.4% sudionika okušalo se u elektronskom ruletu (bez djelitelja žetona), 4.2% njih u ruletu (s djeliteljem žetona). Vidljivo je kako među izdvojenim podacima po zastupljenosti prednjači sportsko klađenje, što je zabrinjavajuć podatak uzme li se u obzir već spomenuta informacija da je ono posebno rizično za razvoj štetnih psihosocijalnih posljedica. Nešto manja zastupljenost internet kockanja jasna je jer podrazumijeva posjedovanje kredite kartice i zaobilaženje provjere identiteta prilikom registracije, ali vidljivo je kako određenom dijelu srednjoškolaca ni to nije strano. Najmanja zastupljenost elektronskog ruleta i ruleta s djeliteljem žetona može se objasniti manjom dostupnošću takvih vrsta igara na sreću srednjoškolcima u Vinkovcima.

²² Važno je napomenuti da internet kockanje nije vrsta igre na sreću, već modalitet, jer se na internetu nudi čitav niz različitih igara na sreću.

Osim podatka o tome jesu li ikada u životu igrali pojedine igre na sreću, u tablici 5 navedena je i informacija o intenzitetu njihove uključenosti u ove aktivnosti. Sudionici su u području učestalosti igranja mogli odgovoriti čine li to svakodnevno, nekoliko puta tjedno, otprilike jednom tjedno, otprilike jednom mjesečno ili pak jednom godišnje ili manje od toga. Rezultati pokazuju kako adolescenti najčešće (svakodnevno, nekoliko puta tjedno i jednom tjedno) igraju sljedeće igre na sreću: sportsko klađenje (22.5%), virtualne utrke konja (13%) i igre na automatima (12.9%). Ovom učestalošću nešto manje su uključeni u internet kockanje (8.7%), loto listiće (7.1%), elektronski rulet (2.9%), dok jednokratne srećke nitko u uzorku ne igra svakodnevno, a nekoliko puta tjedno ili jednom tjedno to čini 2.1% njih, a elektronski rulet tek jednom tjedno igra 0.4% učenika. Potonje podatke važno je promatrati u kontekstu ukupnog broj učenika koji su barem jednom u životu igrali navedene igre. Tako je vidljivo kako se čak 40.4% učenika barem jednom u životu kladilo na sportske rezultate, a više od polovice njih (22.5%) to čini svakodnevno, nekoliko puta tjedno ili jednom tjedno. S druge strane, može se navesti primjer jednokratnih srećki, koje je 31.2% učenika igralo barem jednom u životu, čime te igre dolaze na drugo mjesto po zastupljenosti, odmah poslije sportskog klađenja. Ipak, podaci o intenzitetu sudjelovanja sugeriraju kako je riječ o igri u koju se učenici u većem dijelu (22.9%) uključuju vrlo rijetko – jednom godišnje ili manje od toga.

Tablica 5. Deskriptivni prikaz frekvencija odgovora o igranju pojedinih igara na sreću, te o učestalosti igranja (N=240)

	NE	DA	Svaki dan	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Sportske kladionice	N=143 59.6%	N=97 40.4%	N=21 8.8%	N=14 5.8%	N=19 7.9%	N=21 8.8%	N=22 9.2%
Loto listići	N=166 69.2%	N=74 30.8%	N=4 1.7%	N=5 2.1%	N=8 3.3%	N=14 5.8%	N=43 17.9%
Jednokratne srećke	N=165 68.8%	N=75 31.2%	N=0 0%	N=2 0.8%	N=3 1.3%	N=15 6.3%	N=55 22.9%
Igre na automatima	N=173 72.1%	N=67 27.9%	N=8 3.3%	N=7 2.9%	N=16 6.7%	N=21 8.8%	N=15 6.3%
Elektronski rulet (bez djelitelja žetona)	N=215 89.6%	N=25 10.4%	N=2 0.8%	N=1 0.4%	N=4 1.7%	N=11 4.6%	N=7 2.9%
Rulet (s djeliteljem žetona)	N=230 95.8%	N=10 4.2%	N=0 0%	N=0 0%	N=1 0.4%	N=4 1.7%	N=5 2.1%
Virtualne utrke	N=182 75.8%	N=58 24.2%	N=12 5%	N=9 3.8%	N=10 4.2%	N=20 8.3%	N=7 2.9%
Internet kockanje	N=199 82.9%	N=41 17.1%	N=6 2.5%	N=7 2.9%	N=8 3.3%	N=10 4.2%	N=10 4.2%

Temeljem prikazanih podataka moguće je provjeriti prvu postavljenu hipotezu ovog istraživanja, koja pretpostavlja uključenost gotovo polovice vinkovačkih srednjoškolaca u sportsko klađenje. Naime, 40.4% sudionika u uzorku navodi kako se na sportske rezultate kladilo barem jednom u životu, što čini gotovo polovicu uzorka, pa se prva hipoteza može prihvatiti. Osim toga, važno je napomenuti da su navedeni rezultati u skladu s rezultatima sličnih istraživanja provedenih u Hrvatskoj. Tako je autorica Vukšić (2013) na uzorku slavonskobrodskih srednjoškolaca došla do podatka od 43.2% sudionika koji se uključuju u

sportsko klađenje, a autorica Dodig (2013) govori o 42.7% mladih iz glavnih urbanih središta u Hrvatskoj koji su se barem jednom okušali u ovoj aktivnosti. Vrlo slična slika prisutna je i kod nešto starije populacije, studenata Sveučilišta u Zagrebu, koji su se na sportske rezultate kladili barem jednom u životu u 48.8% slučajeva (Dodig, Ricijaš i Rajić-Stojanović, u tisku).

Podaci dobiveni ovim istraživanjem ukazuju na veliku zastupljenost igara na sreću među mladima u Vinkovcima te daju naslutiti kako se aktivnost kockanja, a posebno najzastupljenija aktivnost sportskog klađenja, doživljava kao uobičajena i bezazlena razonoda za ovu populaciju. Osim toga, vidljivo je i kako nešto više od 17% vinkovačkih srednjoškolaca kocka preko interneta. Naravno, nije poznato u koju igru na sreću se ovim putem uključuju, ali se može pretpostaviti kako određeni dio njih internet koristi upravo za klađenje na sportske rezultate. Osim toga, može se pretpostaviti da tako u većoj mjeri dolaze u doticaj s web stranicama sa savjetima za sportsko klađenje (pri čemu to, naravno, ne znači kako su ostali sudionici u uzorku izolirani i ne posjećuju stranice takvog sadržaja). Upravo ovdje važno je ponovno se osvrnuti na prirodu takvih stranica i rizike koje nose sa sobom, iako je to već detaljno opisano u zasebnom poglavlju ovog rada. Naime, te stranice igraju veliku ulogu u podizanju razine uzbuđenja kod onih uključenih u sportsko klađenje, te njeguju niz kognitivnih distorzija, ponajviše onih koje se odnose na iluziju kontrole nad ishodom klađenja. Osim toga, njihova opasnost leži u utjecaju na oblikovanje sustava vrijednosti kod mladih. Te stranice svojim porukama o prihvatljivosti nezakonitih radnji i nepoštivanja zakona, o mogućnosti lake zarade bez mnogo truda i ulaganja te o neisplativosti prosocijalnog ponašanja zapravo potiču rizično i delinkventno ponašanje. Stoga podatak o 17% mladih, koji sudjeluju u internet kockanju, a kojima su takvi sadržaji udaljeni klikom miša, nije zanemariv ni bezazlen.

11.2. UČESTALOST UKLJUČIVANJA U SPORTSKO KLAĐENJE S OBZIROM NA SPOL, DOB I VRSTU ŠKOLE

11.2.1. Učestalost uključivanja u sportsko klađenje s obzirom na spol

Brojna inozemna i hrvatska istraživanja (Grant i Kim, 2002; Ellebogen, Derevensky i Gupta, 2007; Dodig i Ricijaš, 2011b; Vukšić, 2013; i drugi), već prikazana u uvodnom dijelu rada, spominju i potvrđuju rodne razlike u učestalosti kockanja, vrsti igara u koje se uključuju te u rizičnosti kockanja. Tako je, među ostalim, utvrđeno kako se mladići češće uključuju u klađenje na sportske rezultate. Jedno od istraživačkih pitanja ovog rada, sukladno tome, je

postoji li razlika u učestalosti uključivanja u sportsko klađenje između srednjoškolki i srednjoškolaca u Vinkovcima.

Rezultati istraživanja pokazuju kako postoji statistički značajna razlika između mladića i djevojaka u učestalosti igranja sportskog klađenja, ali i drugih sedam analiziranih igara na sreću – lota, jednokratnih srećki, igara na automatima, ruleta, elektronskog ruleta, virtualnih utrka konja, internet kockanja (Tablica 6). Pritom je vidljivo kako mladići češće sudjeluju u sportskim kladionicama, igrama na automatima, ruletu, elektronskom ruletu, virtualnim utrkama konja i internet kockanju, a djevojke su sklonije igranju lota i jednokratnih srećki. Učestalost sudjelovanja u pojedinim igrama na sreću prikazana je posebno za djevojke i posebno za mladiće, a njihovi odgovori su, radi lakše interpretacije, grupirani u 3 kategorije – nikada, povremeno (jednom godišnje ili jednom mjesečno) te redovito (jednom tjedno, nekoliko puta tjedno i svakodnevno). Vidljivo je kako 38.6% mladića redovito igra sportske kladionice, dok to čini tek 4.4% djevojaka. Isto tako, 24.4% mladića redovito igra igre na automatima, a nijedna djevojka u uzorku to ne čini tom učestalošću. Osim automata, niti jedna djevojka redovito ne igra elektronski rulet, rulet, virtualne utrke konja, a u internet kockanju sudjeluje samo jedna djevojka u uzorku. Kod mladića, druge strane, njih 24.4% redovito sudjeluje u virtualnim utrkama konja, 15.7% u internet kockanju, a 5.5% redovito sudjeluje u elektronskom ruletu. S druge strane, djevojke nešto češće od mladića igraju loto – 31% njih to čini povremeno ili redovito, a mladići tom učestalošću u ovoj igri sudjeluju u 30.7% slučajeva. Osim lota, djevojke češće igraju i jednokratne srećke te to povremeno čine u 34.5% slučajeva, a mladići u 28.3% slučajeva.

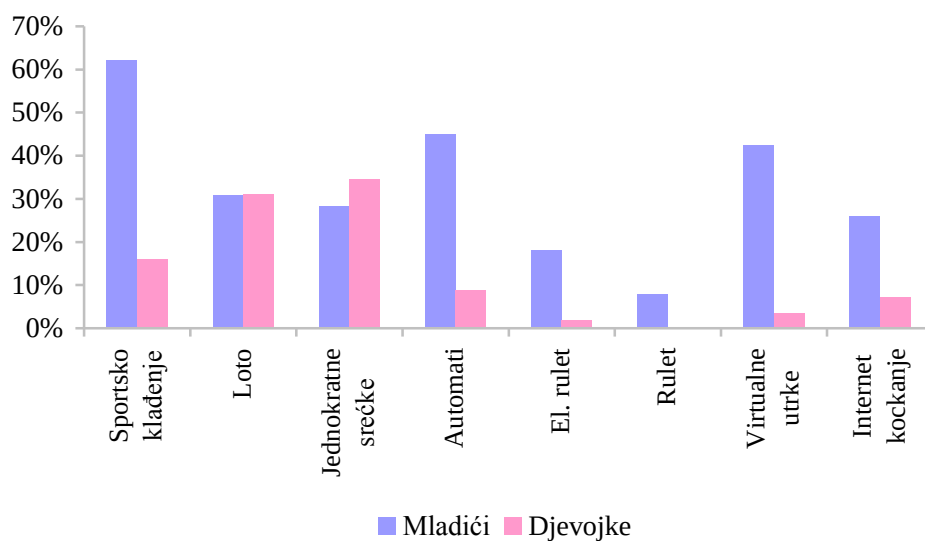
Promotre li se u istoj tablici vrijednosti Hi-kvadrat testa, može se vidjeti kako su razlike između mladića i djevojaka najizraženije kod sportskih kladionica, igara na automatima i virtualnih utrka konja, koje ulaze u kategoriju igara posebno prediktivnih za razvoj problema s kockanjem.

Tablica 6. Razlike u učestalosti sudjelovanja u pojedinim igrama na sreću s obzirom na spol (N=240)

	Spol	Nikada	Povremeno	Redovito	χ^2	p
Sportske kladionice	M	N=48 37.8%	N=30 23.6%	N=49 38.6%	57.399	.000
	Ž	N=95 84.1%	N=13 11.5%	N=5 4.4%		
Loto listići	M	N=88 69.3%	N=25 19.7%	N=14 11%	7.779	.020
	Ž	N=78 69%	N=32 28.3%	N=3 2.7%		
Jednokratne srećke	M	N=91 71.7%	N=31 24.4%	N=5 3.9%	6.837	.032
	Ž	N=74 65.5%	N=39 34.5%	N=0 0%		
Igre na automatima	M	N=70 55.1%	N=26 20.5%	N=31 24.4%	43.738	.000
	Ž	N=103 91.2%	N=10 8.8%	N=0 0%		
Elektronski rulet (bez djelatnika žetona)	M	N=104 81.9%	N=16 12.6%	N=7 5.5%	17.359	.000
	Ž	N=111 98.2%	N=2 1.8%	N=0 0%		
Rulet (s djelatnikom žetona)	M	N=117 92.1%	N=9 7.1%	N=1 0.8%	9.284	.010
	Ž	N=113 100%	N=0 0%	N=0 0%		
Virtualne utrke	M	N=73	N=23	N=31	50.848	.000

		57.5%	18.1%	24.4%		
	Ž	N=109 96.5%	N=4 3.5%	N=0 0%		
Internet kockanje	M	N=94 74%	N=13 10.2%	N=20 15.7%	18.846	.000
	Ž	N=105 92.9%	N=7 6.2%	N=1 0.9%		

Osim tabličnog prikaza podataka, radi lakše vizualizacije i razumijevanja razlika između mladića i djevojaka u ovom području, slijedi i grafički prikaz razlika u navikama kockanja (Slika 2), gdje su podaci izraženi u postocima povremenog i redovitog uključivanja u pojedine igre na sreću, posebno za mladiće i djevojke. Tako predstavljeni rezultati vrlo jasno daju do znanja o većoj uključenosti mladića u većinu igara na sreću te zorno prikazuju igre na sreću kod kojih postoji najveća razlika (sportske kladionice, igre na automatima, virtualne utrke konja). Upućuju, osim toga, i na općenito malu zastupljenost djevojaka koje se u aktivnost kockanja uključuju redovito. Iz tog razloga u daljnjim obradama podataka izostavit će se ispitanice te će se obrade vršiti samo za dio uzorka koji čine mladići.

Slika 2. Grafički prikaz razlika u učestalosti kockanja s obzirom na spol (postotak mladića i djevojaka koji povremeno i redovito igraju pojedine igre na sreću)

Temeljem prikazanih podataka jasno je kako se mladići češće od djevojaka uključuju u sportsko klađenje te se druga postavljena hipoteza može prihvatiti. Dobiveni rezultati također su u skladu s rezultatima inozemnih i hrvatskih istraživanja predstavljenih u uvodnom dijelu rada (Grant i Kim, 2002; Ellebogen, Derevensky i Gupta, 2007; Dodig i Ricijaš, 2011b; Vukšić, 2013; i drugi). Utvrđene razlike između mladića i djevojaka u učestalosti kockanja mogu se objasniti s nekoliko razloga. Naime, Torre, Zoričić i Škifić (2010) navode kako muškarci počinju kockati u mlađoj, a žene u srednjoj životnoj dobi. S obzirom da je ovo istraživanje provedeno na uzorku adolescenata, može se pretpostaviti da neke od djevojaka još nisu dosegle dob u kojoj će se uključiti u ovu aktivnost. Osim toga, intenzivnije kockanje muškaraca isti autori objašnjavaju činjenicom da su oni impulzivniji, dezinhibiraniji, skloniji traženju uzbuđenja, kompetitivniji i više orijentirani ka novcu od žena (Johansson i sur., 2009; Oliveira i Silva, 2000; prema Torre, Zoričić i Škifić, 2010). Promotri li se priroda igara kojima su, prema provedenom istraživanju, skloniji mladići, jasno je da je riječ o igrama koje odgovaraju gore navedenim osobinama i omogućuju veću razinu uzbuđenja od, primjerice, lota i jednokratnih srećki, kojima su sklonije djevojke. Osim navedenog, češće sportsko klađenje kod mladića može se objasniti pretpostavkom da mladići pokazuju više interesa za sportska natjecanja, pa tako i za klađenje na sportske rezultate. Općenito se može zaključiti kako rezultati istraživanja pokazuju da mladići češće igraju rizične igre na sreću te imaju veći rizik za razvoj problema s kockanjem.

11.2.2. Učestalost uključivanja u sportsko klađenje s obzirom na razred

U radu autora Dodig i Ricijaš (2011b), temeljem podataka dobivenih pilot istraživanjem kod zagrebačkih srednjoškolaca, nastojalo se utvrditi postoje li razlike u učestalosti uključivanja u igre na sreću s obzirom na dob, očekujući da stariji učenici to čine u većoj mjeri. Iako u toj studiji razlika nije pronađena, ovim istraživanjem željelo se provjeriti postoje li navedene razlike među vinkovačkim srednjoškolcima, kako u području sportskog klađenja, tako i u drugim oblicima igara na sreću. Važno je pritom napomenuti kako se umjesto dobi koristio podatak o razredu koji učenici pohađaju, što je opravdano s obzirom da ta dva obilježja sudionika visoko koreliraju. Naime, Pearsonov koeficijent korelacije između dobi i razreda iznosi $r=.909$ (82.26% zajedničke varijance), čime možemo zaključiti da se radi o gotovo istim konstruktima, te da je razred dobar kriterij i za razlikovanje mladih s obzirom na dob.

Rezultati jasno pokazuju kako ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti igranja igara na sreću s obzirom na dob, odnosno razred koji učenici pohađaju (Tablica 7). Pritom te razlike nema ni u jednoj od osam igara na sreću te se može zaključiti kako su sportsko klađenje, igre na automatima, loto, jednokratne srećke, virtualne utrke konja, rulet, elektronski rulet i internet kockanje podjednako zastupljeni među učenicima od prvog do završnog razreda srednjih škola u Vinkovcima. Tako, primjerice, u sportske kladionice redovito zalazi 43% polaznika prvih razreda, gotovo 40% učenika drugih razreda, oko 30% učenika trećih te 48% onih iz četvrtih razreda. Prisutne neznatne razlike nisu statistički značajne ($p=.113$), a vrlo slična slika prisutna je i kod drugih sedam analiziranih igara na sreću.

Tablica 7. Razlike u učestalosti sudjelovanja u pojedinim igrama na sreću s obzirom na razred (N=123)

	Razred	Nikada	Povremeno	Redovito	χ^2	p
Sportske kladionice	1.	50%	7.1%	42.9%	9.814	.113
	2.	39.4%	21.2%	39.4%		
	3.	36.6%	36.6%	26.8%		
	4.	28.6%	23.8%	47.6%		
Loto listići	1.	75%	17.9%	7.1%	8.681	.192
	2.	63.6%	18.2%	18.2%		
	3.	70.7%	26.8%	2.5%		
	4.	71.5%	9.5%	19%		
Jednokratne srećke	1.	75%	21.4%	3.6%	7.677	.263
	2.	69.7%	21.2%	9.1%		
	3.	75.6%	24.4%	0%		

	4.	61.9%	38.1%	0%		
Igre na automatima	1.	53.6%	17.9%	28.5%	4.632	.592
	2.	60.6%	12.1%	27.3%		
	3.	53.6%	24.4%	22%		
	4.	52.4%	33.3%	14.3%		
Elektronski rulet (bez djelitelja žetona)	1.	85.7%	3.6%	10.7%	12.406	.054
	2.	75.8%	21.2%	3%		
	3.	90.2%	9.8%	0%		
	4.	66.7%	19%	14.3%		
Rulet (s djeliteljem žetona)	1.	92.9%	7.1%	0%	7.664	.264
	2.	87.9%	12.1%	0%		
	3.	97.6%	2.4%	0%		
	4.	85.7%	9.5%	4.8%		
Virtualne utrke	1.	50%	25%	25%	5.163	.523
	2.	63.6%	6.1%	30.3%		
	3.	58.5%	19.5%	22%		
	4.	57.2%	23.8%	19%		
Internet kockanje	1.	85.8%	7.1%	7.1%	6.490	.371
	2.	63.6%	15.2%	21.2%		
	3.	80.5%	7.3%	12.2%		
	4.	61.9%	14.3%	23.8%		

Temeljem dobivenih podataka može se prihvatiti i drugi dio druge hipoteze o nepostojanju razlika između sudionika u učestalosti uključivanja u sportsko klađenje s

obzirom na razred koji pohađaju. Važno je osvrnuti se na alarmantnost takvog podatka, jer on ukazuje na činjenicu da se u sportsko klađenje, ali druge oblike igara na sreću, podjednako uključuju mladi neovisno o svojoj dobi. Promatra li se to paralelno s podatkom da što ranije mlade osobe počnu s kockanjem, to su u većem riziku od razvoja ozbiljnih problema na ovom polju kasnije u životu (Fisher, 1993), jasno je kako su mladi izloženi izuzetnom riziku od takvog nepovoljnog ishoda. Potrebno je promisliti o čimbenicima koji doprinose ovako ranom uključivanju mladih u sportsko klađenje. To, prije svega, može biti potaknuto prihvaćenošću i raširenošću ove aktivnosti u društvu, što podupiru i podaci istraživanja autora Ricijaš i suradnika (2011) o 32% adolescenata čiji roditelji znaju za njihovo povremeno kockanje, a u nekim igrama, među kojima je i sportsko klađenje, sudjeluju zajedno s njima i u njihovom prisustvu. Osim roditeljskom tolerancijom, ovakva prihvaćenost igara na sreću dodatno je potkrijepljena brojnim web stranicama sa savjetima za sportsko klađenje, o kojima je bilo riječi u uvodnom dijelu rada, a koje podupiru aktivno uključivanje u ovu aktivnost i šalju poruku o bezazlenosti takvih radnji. Pored problema prihvaćenosti sportskog klađenja u društvu, rano uključivanje mladih u sportsko klađenje potaknuto je i propustima u zakonskom reguliranju ove aktivnosti. Naime, Zakon o igrama na sreću (2009) zabranjuje uključivanje u igre na sreću mladima od 18 godina. Prema ovim, ali i podacima spomenutog pilot istraživanja (Dodig i Ricijaš, 2011b), sasvim je jasno da se zakon ne provodi adekvatno. Dobiveni podatak o podjednakoj rasprostranjenosti sportskog klađenja među mladima svih srednjoškolskih razreda trebao bi biti upozorenje i poticaj za promjene na planu provedbe Zakona o igrama na sreću.

11.2.3. Učestalost uključivanja u sportsko klađenje s obzirom na vrstu škole

Vrsta škole koju mladi upisuju čimbenik je koji može biti značajan za učestalost uključivanja u sportsko klađenje. Naime, učenici različitog profila upisuju različite srednjoškolske programe, pa tako gimnazije upisuju učenici boljeg školskog uspjeha, a za strukovne škole se odlučuju oni nešto slabijeg školskog uspjeha. Pritom je lošiji uspjeh u školi nerijetko popraćen većom sklonošću za uključivanje u neprihvatljiva ponašanja (Dodig, 2013). Ajduković, Ručević i Šincek (2008; prema Dodig, 2013) u tom smislu navode kako su mladi s poteškoćama u školovanju ujedno i oni koji imaju visoki rizik za uključivanje u delinkventna ponašanja. Osim toga, Ricijaš i suradnici (2011) u svom istraživanju pronalaze kako učenici trogodišnjih strukovnih škola intenzivnije sudjeluju u brojnim igrama na sreću,

uključujući i sportske kladionice, a kako gimnazijalci to najmanje čine. Stoga je i u ovom istraživanju očekivano da se na sportske rezultate češće klade učenici strukovnih škola.

Rezultati, prikazani u tablici 8, ipak pokazuju kako ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti uključivanja u sportsko klađenje s obzirom na vrstu škole, odnosno kako je ova aktivnost podjednako zastupljena i među gimnazijalcima i učenicima strukovnih škola u Vinkovcima. Takve razlike nisu pronađene ni u ostalih osam analiziranih igara na sreću. U povremeno ili redovito klađenje na sportske rezultate uključuje se 57.7% učenika gimnazije, 59.6% onih iz trogodišnje strukovne te 68.2% učenika iz četverogodišnje strukovne škole, a ove neznatne razlike nisu statistički značajne ($p=.823$). Sukladno dobivenim podacima, može se zaključiti kako je aktivnost sportskog klađenja podjednako zastupljena među učenicima sva tri srednjoškolska usmjerenja u Vinkovcima.

Tablica 8. Razlike u učestalosti sudjelovanja u pojedinim igrama na sreću s obzirom na vrstu škole (N=127)

	Škola	Nikada	Povremeno	Redovito	X ²	p
Sportske kladionice	Trogodišnja strukovna	40.4%	24.6%	35%	1.519	.823
	Četverogodišnja strukovna	31.8%	22.7%	45.5%		
	Gimnazija	42.3%	23.1%	34.6%		
Loto listići	Trogodišnja strukovna	79%	14%	7%	9.173	.057
	Četverogodišnja strukovna	56.8%	22.7%	20.5%		
	Gimnazija	69.2%	27%	3.8%		
Jednokratne srećke	Trogodišnja strukovna	79%	17.5%	3.5%	4.824	.306

	Četverogodišnja strukovna	63.6%	29.5%	6.9%		
	Gimnazija	69.2%	30.8%	0%		
Igre na automatima	Trogodišnja strukovna	54.4%	15.8%	29.8%	8.333	.080
	Četverogodišnja strukovna	50%	20.5%	29.5%		
	Gimnazija	65.4%	30.8%	3.8%		
Elektronski rulet (bez djelitelja žetona)	Trogodišnja strukovna	87.7%	5.3%	7%	5.686	.224
	Četverogodišnja strukovna	75%	20.5%	4.5%		
	Gimnazija	80.8%	15.4%	3.8%		
Rulet (s djeliteljem žetona)	Trogodišnja strukovna	93%	7%	0%	2.630	.622
	Četverogodišnja strukovna	88.6%	9.1%	2.3%		
	Gimnazija	96.2%	3.8%	0%		
Virtualne utrke	Trogodišnja strukovna	57.9%	17.5%	24.6%	3.837	.428
	Četverogodišnja strukovna	50%	18.2%	31.8%		

	Gimnazija	69.3%	19.2%	11.5%		
Internet kockanje	Trogodišnja strukovna	80.7%	7%	12.3%	4.220	.377
	Četverogodišnja strukovna	63.6%	13.6%	22.8%		
	Gimnazija	77%	11.5%	11.5%		

Na temelju dobivenih rezultata potrebno je odbaciti treći dio druge hipoteze i utvrditi kako pretpostavljene razlike između učenika različitih srednjoškolskih usmjerenja ne postoje, te kako se učenici gimnazija na sportske rezultate klade s jednakom učestalošću kao i učenici strukovnih škola. Nepostojanje razlika između ove tri skupine ponovno se može objasniti velikom raširenošću i popularnošću sportskog klađenja među mladima. Ta aktivnost nije rezervirana samo za one u riziku za uključivanje u neprihvatljiva ponašanja, već je prisutna i kod uzornih učenika boljeg školskog uspjeha. Kako je već u prethodnom poglavlju bilo riječi o pozitivnom stavu društva prema sportskom klađenju, dovoljno je reći da takav stav može objasniti i ovu spoznaju.

Temeljem prikazanih rezultata o učestalosti uključivanja vinkovačkih srednjoškolaca u sportsko klađenje s obzirom na spol, dob i vrstu škole, može se zaključiti da je druga hipoteza djelomično potvrđena. Naime, utvrđeno je kako se mladići klade češće od djevojaka te kako s obzirom na dob/razred nema razlika u učestalosti klađenja. Takav ishod se i očekivao kroz postavljenu hipotezu. Pored toga, očekivalo se da će rezultati istraživanja pokazati kako se učenici strukovne škole klade češće od onih iz gimnazije. Ipak, rezultati istraživanja pokazuju kako očekivana razlika nije prisutna te se posljednji dio ove hipoteze odbacuje.

11.3. UČESTALOST SPORTSKOG KLAĐENJA I POVEZANOST S DRUGIM OBLICIMA IGARA NA SREĆU

Treće istraživačko pitanje ovog rada odnosi se na to jesu li srednjoškolci koji se redovito klade na sportske rezultate, češće uključeni i u druge oblike igara na sreću. Sukladno trećoj hipotezi, takav ishod se očekuje te se pretpostavlja da su oni vinkovački srednjoškolci, koji se redovito klade, češće uključeni i u druge oblike igara na sreću, poput automata, elektronskog ruleta, ruleta, virtualnih utrka te internet kockanja. Naime, podaci predstavljeni na 15. međunarodnoj konferenciji o kockanju u Las Vegasu skreću pozornost na podatak da postoji visoka povezanost sudjelovanja u igrama na automatima sa sportskim klađenjem, virtualnim utrkama konja i elektronskim ruletom (Ricijaš i sur., 2013). Pored navedenih igara, na 8. međunarodnom znanstvenom skupu Istraživanja u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima autori Dodig i suradnici (2012) sa sportskim klađenjem povezuju i rulet te internet kockanje. Kao još jedna potvrda ovih očekivanja svakako služi i rad autorice Matina (2013) koja je na uzorku koprivničkih srednjoškolaca još jednom potvrdila značajnu pozitivnu korelaciju učestalosti sportskog klađenja s učestalijim igranjem igara na automatima, elektronskog ruleta i virtualnih utrka konja. Do istih zaključaka dolaze autori Dodig, Ricijaš i Rajić-Stojanović (u tisku) temeljem istraživanja provedenog sa studentima Sveučilišta u Zagrebu.

Kako bi se provjerila treća hipoteza ovog rada izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije (r). Rezultati, prikazani u tablici 9, ukazuju kako postoji statistički značajna pozitivna povezanost učestalog sportskog klađenja s učestalijim igranjem drugih sedam analiziranih igara na sreću (loto, jednokratne srećke, igre na automatima, elektronski rulet, rulet, virtualne utrke konja i internet klađenje). Važno je ipak napomenuti da u ovom slučaju nije važna samo statistička značajnost, već i visina korelacije između pojedinih igara. Naime, ona nije jednako visoka kod svih igara pa između učestalijeg klađenja i učestalijeg igranja jednokratnih srećki, elektronskog ruleta i ruleta postoji tek laka povezanost²³ te za jednokratne srećke r iznosi .303, za elektronski rulet r je .353, a za rulet r iznosi .343. S druge strane, stvarna značajna povezanost pronađena je između učestalijeg sportskog klađenja i učestalijeg igranja lota ($r=.476$), igara na automatima ($r=.520$), virtualnih utrka konja ($r=.548$) te internet

²³ r od 0.00 do 0.20 – nikakva, neznatna povezanost

r od 0.20 do 0.40 – laka povezanost

r od 0.40 do 0.70 – stvarna značajna povezanost

r od 0.70 do 1.00 – visoka, vrlo visoka povezanost (Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012)

kockanja ($r=.595$). Već iz ovog prikaza vidljivo je s kojim igrama na sreću je učestalije sportsko klađenje povezano u većoj mjeri. Ipak, radi boljeg razumijevanja navedenih razlika i mogućnosti usporedbe pojedinih koeficijenata korelacije, podaci će se interpretirati i pomoću koeficijenta determinacije. On pruža informaciju o zajedničkoj varijanci između dvije varijable i upućuje na provjeru koliko određene varijable imaju zajedničkog. Koeficijent determinacije između sportskog klađenja i internet kockanja najveći je i iznosi 35.4%. Taj koeficijent između sportskog klađenja i virtualnih utrka konja iznosi 30%, a između klađenja i automata 27%. Nešto manje iznosi koeficijent determinacije između sportskog klađenja i lota, 22.7%, ali još uvijek je to dovoljno visoka vrijednost i pokazatelj da ove dvije igre na sreću imaju dosta poveznica.

Tablica 9. Korelacija između učestalosti sportskog klađenja mladića s učestalosti igranja drugih igara na sreću

	r	p	Koeficijent determinacije
Loto	.476	.000	22.7%
Jednokratne srećke	.303	.001	9.2%
Igre na automatima	.520	.000	27%
Elektronski rulet	.353	.000	12.5%
Rulet	.343	.000	11.8%
Virtualne utrke konja	.548	.000	30%
Internet kockanje	.595	.000	35.4%

Rezultati ovog istraživanja pokazuju kako postoji visok stupanj povezanosti između sportskog klađenja vinkovačkih srednjoškolaca i njihovog učestalijeg igranja lota, igara na automatima, virtualnih utrka i internet kockanja. Vidljivo je kako je za pojedine igre to bilo i očekivano, poput igara na automatima, virtualnih utrka konja i internet kockanja. Ipak, rezultati ukazuju i na visok stupanj povezanosti klađenja s čestim igranjem lota među vinkovačkim srednjoškolcima, što nije bilo očekivano. Umjesto lota pretpostavljala se

povezanost s ruletom i elektronskim ruletom, a ona, iako statistički značajna, nije visoka kao kod gore spomenutih igara. Sukladno navedenom, može se zaključiti kako vinkovački srednjoškolci, koji se redovito klade na sportske rezultate, zaista češće igraju i druge igre na sreću, a tu se ponajviše javljaju loto, automati, virtualne utrke konja i internet kockanje. Treća hipoteza se, temeljem toga, može djelomično prihvatiti.

Ovakav rezultat može se objasniti pretpostavkom da mladići, koji se redovito klade na sportske rezultate, imaju izražene navike kockanja, koje ne ispoljavaju samo kroz jednu igru, već se uključuju i u niz drugih igara na sreću. Vidljivo je i kako većina drugih igara na sreću, koje često igraju, ulazi u kategoriju onih rizičnih za razvoj problema s kockanjem. Moguće je da se mladići odlučuju upravo za virtualne utrke konja, igre na automatima i kockanje putem interneta jer te igre u većoj mjeri podižu razinu uzbuđenja iščekujući rezultate te njeguju kognitivne distorzije potencijalno prisutne kod ove populacije. Naime, mladići uključivanjem u igre ovog tipa vjeruju kako je potrebno imati dobar sistem igre za ostvarivanje zarade te kako oni mogu kontrolirati ishode tih igara, dok je kod, primjerice, jednokratnih srećki naglašeniji element sreće u ostvarivanju dobitka pa je mnogo teže razviti osjećaj kontrole nad igrom. Ipak, rezultati skreću pozornost i na često igranje lota kod mladića redovito uključenih u sportsko klađenje. Zanimljivo je da autori Dodig, Ricijaš i Rajić-Stojanović (u tisku) u svom istraživanju ne pronalaze povezanost između ove dvije igre te to objašnjavaju drukčijim obilježjima i modalitetom igranja lota (manji novčani ulazi, dulje vrijeme do spoznaje o rezultatima i slično), koji ga čine manje atraktivnim za intenzivno uključivanje. Ipak, pronađena visoka povezanost između sportskog klađenja i lota u ovom istraživanju ponovno se može objasniti izraženim navikama kockanja, koje adolescenti nastoje zadovoljiti kroz njima najdostupnije igre, među kojima je svakako i loto. Naime, loto je, osim izrazito društveno prihvaćene igre, aktivnost u kojoj adolescenti često sudjeluju čak i sa svojim roditeljima (Ricijaš i sur., 2011) pa je moguće da se za nju često odlučuju upravo zbog jednostavnosti i dostupnosti, a sve kako bi zadovoljili svoju potrebu za sudjelovanjem u igrama na sreću. Dostupnost pojedinih igara na sreću objašnjava, osim toga, i druge igre na sreću u koje se mladići najčešće i najrjeđe uključuju. Naime, manji stupanj povezanosti ruleta i elektronskog ruleta sa sportskim klađenjem mladića se iz perspektive dostupnosti može i očekivati jer su te igre vinkovačkim srednjoškolcima manje ponuđene i dostupne. S druge strane, automati su prisutni u velikom broju kafića diljem zemlje, a kockanje putem interneta i virtualne utrke konja često podrazumijevaju kockanje unutar vlastitog doma. Dakle, obilježja tih igara čine aktivnost kockanja dostupnijom, bržom i jednostavnijom.

11.4. ŠTETNE PSIHOSOCIJALNE POSLJEDICE KOCKANJA KOD VINKOVAČKIH SREDNJOŠKOLACA

Za procjenu razine ozbiljnosti problema povezanih s kockanjem adolescenata korišten je Kanadski upitnik kockanja adolescenata - CAGI (Tremblay i sur., 2010). U ovom istraživanju korišten je dio instrumenta kojim se utvrđuje intenzitet štetnih psihosocijalnih posljedica te omogućuje klasifikaciju sudionika u tri kategorije:

1. nepostojanje problema povezanih s kockanjem (zeleno svjetlo),
2. niska do srednja ozbiljnost problema povezanih s kockanjem (žuto svjetlo),
3. visoka ozbiljnost problema povezanih s kockanjem (crveno svjetlo).

Pomoću ovog instrumenta nastojalo se utvrditi kolika je prevalencija štetnih psihosocijalnih posljedica kod svih sudionika, uključujući i djevojke²⁴, postoje li razlike s obzirom na spol sudionika te kolika je zastupljenost štetnih posljedica kod onih koji se klade na sportske rezultate.

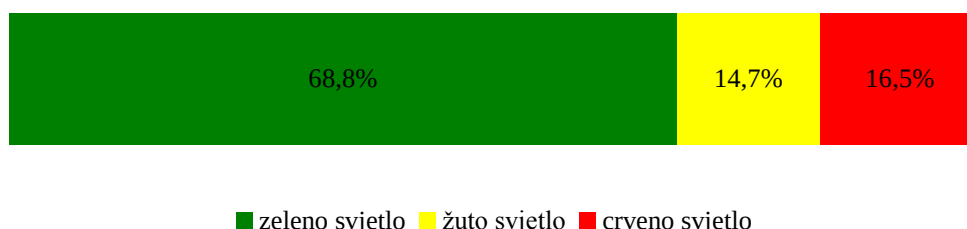
11.4.1. Prevalencija štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja vinkovačkih srednjoškolaca

Neka dosadašnja istraživanja štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja (Dodig, 2013; Vukšić, 2013; i drugi) pokazuju da otprilike 70% srednjoškolaca iz nekoliko gradova u Hrvatskoj ne manifestira probleme vezane uz kockanje, njih 17% pokazuje nisku do srednju ozbiljnost problema te je 13% onih s visokom ozbiljnošću problema. Kada je riječ samo o onima koji se uključuju u sportsko klađenje, Dodig i suradnici (2012) predstavljaju podatak od oko 40% mladih u „zelenom svjetlu“, 30% u „žutom“ i 30% u „crvenom svjetlu“. Takva slika očekivala se i kod vinkovačkih srednjoškolaca.

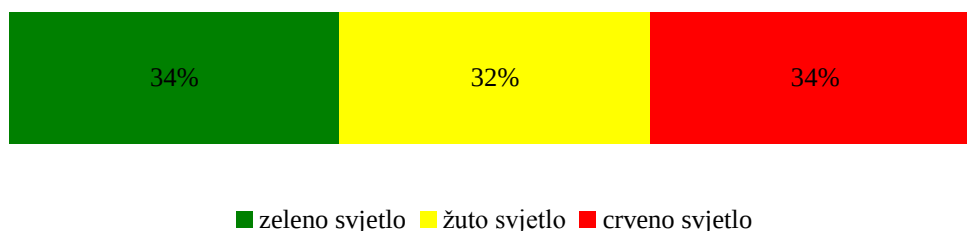
Rezultati istraživanja u Vinkovcima govore o 68.8% srednjoškolaca bez problema vezanih uz kockanje, koji se nalaze u kategoriji zelenog svjetla, 14.7% onih s niskom do srednjom ozbiljnošću problema u kategoriji žutog svjetla, dok se u crvenom svjetlu, manifestirajući visoku ozbiljnost problema, nalazi 16.5% vinkovačkih srednjoškolaca (Slika

²⁴ U obrade ovih podataka ponovno su uključene djevojke jer se, među ostalim, nastoji utvrditi postoje li razlike u intenzitetu psihosocijalnih posljedica s obzirom na spol sudionika.

3). Kada su izdvojeni samo vinkovački srednjoškolci koji se klade na sportske rezultate (N=94) udio rizičnosti dodatno se povećava – 34% ne iskazuje probleme vezane uz kockanje, 32% sudionika ima nisku do srednju ozbiljnost problema, a 34% visoku ozbiljnost problema (Slika 4). Grafički prikaz koji slijedi omogućuje lakšu vizualizaciju navedenih podataka, udjela sudionika koji osjećaju posljedice kockanja, ali pruža i dodatnu mogućnost usporedbe zastupljenosti posljedica kod svih sudionika i kod oni koji se klade na sportske rezultate.

Slika 3. Grafički prikaz kategorizacije rizičnosti prema Kanadskom upitniku kockanja adolescenata; cijeli uzorak (N=240)

Slika 4. Grafički prikaz kategorizacije rizičnosti prema Kanadskom upitniku kockanja adolescenata; srednjoškolci koji imaju iskustvo sportskog klađenja (N=94)

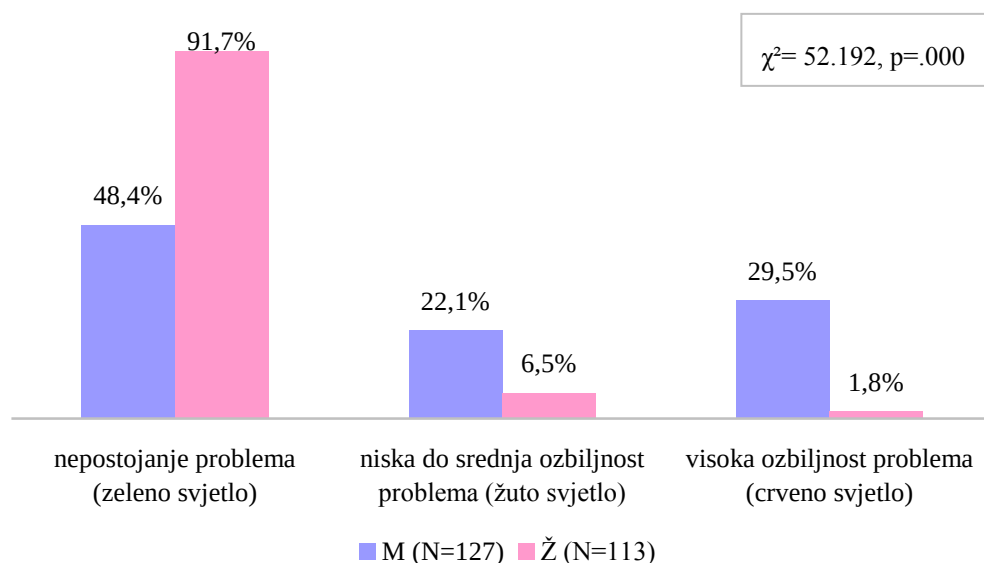
Iz prikazanih rezultat vidljivo je kako, u odnosu na postavljenu hipotezu i očekivanu zastupljenost sudionika u pojedinoj kategoriji rizičnosti, postoje neke osobitosti vinkovačkih srednjoškolaca, ali i kako, gledajući širu sliku, postoji očekivana zastupljenost onih sa i bez negativnih psihosocijalnih posljedica. Naime, udio sudionika koji ne manifestiraju probleme vezane uz kockanje i nalaze se u zelenom svjetlu je najveći i iznosi 68.8%, a udio onih kod kojih su problemi prisutni (žuto i crveno svjetlo) iznosi 31.2%, što je u skladu s očekivanjima. Ipak, omjer srednjoškolaca u kategorijama žutog i crvenog svjetla nešto je drukčiji od očekivanog. Naime, pretpostavljalo se kako ima nešto više srednjoškolaca u žutom, nego u crvenom svjetlu, a rezultati pokazuju kako je taj omjer obrnut i kako ima nešto više vinkovačkih srednjoškolaca s visokom (16.5%), nego onih s niskom do srednjom ozbiljnošću problema (14.7%). Sukladno tome, može se zaključiti kako se prvi dio četvrte hipoteze tek djelomično prihvaća. Promatra li se kategorizacija rizičnosti samo kod vinkovačkih srednjoškolaca koji se klade na sportske rezultate (N=94) udio rizičnosti mnogo je veći – 34% ne iskazuje probleme vezane uz kockanje, 32% sudionika ima nisku do srednju ozbiljnost problema, a čak 34% njih visoku ozbiljnost problema. To drugim riječima znači da čak 66% vinkovačkih srednjoškolaca, koji sudjeluju u sportskom klađenju osjećaju određenu razinu štetnih psihosocijalnih posljedica vezanih uz kockanje. Takvi rezultati u skladu su s očekivanjima te se drugi dio četvrte hipoteze u potpunosti se prihvaća.

Općenito se može zaključiti kako čak trećina vinkovačkih srednjoškolaca osjeća štetne psihosocijalne posljedice kockanja. Kod onih sudionika koji se klade na sportske rezultate takve posljedice prisutne su kod gotovo dvije trećine njih. Takav podatak sugerira kako se vinkovački srednjoškolci ne razlikuju mnogo od srednjoškolaca iz ostatka Hrvatske u području štetnih posljedica uvjetovanih kockanjem. Ovi podaci su, iako ne bitno drukčiji od slike u ostatku Hrvatske, i dalje alarmantni i zabrinjavajući. Ukazuju kako trećina mladih već manifestira određene probleme uvjetovane kockanjem, a taj visoki udio mladih s problemima se udvostručuje kad se promatraju oni koji se klade na sportske rezultate. To znači da jedna do dvije trećine mladih osjeća štetne posljedice kockanja te ono u određenoj mjeri narušava njihovo psihosocijalno funkcioniranje i odražava se na brojna područja njihovog života. Ovakvi rezultati istraživanja sa srednjoškolcima u Vinkovcima samo su potvrda tvrdnji o kockanju kao sveprisutnoj i razarajućoj poštasti među mladima.

11.4.2. Razlike u štetnim psihosocijalnim posljedicama s obzirom na spol vinkovačkih srednjoškolaca

Što se tiče rodni razlika u rizičnosti, odnosno zastupljenosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja, očekuje se kako su kod mladića one više zastupljene i kako oni u većoj mjeri osjećaju navedene štetne posljedice. Takva očekivanja su potkrijepljena već dobivenim rezultatima koji ukazuju na općenito veću uključenost mladića u aktivnost kockanja, ali i nekim istraživanjima (Ricijaš i sur., 2011; Vukšić, 2013; i drugi), koja u području štetnih psihosocijalnih posljedica pronalaze razlike između ove dvije skupine ispitanika.

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem pokazuju kako postoji statistički značajna razlika u zastupljenosti štetnih psihosocijalnih posljedica između mladića i djevojaka, pri čemu mladići osjećaju više navedenih posljedica (Slika 5). Rezultati Hi-kvadrat testa, naime, pokazuju kako, od 100% mladića, njih 51.6% ima barem nisku do srednju ozbiljnost problema (22.1% niska do srednja ozbiljnost problema, 29.5% visoka ozbiljnost problema). S druge strane, 91.7% djevojaka nema razvijene probleme, dok je udio djevojaka u skupini visoke ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje značajno manji od onog kod mladića (1.8%). Ako se podaci promatraju u kontekstu pojedinih kategorija ozbiljnosti problema, u kategoriji crvenog svjetla nalazi se gotovo 95% mladića i tek oko 5% djevojaka, dok su u kategoriji zelenog svjetla omjeri nešto drukčiji i obuhvaćaju 63% djevojaka i 37% mladića.

Slika 5. Grafički prikaz razlika u izraženosti štetnih posljedica kockanja s obzirom na spol, Hi-kvadrat test (N=240)

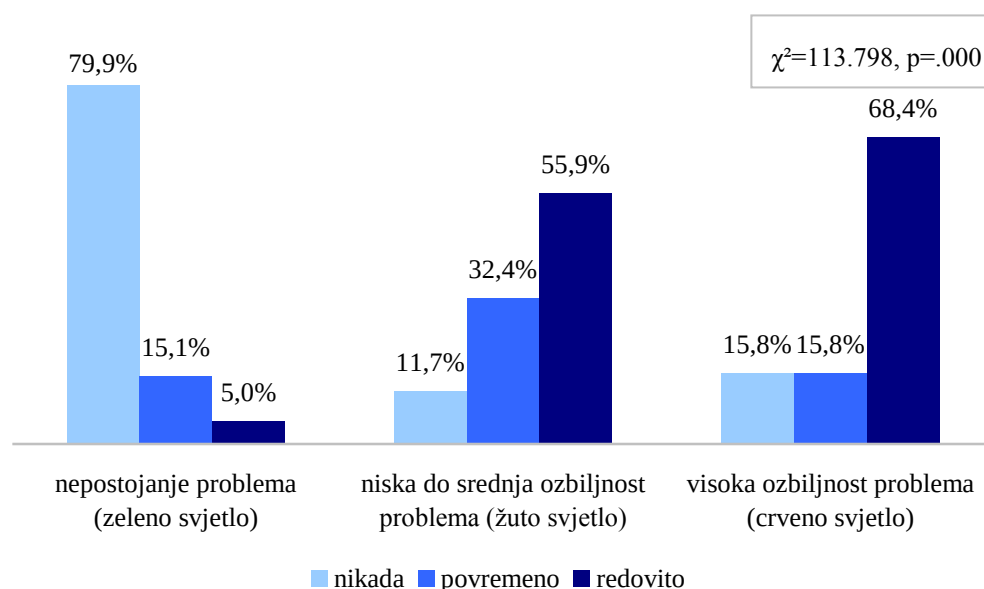
Dobiveni rezultati, koji pokazuju veću zastupljenost štetnih psihosocijalnih posljedica kod mladića, u skladu su s očekivanjima ovog istraživanja, te se posljednji dio četvrte hipoteze može prihvatiti. Dobivene razlike između mladića i djevojaka mogu se povezati s rezultatima istraživanja koji ukazuju na općenito veću uključenost mladića u aktivnost kockanja. Već je objašnjeno kako su mladići u uzorku posebno skloni sportskom klađenju, igrama na automatima i virtualnim utrkama konja te kako se u ovim igrama pronalaze najveće razlike u učestalosti uključivanja između njih i djevojaka. Navedeno je, isto tako, kako su ove igre posebno prediktivne za razvoj problema s kockanjem. Kada se rezultati o štetnim posljedicama prisutnim kod mladića promatraju u ovom svjetlu, moguće je zaključiti kako su mladići skloniji igranju igara na sreću, uključivanju u rizičnije igre na sreću i podložniji štetnim psihosocijalnim posljedicama od djevojaka. Pritom, naravno, ne treba zanemarivati niti podatak o 8% djevojaka koje osjećaju navedene posljedice, ali se može pretpostaviti kako ove dvije skupine iziskuju drugačije intervencijske pristupe, zbog iskazanih drugačijih obrazaca kockanja i tijeka razvoja problema.

11.5. ŠTETNE PSIHOSOCIJALNE POSLJEDICE I UČESTALOST UKLJUČIVANJA U SPORTSKO KLAĐENJE VINKOVAČKIH SREDNJOŠKOLACA

Autori Ricijaš i suradnici (2011) istraživanjem u glavnim urbanim sredinama Republike Hrvatske došli su do podatka da s učestalijim sportskim klađenjem kod adolescenata raste i rizičnosti te problemi vezani uz kockanje, a autorica Pahel (2013) je na uzorku zagrebačkih studenata došla do istog zaključka. Kod razmatranja manjih hrvatskih gradova važno je spomenuti istraživanje provedeno sa srednjoškolcima iz Slavenskog Broda (Vukšić, 2013), u kojem je također utvrđeno kako se mladići u kategoriji „crvenog svjetla“ klade najčešće, slijede ih oni iz „žutog svjetla“, a najrjeđe se na sportske rezultate klade mladići iz kategorije „zelenog svjetla“. Tako se i u ovom istraživanju očekuje razlika u intenzitetu štetnih psihosocijalnih posljedica s obzirom na učestalost uključivanja u sportsko klađenje, na način da oni srednjoškolci koji se češće uključuju u sportsko klađenje imaju veću ozbiljnost problema i izraženije psihosocijalne posljedice.

Dobiveni rezultati jasno pokazuju kako postoji statistički značajna razlika u intenzitetu štetnih psihosocijalnih posljedica s obzirom na učestalost uključivanja u sportsko klađenje

(Slika 6). Rezultati Hi-kvadrat testa pokazuju kako se od 100% adolescenata, koji se nalaze u kategoriji crvenog svjetla, s visokom ozbiljnošću problema, 68.4% u sportsko klađenje uključuje redovito (svakodnevno, nekoliko puta tjedno ili jednom tjedno), 15.8% povremeno (jednom mjesečno ili jednom godišnje), a isto toliko se nikada nije kladilo na sportske rezultate. S druge strane, od svih sudionika koji ne iskazuju probleme vezane uz kockanje - u zelenom svjetlu - tek njih 5% redovito zalazi u sportske kladionice, 15% povremeno, a gotovo 80% to nikada ne čini. Adolescenti koji manifestiraju nisku do srednju ozbiljnost problema, u žutom svjetlu, u gotovo 56% slučajeva se redovito klade na sportske rezultate, 32.4% njih povremeno, a 11.7% se nije kladilo nikada u životu. Dobiveni rezultati mogu se promatrati i u kontekstu učestalosti sportskog klađenja pa je tu vidljivo kako je 49.1% sudionika, koji se redovito klade, u kategoriji crvenog svjetla. To, drugim riječima, znači da polovica adolescenata, koji najmanje jednom tjedno odlaze u kladionicu, osjećaju štetne psihosocijalne posljedice visokog intenziteta. Tek 15% redovitih sudionika u sportskom klađenju izjavljuje kako nema problema povezanih s kockanjem. Kod onih sudionika, koji nikada nisu sudjelovali u sportskom klađenju, slika je potpuno drukčija te gotovo 93% njih ne iskazuje nikakve štetne psihosocijalne posljedice vezane uz kockanje.

Slika 6. Grafički prikaz izraženosti štetnih posljedica povezanih s kockanjem s obzirom na učestalost sportskog klađenja (N=231)

Rezultati ovog istraživanja sa srednjoškolcima u Vinkovcima u skladu su s rezultatima drugih sličnih istraživanja provedenih na hrvatskom području (Ricijaš i sur., 2011; Pahel,

2013; Vukšić, 2013.). Očekivanja o većoj ozbiljnosti problema kod onih koji se češće klade na sportske rezultate su potvrđena te to ujedno znači i da se posljednja hipoteza ovog rada može prihvatiti. Rezultati upućuju i na činjenicu da vinkovački srednjoškolci u ovom području ne odstupaju od mladih iz ostatka Hrvatske. Spoznaja da je porast intenziteta štetnih psihosocijalnih posljedica povezan sa češćim sportskim klađenjem zabrinjava, posebice uzme li se u obzir dobiveni podatak o više od 22% vinkovačkih srednjoškolaca koji se redovito klade. Polovica redovitih posjetitelja sportskih kladionica pritom iskazuje visoku ozbiljnost problema povezanu s kockanjem. Ovakvi podaci upućuju i povećavaju vjerojatnost rizičnosti, opasnog karaktera i adiktivnog potencijala sportskog klađenja. Razlog ovako velike zastupljenosti visoke ozbiljnosti problema među mladima, koji se klade na sportske rezultate, može se pronaći u njihovoj potencijalno većoj podložnosti negativnim utjecajima sportskog klađenja, ali i drugih rizičnijih igara na sreću. Moguće je kako im je teže kontrolirati svoje porive za klađenjem, kako se teže odupiru vršnjačkom pritisku i kako u konačnici vrlo brzo počnu osjećati štetne posljedice te aktivnosti. Ovakve spoznaje, iako zabrinjavajuće, zapravo mogu pomoći u preventivskim nastojanjima u ovom području. Naime, ako rezultati istraživanja pokazuju kako je češće sportsko klađenje u vezi s većim intenzitetom štetnih posljedica, to može biti vrlo dobar, jednostavan i relativno pouzdan poziv za poduzimanjem intervencija u svrhu suzbijanja razvoja još većih i ozbiljnijih problema. Rezultati ovog, ali i dosad provedenih istraživanja u ovom području, trebali bi biti upozorenje, poticaj i podloga za poduzimanje pravovremenih i adekvatnih napora za suzbijanje ove zabrinjavajuće pojave.

12. ZAKLJUČAK

Na području Republike Hrvatske kockanje postaje sve rašireniji, popularniji i prihvaćeniji fenomen. Percepcija te aktivnosti je pretežito pozitivna te se doživljava bezopasnom, bezazlenom aktivnošću, načinom zabave i razonode (Torre i Zoričić, 2013). Pritom, neke vrste igara na sreću su na ovom području popularnije od drugih, a sportsko klađenje u svakom slučaju prednjači u ovoj utrci i nalazi se visoko na listi najpopularnijih igara. Unatoč pozitivnoj percepciji i širokoj prihvaćenosti ove aktivnosti, važno je razumjeti i njenu opasnu, razornu i štetnu stranu. Naime, učestalo igranje igara na sreću može dovesti do ovisnosti i poprimiti problematične razmjere (Američka psihijatrijska udruga, 2013), a jedna od igara, posebno rizična za takav nepovoljan ishod, svakako je sportsko klađenje (Ricijaš i sur., 2011). Rezultati ovog istraživanja pokazali su kako je upravo navedena igra na sreću, istovremeno popularna i opasna, široko rasprostranjena među vinkovačkim adolescentima. Njih 40% na sportske rezultate kladilo se barem jednom u životu, a veći dio njih – 22% - to čini redovito. U ovom trenutku važno je napomenuti da je adolescencija razvojno razdoblje obilježeno tendencijom traženja uzbuđenja, preuzimanja rizika, osjećajem nepobjedivosti, ali i povećanom sklonosti rizičnom i impulzivnom ponašanju (Arnett, 1992; prema Hardoon, Derevensky i Gupta, 2003). Iz ovih pobrojanih obilježja postaje jasno kako je riječ o osjetljivom, ranjivom i rizičima podložnom razdoblju. Može se pretpostaviti kako je uključivanje adolescenata, u tako ranjivoj fazi njihova razvoja, u aktivnost sportskog klađenja tada prilika za manifestaciju svih nepovoljnih ishoda igara na sreću i put za razvoj ovisnosti o kockanju. Ipak, istraživanjem provedenim s vinkovačkim srednjoškolcima pronađene su razlike u učestalosti uključivanja s obzirom na spol. Utvrđeno je, naime, kako je aktivnost sportskog klađenja mnogo popularnija i zastupljenija među mladićima te kako je njih gotovo 40% u tome redovito. Razlike nisu pronađene s obzirom na dob srednjoškolaca i vrstu škole koju pohađaju, što sugerira kako je sportsko klađenje podjednako popularno kod svih uzrasta i polaznika svih vrsta srednjoškolskih usmjerenja. Ovim istraživanjem očekivalo se, isto tako, da mladi koji se redovito klade na sportske rezultate, češće igraju i druge igre na sreću. To očekivanje je i potvrđeno te se može zaključiti kako, osim kroz ovu igru, svoje izražene navike kockanja iskazuju i u drugim igrama, često jednako rizičnim, poput igara na automatima, virtualnih utrka i internet kockanja. Ipak, često igraju i loto što se može objasniti lakom dostupnošću ove igre na sreću, ponovno u svrhu zadovoljavanja potrebe za

uključivanjem u igre na sreću. Osim informacije o velikoj zastupljenosti sportskog klađenja među vinkovačkim srednjoškolcima, ovim istraživanjem utvrdila se i velika zastupljenost štetnih psihosocijalnih posljedica ove aktivnosti. Rezultati su pokazali kako je prisutnost visoke ozbiljnosti problema puno veća kod onih koji su se barem jednom kladili na sportske rezultate, nego kod onih koji to ne čine. Takav podatak sugerira i potvrđuje prethodne tvrdnje o rizičnosti i prediktivnosti sportskog klađenja za razvoj problema na ovom području.

Može se zaključiti kako je sportsko klađenje rašireno i popularno među vinkovačkim srednjoškolcima, posebno mladićima, ali i kako ono sa sobom nosi niz nepovoljnih posljedica na psihosocijalnom području, koje doprinose narušavanju kvalitete njihovog života i adekvatnog psihosocijalnog funkcioniranja. Ovo istraživanje, dakle, jasno upućuje na opasnost učestalog sportskog klađenja među adolescentima, njegove razmjere i štetne posljedice. Međutim, može poslužiti i kao motivacija i poziv za kreiranje raznih preventivnih i tretmanskih programa, namijenjenih za suzbijanje opisanog problema među mladima. Važno je, prije svega, podići svijest zajednice o ozbiljnosti fenomena sportskog klađenja adolescenata, reducirati pozitivnu precepciju ove aktivnosti te povećati društvenu zabrinutost za trenutnu situaciju. Osim na široj društvenoj razini, te napore važno je usmjeriti i na roditelje adolescenata. Naime, porazni podatak o 32% adolescenata čiji roditelji sudjeluju s njima u sportskom klađenju (Ricijaš i sur., 2011) jasno ukazuje i na ovaj aspekt tog velikog problema. Ne smije se zanemariti ni područje zakonodavstva, gdje trenutno postoji evidentan propust u ograničavanju ove aktivnosti za maloljetne osobe. Osim navedenog, potrebno je uzeti u obzir činjenicu da se mladi u sportsko klađenje u početku uključuju radi zabave i razonode (Matina, 2013). Takva spoznaja ukazuje na potrebu za povećanjem količine i raznolikosti zabavnih sadržaja prosocijalne prirode, a sve kako bi ih se odvratilo od posezanja za sportskim klađenjem. Osim ovih preventivnih napora, neophodno je osigurati podršku onima kod kojih su se problemi povezani s kockanjem već javili te osigurati učinkovitu i pravovremenu psihosocijalnu pomoć i zaštitu, kao i mrežu znanstveno utemeljenih tretmana za mlade ovisnike o kockanju.

Provedeno istraživanje na području grada Vinkovaca pokazuje kako se srednjoškolci ovdje ne razlikuju od srednjoškolaca iz ostatka Hrvatske, niti iz velikih urbanih središta, ali ni manjih gradova. Ovo istraživanje tako je upotpunilo sliku stanja u velikom dijelu Hrvatske vezano uz problematiku kockanja te može služiti kao temelj, poticaj i poziv za poduzimanje svih spomenutih napora i nastojanja, i to u svrhu reduciranja problema i podizanja kvalitete života mladih ljudi.

13. LITERATURA

- Američka psihijatrijska udruga. (1996). *DSM-IV, Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje. Četvrto izdanje, Međunarodna verzija sa ICD-10 šiframa*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Anderson, P. M. (2009). The U.S. System for Regulating Internet Gambling. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): *Sports Betting: Law and Policy*. TMC Asser Press. 870-884.
- Australian Council for Educational Research (2011). *Gambling and Young People in Australia. Report to Gambling Research in Australia*. State of Victoria: Department of Justice.
- Avery, B. (2008). ["30 and Counting: Legalized Gambling"](#). *New Jersey Monthly*., pristupljeno 30.11.2013.
- Baar-Smith, A. (2009). Sports Betting: United Kingdom. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): *Sports Betting: Law and Policy*. TMC Asser Press. 843-853.
- Barboza, D. (2007). [Asian rival moves past Las Vegas](#). *New York Times*., pristupljeno 7.12.2013.
- Bilić, V. (2012). Životni ciljevi adolescenata sklonih kockanju. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 59(27), 77-91.
- Blackshaw, I. S. (2009). Introductory Remarks. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): *Sports Betting: Law and Policy*. TMC Asser Press. 1-6.
- Blaszczynski, A., Nower, L. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 97(5), 487-499.
- Braun, I., Starlinger, A. (2009). Sports Betting. Law and Policy in Austria. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): *Sports Betting: Law and Policy*. TMC Asser Press. 219-235.

- Casinos & Gaming Industry Profile: China. (2013). [*Casinos & Gaming Industry Profile: China*](#), 1-26., pristupljeno 30.11.2013.
- Delfabbro, P., Lahn, J., Grabosky, P. (2005). *Adolescent gambling in the ACT*. Centre for Gambling Research, ANU.
- Dodig, D. (2013). Obilježja kockanja mladih i odrednice štetnih psihosocijalnih posljedica. *Doktorska disertacija. Studijski centar socijalnog rada Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb*.
- Dodig, D., Ricijaš, N. (2011a). Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(1), 103-125.
- Dodig, D., Ricijaš, N. (2011b). Kockanje zagrebačkih adolescenata – uloga psihopatskih osobina, rizičnog i delinkventnog ponašanja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19(2), 45-55.
- Dodig, D., Ricijaš, N., Kranželić, V., Huić, A. (2012). *Sportsko klađenje adolescenata: učestalost klađenja, iskustvo dobitka i kognitivne distorzije*. 8. Međunarodni znanstveni skup Istraživanja u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima Zagreb, 27.-29. rujan 2012. godine.
- Dodig, D., Ricijaš, N., Rajić-Stojanović, A. (u tisku). Sportsko klađenje studenata u Zagrebu – doprinos uvjerenja o kockanju, motivacije i iskustva u igrama na sreću. *Ljetopis socijalnog rada*.
- Ellenbogen, S., Derevensky, J., Gupta, R. (2007). Gender differences among adolescents with gambling-related problems. *Journal of Gambling Studies*, 23(2), 133-143.
- Fairleigh Dickinson University's PublicMind Pool (2011). [*"Sports Betting, Sure Thing: Internet Betting, Nyet!"*](#), pristupljeno 14.11.2013.
- Faregh, N., Derevensky, J. (2011). Gambling Behavior Among Adolescents with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder. *Journal Of Gambling Studies*, 27(2), 243-256. doi:10.1007/s10899-010-9211-3
- Findlay, J. M. (1986). *People of chance. Gambling in American society from Jamestown to Las Vegas*. New York, NY: Oxford University Press.
- Fisher, S. (1993). Gambling and pathological gambling in adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 9(3), 277-288.

- Forrest, D., McHale, I. G. (2012). Gambling and problem gambling among young adolescents in Great Britain. *Journal of Gambling Studies*, 28(4), 607-622.
- Fröberg, F. (2006). Gambling Among Young People. A Knowledge Review. *Swedish National Institute of Public Health*, 9.
- GamblingData (2012). *Regulated European Online Markets*. Data Report.
- Gillespie, M. A., Derevensky, J., Gupta, R. (2007). II. The utility of outcome expectancies in the prediction of adolescent gambling behaviour. *Journal of Gambling Issues*, 69-85.
- Grant, J. E., Kim, S. W. (2002). Gender differences in pathological gamblers seeking medication treatment. *Comprehensive psychiatry*, 43(1), 56-62.
- Griffiths, M. (1995). *Adolescent gambling*. Psychology Press.
- Griffiths, M., Wood, R. T. (2000). Risk factors in adolescence: The case of gambling, videogame playing, and the Internet. *Journal of gambling studies*, 16(2-3), 199-225.
- Gupta, R., Derevensky, J. L. (1997). Familial and social influences on juvenile gambling behavior. *Journal of gambling studies*, 13(3), 179-192.
- Gupta, R., Derevensky, J. L. (1998). An empirical examination of Jacobs' General Theory of Addictions: Do Adolescent gamblers fit the theory?. *Journal of gambling studies*, 14(1), 17-49.
- Hardoon, K., Derevensky, J. L., Gupta, R. (2003). Empirical measures vs. perceived gambling severity among youth: why adolescent problem gamblers fail to seek treatment. *Addictive Behaviors*, 28(5), 933-946.
- Humphreys, B. R., Soebbing, B. (2012). Sports betting, sports bettors and sports gambling policy. U: Büch, M. P., Maennig, W., Schulke, H. J. (Ur.): Sport und Sportgroßveranstaltungen in Europa - zwischen Zentralstaat und Regionen. Hamburg Univ. Press, Hamburg, pp. 15-37
- Koić, E., Filaković, P., Djordjević, V., Nadj, S. (2009). » Alea Iacta Est «(A Case Series Report of Problem and Pathological Gambling). *Collegium Antropologicum*, 33(3), 961-971.

- Kok Keng, L. (2009). Sports Betting in Singapore. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): Sports Betting: Law and Policy. TMC Asser Press. 688-694.
- Korn, D. A. (2000). Expansion of gambling in Canada: implications for health and social policy. *Canadian Medical Association Journal*, 163(1), 61-64.
- Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, M., Grozdanić, V. (2005). *Forenzička psihijatrija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Kozjak, B. (2008). Religija i kockanje. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 17(3), 263-284.
- Langhinrichsen-Rohling, J., Rohde, P., Seeley, J. R., Rohling, M. L. (2004). Individual, family, and peer correlates of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies*, 20(1), 23-46.
- Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M., Ricijaš, N. (2008). Podložnost vršnjačkom pritisku kod adolescenata—izazovi definiranja i mjerenja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 401-419.
- Marcus, J. T. (2009). “Sports Betting: Law and Policy.” The Regulation of Sports Betting in the Caribbean. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): Sports Betting: Law and Policy. TMC Asser Press. 304-324.
- Matina, M. (2013). Kognitivne distorzije i motivacija za kockanjem koprivničkih srednjoškolaca. *Neobjavljeni diplomski rad*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- McGowan, V., Droessler, J., Nixon, G., Grimshaw, M. (2000). *Recent research in the socio-cultural domain of gaming and gambling: An annotated bibliography and critical overview*. Alberta Gaming Research Institute.
- Miller, R. K., Washington, K. (2012). Chapter 29: Online Gambling. *Casinos, Gaming & Wagering*, 238-247.
- Mishra, S., Lalumière, M. L., Williams, R. J. (2010). Gambling as a form of risk-taking: Individual differences in personality, risk-accepting attitudes, and behavioral preferences for risk. *Personality and Individual Differences*, 49(6), 616-621.

- National Lottery Commission (2006) *Under 16s and the National Lottery*. London: National Lottery Commission.
- Nelson, S. E., LaPlante, D. A., Peller, A. J., Schumann, A., LaBrie, R. A., Shaffer, H. J. (2008). Real Limits in the Virtual World: Self-Limiting Behavior of Internet Gamblers. *Journal Of Gambling Studies*, 24(4), 463-477.
- Pahel, S. (2013). Kockanje zagrebačkih studenata–učestalost kockarskih aktivnosti i štetne psihosocijalne posljedice. *Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.*
- Petz, B., Kolesarić, V., Ivanec, D. (2012). *Petzova statistika. Osnovne statističke metode za nematematičare*. Zagreb: Naklada Slap.
- Plogell, M., Ullberg, E. (2009). Sports Betting in Sweden. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): *Sports Betting: Law and Policy*. TMC Asser Press. 763-773.
- Pravilnik o prostornim i tehničkim uvjetima za priređivanje igara na sreću u casinima, na automatima i uplatnim mjestima kladionica (2010). Narodne novine, 038/2010.
- Productivity Commission 1999. *Australia's Gambling Industries*. Report No. 10.
- Rajić-Stojanović, A. (2013). Razlike u individualnim i okolinskim obilježjima zagrebačkih studenata s obzirom na rizičnost kockanja. *Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.*
- Ricijaš, N., Dodig, D., Kranželić, V., Huić, A. (2013). *Adolescent slot machines players: experiences, motivation and cognitive distortions*. The 15th International Conference on Gambling & Risk Taking Las Vegas, Nevada, USA. 27.-31. svibanj 2013.
- Ricijaš, N., Dodig, D., Huić, A., Kranželić, V. (2011). Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama – izvještaj o rezultatima istraživanja. Zagreb: *Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.*
- Schwartz, D. G. (2013). *Nevada Sports Betting Totals: 1984-2012*. Las Vegas. Center for Gaming Research, University Libraries, University of Nevada Las Vegas.

- Segaar, D., Seinen, W. (2009). Sports Betting in the Netherlands: A Legal Framework Study. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): Sports Betting: Law and Policy. TMC Asser Press. 175-195.
- Shaffer, H. J., Hall, M. N. (1996). Estimating the prevalence of adolescent gambling disorders: A quantitative synthesis and guide toward standard gambling nomenclature. *Journal of Gambling studies*, 12(2), 193-214.
- Shixi, H. (2009). Sport Betting and its Regulation in China. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): Sports Betting: Law and Policy. TMC Asser Press. 325-332.
- Siekmann, R. (2009). Sports Betting in the Jurisprudence of the European Court of Justice: A Study into the Application of the Stare Decisis Principle, or: The Application of the “Reversal Method” of Content Analysis and The Essence of the ECJ Case Law on Sports Betting. U: Anderson, P. M., Blackshaw, I. S., Siekmann, R. C. R., Soek, J. (ur): Sports Betting: Law and Policy. TMC Asser Press. 107-161.
- Tasić-Bouillet, D. (1997). Stupanj institucionalizacije odgojne mjere i vrijednosni sustav maloljetnih delinkvenata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 5(1-2), 21-29.
- Torre, R., Zoričić, Z. (2013). *Kockanje i kladenje – od zabave do ovisnosti*. Zagreb: Hrvatski savez klubova liječenih alkoholičara.
- Torre, R., Zoričić, Z., Škifić, B. (2010). Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja. *Medica Jadertina*, 40(1-2), 27-31.
- Tremblay, J., Stinchfield, R., Wiebe, J., Wynne, H. (2010). Canadian Adolescent Gambling Inventory (CAGI) Phase III Final Report. Submitted to the Canadian Centre on Substance Abuse and the Interprovincial Consortium on Gambling Research.
- Valentine, G., Holloway, S. L., Jayne, M. (2010). Contemporary cultures of abstinence and the nighttime economy: Muslim attitudes towards alcohol and the implications for social cohesion. *Environment and planning. A*, 42(1), 8.
- Valentine, G. (2008). *Literature Review of Children and Young People's Gambling*. Gambling Commission.

- Volberg, R., Gupta, R., Griffiths, M. D., Olason, D., Delfabbro, P. (2010). An international perspective on youth gambling prevalence studies. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22(1), 3-38.
- Vukšić, N. (2013). Kockanje srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i štetne psihosocijalne posljedice. *Neobjavljeni diplomski rad*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Winters, K., Stinchfield, R.D., Fulkerson, J. (1993b) Patterns and characteristics of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies* 9: 371-386
- Wood, R. T., Griffiths, M. D. (2002). Adolescent perceptions of the National Lottery and scratchcards: A qualitative study using group interviews. *Journal of Adolescence*, 25(6), 655-668.
- Zakon o igrama na sreću (2009). Narodne novine, 87/2009.
- Izvešće priređivača igara na sreću: Hrvatska Lutrija (2013). [Godišnje izvješće o stanju društva Hrvatska Lutrija d.o.o. za 2012. godinu.](#), pristupljeno 5.1.2014.
- Izvešće priređivača igara na sreću: SuperSport kladionica (2013). [Bilješke uz financijske izvještaje društva SuperSport kladionica d.o.o. za period od 1. siječnja do 31. prosinca 2012. godine.](#), pristupljeno 5.1.2014.
- Izvešće priređivača igara na sreću: Prva sportska kladionica (2013). [Financijski izvještaj za 2012. godinu.](#), pristupljeno 5.1.2014.
- Izvešće priređivača igara na sreću: Hattrick kladionica (2013). [Financijski izvještaj za 2011. godinu.](#), pristupljeno 5.1.2014.
- Izvešće priređivača igara na sreću: Germania Sport (2013). [Godišnji financijski izvještaji i Izvešće neovisnog revizora za 2012. godinu.](#), pristupljeno 5.1.2014.
- Izvešće priređivača igara na sreću: Favorit sportska kladionica (2013). [Financijska izvješća na dan 31. prosinca 2012. godine.](#), pristupljeno 5.1.2014.
- [How KENO paid for the Great Wall of China](#), pristupljeno 30.11.2013.
- [Substance-Related and Addictive Disorders](#), pristupljeno 30.11.2013
- [Premier League revenues set to exceed £3bn next season](#), pristupljeno 7.12.2013.
- [AFL leaves other codes in the dust](#), pristupljeno 7.12.2013.

<http://www.dnevni-tipovi.net/>, pristupljeno 5.1.2014.

<http://osigurajdobitak.jimdo.com/>, pristupljeno 5.1.2014.

<https://www.facebook.com/ZatvorimoKladioniceTipovidojave>, pristupljeno 5.1.2014.

<https://hr-hr.facebook.com/Dojavee.Stoo.Postoo>, pristupljeno 5.1.2014.

<https://hr-hr.facebook.com/pages/Doktor-Za-Tipove-I-Dojave/142559345803494>,
pristupljeno 5.1.2014.

<http://dojave.net/>, pristupljeno 5.1.2014.

<http://www.dojava-maxxx.blogger.index.hr/>, pristupljeno 5.1.2014.

<http://sporterica.com/html/sistemi.html>, pristupljeno 5.1.2014.

<http://bettingblog.wordpress.com/2008/01/24/sistemi-3-od-4-4-od-6/>, pristupljeno
5.1.2014.

<http://www.tipovi1x2.net/>, pristupljeno 5.1.2014.

14. PRILOG (Anketni upitnik korišten u istraživanju)

ANKETNI UPITNIK – M

*Tema ovog istraživanja koje provodimo na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu vezana je uz neka ponašanja srednjoškolaca. Molimo Te da pažljivo pročitaš **svaku tvrdnju**, te da zaokruživanjem odgovarajućih brojeva odgovoriš na svako pitanje. Jako je važno da zaokružiš jedan odgovor na svakoj tvrdnji!*

*Istraživanje je **anonimno**, svi Tvoji odgovori ostat će u potpunoj **tajnosti**, pa Te stoga molimo da budeš **iskren** u odgovaranju. Nigdje ne trebaš upisati svoje ime i prezime, ili neke svoje privatne podatke!*

*Nema točnih i netočnih odgovora, već nas zanima **Tvoje mišljenje i iskustvo!***

Unaprijed Ti zahvaljujemo na suradnji!

1. **Spol:** M Ž

2. **Dob:** _____

3. **Vrsta škole:**

1. strukovna trogodišnja srednja škola
2. strukovna četverogodišnja srednja škola
3. gimnazija

4. **Razred:** I. II. III. IV.

5. **S kojim školskim uspjehom si prošao prethodni razred (zaokruži broj):**

1	2	3	4	5
nedovoljan (1)	dovoljan (2)	dobar (3)	vrlo dobar (4)	odličan (5)

6. **Kod kuće živim:**

1. s oba roditelja
2. samo s majkom
3. samo s ocem
4. samo s nekim drugim članovima obitelji (npr. djed, baka ili druga rodbina)
5. sa skrbnicima
6. s nekim drugim (dopiši s kime): _____

7. **Broj braće i sestara:** _____

8. **Zaokruži odgovarajući stupanj obrazovanja svojih roditelja i (ne)zaposlenost:**

OBRAZOVANJE MAJKA	OBRAZOVANJE OTAC
1. završena osnovna škola	1. završena osnovna škola
2. završena srednja škola	2. završena srednja škola
3. završena viša škola	3. završena viša škola
4. završen fakultet	4. završen fakultet
5. završen magisterij ili doktorat	5. završen magisterij ili doktorat

ZAPOSLENOST MAJKA	ZAPOSLENOST OTAC
1. zaposlena	1. zaposlen
2. nezaposlena	2. nezaposlen
3. u mirovini	3. u mirovini

Sada slijede neka pitanja o **navikama i učestalosti kockanja**. Pod pojmom „kockanje“ podrazumijevamo različite oblike igara na sreću – kartanje, biljar ili fliper za novac, loto listiće, sportske kladionice, igre na automatima ili u casinu i slično. U daljnjem tekstu sve se odnosi na te vrste kockanja!

9. Označi sa X jesi li ikada igrao neku od ovih igara na sreću, te ako DA, označi sa X koliko često.

	NE	DA	Svako-dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje od toga
Kartanje za novac (izvan casina)							
Biljar ili fliper za novac							
Sportske kladionice (sportska prognoza, Toto 13 i sl.)							
Loto listići (npr. loto 6/45, loto 7/39, super 7, Joker i slično)							
TV Bingo							
Bingo u casinu							
Jednokratne srećke (strugalica, srećke na otvaranje)							
Igre na automatima (npr. jednoruki Jack i slično)							
Elektronski rulet (bez djelatelja žetona, tj. croupiera)							
Rulet (s djelateljem žetona, tj. croupierom)							
Kartaške igre u casinu (Poker, Black-Jack i sl.) s djelateljem							
Virtualne utrke konja (i slične igre)							
Klađenje na različite izbore (npr. Oscar, Eurosong, izbor za Miss i sl.)							

Internet kockanje (bilo koja igra za novac na internetu)							
On-line kockanje na internetu bez novčanog uloga – virtualno (npr. Facebook i slično)							

10. Koliko često si kockao ili kladio se u poslovnica HRVATSKE LUTRIJE U ZADNJIH GODINU DANA? Označi s X.

	Svako-dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje	Nikada
Jednokratne srećke						
Sportska kladionica						
Loto listići						

11. Sljedeća pitanja odnose se na tvoje kockanje u posljednjih mjesec dana:

a) Koliki je ukupan iznos koji si uložio za kockanje? _____ kn

b) Koliko si ukupno dobio kockanjem? _____ kn

c) Koliko si ukupno izgubio kockanjem? _____ kn

12. Kockaš li / kladiš se češće sam ili u društvu? Molimo Te da s „X“ iznad tvrdnje odgovoriš kako najčešće kockaš/kladiš se (moguće je označiti samo jedan odgovor).

☐ uopće ne kockam
 ☐ uvijek ili gotovo uvijek kockam sam
 ☐ češće kockam sam nego u društvu
 ☐ podjednako kockam sam i u društvu
 ☐ češće kockam u društvu
 ☐ uvijek ili gotovo uvijek kockam u društvu

13. Na skali od 0 – 7 zaokruži koliko Ti osobno smatraš da je Tvoje kockanje problematično?

0	1	2	3	4	5	6	7
Uopće ne kockam	Uopće nije problematično						Izrazito je problematično

14. Sljedeća pitanja odnose se na Tvoje kockanje/klađenje TIJEKOM ZADNJA 3 MJESECA. Zaokruži broj koji najbolje opisuje Tebe.

	Nikada	Ponekad	Većinu vremena	Gotovo uvijek
1. Koliko često si osjećao krivnju zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4

2. Koliko često si izostao ili odustao od nekih slobodnih aktivnosti (npr. sport, muzička škola i sl.) zbog kockanja / kladenja?	1	2	3	4
3. Koliko često si se osjećao tužno ili depresivno zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
4. Koliko često si propustio obiteljska druženja kako bi se kockao / kladio?	1	2	3	4
	Nikada	Ponekad	Većinu vremena	Gotovo uvijek
5. Koliko često te kockanje / kladenje činilo frustriranim?	1	2	3	4
6. Koliko često si propustio druženje s prijateljima koji se ne kockaju / klade, kako bi se družio s prijateljima koji se kockaju / klade?	1	2	3	4
7. Koliko često si aktivnosti vezane uz kockanje / kladenje planirao?	1	2	3	4
8. Koliko često si se osjećao loše zbog načina na koji se kockaš / kladiš, ili zbog onoga što se događa dok se kockaš / kladiš?	1	2	3	4
9. Koliko često si propustio druženja s prijateljima kako bi se kockao / kladio?	1	2	3	4
10. Koliko često si se kockao / kladio sa svojim dobitkom?	1	2	3	4
11. Koliko često si zbog kockanja / kladenja osjećao stres?	1	2	3	4
12. Koliko često su se članovi tvoje obitelji ili prijatelji žalili da se previše kockaš / kladiš?	1	2	3	4
13. Koliko često si se kockao / kladio dulje razdoblje nego što si namjeravao?	1	2	3	4
14. Koliko često si osjećao da bi za tvoju dobrobit bilo bolje prestati s kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
15. Koliko često si se vraćao drugi dan kako bi pokušao vratiti novac izgubljen kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
16. Koliko često si se kockao / kladio s više novca nego što si namjeravao?	1	2	3	4
17. Koliko često si skrivao svoje kockanje / kladenje od roditelja, drugih članova obitelji ili nastavnika?	1	2	3	4
18. Koliko često si imao poteškoće plaćati dugove izazvane kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
19. Koliko često je netko vršio pritisak na tebe (na bilo koji način) da platiš svoj dug nakon što si izgubio kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4

20. U protekla 3 mjeseca, koliko često si osjećao da možda imaš problem s kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
--	---	---	---	---

15. Ponekad se ljudi zbog kockanja/klađenja ponašaju na određeni način. Molimo Te odgovori koliko često si Ti činio navedene stvari TIJEKOM ZADNJA 3 MJESECA.

	Nikada	1 – 3 puta	4 – 6 puta	7 ili više puta
1. Koliko često si posudio novac od obitelji, prijatelja ili drugih osoba za kockanje / klađenje?	1	2	3	4
2. Koliko često si novac namijenjen za hranu, odjeću, kino i slično potrošio za kockanje / klađenje, ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
3. Koliko često si prodao svoju osobnu imovinu (elektroničke uređaje, odjeću i sl.) kako bi imao novac za kockanje / klađenje ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
4. Koliko često si ukrao novac ili druge vrijedne stvari kako bi se kockao / kladio ili kako bi vratio dugove izazvane kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4

16. Na ovo pitanje odgovori ukoliko si barem jednom u životu kockao ili se kladio. Zbog čega kockaš ili se kladiš?

Razlog	Nikada zbog toga	Ponekad zbog toga	Uglavnom zbog toga	Uvijek zbog toga
1. Radi zabave / uzbuđenja.	1	2	3	4
2. Kako bih se družio s prijateljima.	1	2	3	4
3. Jer me to opušta.	1	2	3	4
4. Jer i drugi to rade.	1	2	3	4
5. Kako bih se oraspoločio.	1	2	3	4
6. Da se maknem od kuće.	1	2	3	4
7. Kako bih se osjećao bolje.	1	2	3	4
8. Zbog zarade.	1	2	3	4
9. Kako bih bio što bolji u tome.	1	2	3	4
10. Iz dosade.	1	2	3	4

17. Koliko puta si kockanjem / klađenjem dobio veliki iznos novca?

1	2	3	4
nikada	jednom	nekoliko puta	puno puta

18. Slijede neka pitanja o kockanju gdje svatko može imati svoje mišljenje. Zaokruživanjem odgovora od 1 do 5 interesira nas TVOJE MIŠLJENJE o ovim tvrdnjama. Brojevi imaju sljedeće značenje:

- 1 – uopće se ne slažem
 2 – uglavnom se ne slažem
 3 – niti se ne slažem, niti se slažem
 4 – uglavnom se slažem
 5 – u potpunosti se slažem

1	Ishode kockanja moguće je predvidjeti.	1	2	3	4	5
2	Neke aktivnosti (npr. rituali i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju.	1	2	3	4	5
3	Dugoročno gledajući, kockanjem se više dobiva nego gubi.	1	2	3	4	5
4	Ukoliko netko ima uspjeha u kockanju to je dokaz da posjeduje znanja i vještine potrebne za kockanje.	1	2	3	4	5
5	Tko nema sreće u ljubavi, imat će u kocki.	1	2	3	4	5
6	Ukoliko osoba u kockanju ima seriju dobitaka, vrlo je vjerojatno da će se dobiti i nastaviti.	1	2	3	4	5
7	Osoba može osjetiti kada će imati sreće u kockanju.	1	2	3	4	5
8	Sretni predmeti (npr. nošenje određenog komada osjeće, privjeska i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju.	1	2	3	4	5
9	Šanse za osvojiti veliku količinu novca kockanjem su poprilično velike.	1	2	3	4	5
10	O kockanju se ne može postati ovisan.	1	2	3	4	5
11	Vještine određuju koliko će kockar biti uspješan.	1	2	3	4	5
12	Ako osoba duže vrijeme gubi u kockanju, veća je vjerojatnost da će uskoro početi dobivati.	1	2	3	4	5
13	Veća je vjerojatnost da će osoba pobijediti u kockanju ako koristi svoje sretne brojeve.	1	2	3	4	5
14	Usmjeravanje misli na dobitak povećava njegovu vjerojatnost.	1	2	3	4	5
15	Istovremeno kockanje u više igara povećava vjerojatnost da će osoba barem u jednoj od njih dobiti.	1	2	3	4	5
16	Za zaraditi novac kockanjem potrebno je imati dobar sistem igre.	1	2	3	4	5
17	Dobitak u kockanju ne ovisi samo o sreći.	1	2	3	4	5
18	Iako osoba u kockanju ima seriju gubitaka, osvojiti će nazad svoj novac ako dovoljno dugo igra.	1	2	3	4	5

19. Kada dobijem veći iznos novca kockanjem / klađenjem, to me potiče na daljnje kockanje.

1	2	3	4	5
Uopće nije točno za mene	Uglavnom nije točno za mene	Niti točno, niti netočno za mene	Uglavnom je točno za mene	U potpunosti je točno za mene

20. Kada izgubim novac kockanjem, nemam više volje kockati.

1	2	3	4	5
Uopće nije točno za mene	Uglavnom nije točno za mene	Niti točno, niti netočno za mene	Uglavnom je točno za mene	U potpunosti je točno za mene

21. Što misliš koliko posto srednjoškolaca u Hrvatskoj REDOVITO (jedanput tjedno ili češće) igra sljedeće igre na sreću. Radi se o tvojoj procjeni, te ovdje nema točnih i netočnih odgovora.

Sportske kladionice	Automat klubovi	Rulet u kasinu	Internet kockanje
= _____ %	= _____ %	= _____ %	= _____ %

22. Sada se prisjeti 4 svoja najbliža prijatelja/prijateljice. Prema Tvojim saznanjima, koliko često barem jedan/jedna od njih igra navedene igre na sreću. (označi s X)

	Svako-dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje	Nikada
1. Sportske kladionice						
2. Igre na automatima						
3. Rulet u kasinu						
4. Internet kockanje						

23. Igraju li članovi tvoje obitelji barem jedanput mjesečno ili češće neke igre na sreću?

	OTAC		MAJKA		UKOLIKO IMAŠ BRATA ILI SESTRU, barem netko od njih	
1. Sportske kladionice	NE	DA	NE	DA	NE	DA
2. Igre na automatima	NE	DA	NE	DA	NE	DA
3. Rulet u kasinu	NE	DA	NE	DA	NE	DA
4. Internet kockanje	NE	DA	NE	DA	NE	DA
5. Loto	NE	DA	NE	DA	NE	DA
6. Srećke	NE	DA	NE	DA	NE	DA

24. Znaju li Tvoji roditelji da ponekad kockaš/kladiš se?

0	1	2
NE KOCKAM	NE ZNAJU	ZNAJU

25. Kockaš li/kladiš li se Ti ponekad zajedno sa svojim roditeljima na sljedećim igrama?

1. Sportske kladionice	NE	DA
2. Igre na automatima	NE	DA
3. Rulet u casinu	NE	DA
4. Internet kockanje	NE	DA
5. Loto	NE	DA
6. Srećke	NE	DA

26. Poznato je da većina ljudi barem jedanput u životu prekrši neko pravilo ili propis, ili se delinkventno ponašana. Molimo te da pročitaš navedene tvrdnje te da s „X“ označiš koliko si se puta tijekom svojeg života ponašao na određeni način.

TVRDNJA	0 puta	1 – 2 puta	3 – 4 puta	5 i više puta
1. Namjerno potrgao, oštetio ili uništio nešto što pripada školi.				
2. Ukrao ili pokušao ukrasti bicikl ili skateboard.				
3. Uzeo nešto iz dućana bez da si platio.				
4. Uzeo novac kod kuće koji ti nije pripadao (npr. iz maminog novčanika).				
5. Uzeo iz škole nešto što ti nije pripadalo (npr. od učitelja ili učenika).				
6. Uzeo iz auta nešto što ti nije pripadalo.				
7. Varao na testu u školi.				
8. Udario ili gurnuo učitelja ili drugu odraslu osobu u školi.				
9. Udario ili gurnuo jednog od svojih roditelja.				
10. Udario ili gurnuo vršnjake ili se s njima fizički sukobio.				
11. Ušao u nečiju kuću, garažu ili dvorište bez dopuštenja.				
12. Pobjegao od kuće.				
13. Markirao iz škole.				
14. Bio poslan na razgovor zbog lošeg ponašanja u školi.				
15. Pisao/crtao grafite po zidovima ili autima bez dopuštenja.				
16. Neprimjereno se ponašao u javnosti zbog čega si imao problema.				
17. Namjerno zapalio ili pokušao zapaliti zgradu, auto ili nešto drugo.				
18. Nosio oružje sa sobom (hladno ili vatreno).				
19. Izbjegao platiti kino, hranu ili slično.				
20. Ukrao nečiju torbicu ili novčanik, ili ukrao nekome nešto iz džepa.				
21. Gađao ljude kamenjem, bocama ili sličnim predmetima.				
22. Konzumirao alkoholna pića.				
23. Pušio cigarete ili žvakao duhan.				
24. Pušio marihuanu.				
25. Snifao ljepilo („gongao se“).				